

**TÜRKİYE'DE MERKEZİ YÖNETİM FAİZ DIŞI KAMU HARCAMALARI,
EKONOMİK BÜYÜME VE İŞSİZLİK İLİŐKİŐİ:
2006-2017 DÖNEMİ ANALİZİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Mine ÇİÇEK

Kütahya - 2018

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Maliye Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**TÜRKİYE’DE MERKEZİ YÖNETİM FAİZ DIŞI KAMU
HARCAMALARI, EKONOMİK BÜYÜME VE İŞSİZLİK İLİŐKİŐİ:
2006-2017 DÖNEMİ ANALİZİ**

Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Fazlı YILDIZ

Hazırlayan:
Mine ÇİÇEK

Kütahya – 2018

Kabul ve Onay

Mine ÇİÇEK'in hazırladığı "Türkiye'de Merkezi Yönetim Faiz Dışı Kamu Harcamaları, Ekonomik Büyüme ve İşsizlik İlişkisi: 2006-2017 Dönemi Analizi" başlıklı Yüksek lisans tez çalışması, lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre oybirliği/oyçokluğu ile jüri tarafından kabul edilmiştir.

..../..../2018

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Prof. Dr. Selami SEZGİN		
Dr. Öğr. Üyesi Fazlı YILDIZ (Danışman)		
Dr. Öğr. Üyesi Güner TUNCER		

Doç. Dr. Ayhan KAHRAMAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Türkiye’de Merkezi Yönetim Faiz Dışı Kamu Harcamaları, Ekonomik Büyüme ve İşsizlik İlişkisi: 2006-2017 Dönemi Analizi” başlıklı çalışmamın, bilimsel ahlak ve teamüllere uygun bir biçimde tamamlandığını, istifade edilen kaynakların bilimsel ahlak ve teamüllere uygun olarak kaynakçada gösterildiğini, ilgili kaynaklara atıfta bulunarak yarar sağlandığını ifade eder ve şerefimle doğrularım.

..../..../2018

Mine ÇİÇEK

Özgeçmiş

27.01.1989 Bursa'da doğdu. İlköğrenimi ve ortaöğrenimini Bursa'da tamamladı. 2012 yılında Dumlupınar Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümünde lisans eğitimini tamamladı.2012 yılında Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalında Yüksek Lisans eğitimine hak kazandı. Bu çalışmayı hazırlarken, tüm tecrübesiyle benden desteğini, bilgisini belki de en önemlisi zamanını esirgemeyen değerli tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Fazlı Yıldız'a, beni yetiştiren, benim yarınlarım için bugünlerinden ödün veren, bana her daim iyi örnek olmuş anne ve babama, bende emeği geçen tüm öğretmenlerime teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

TÜRKİYE'DE MERKEZİ YÖNETİM FAİZ DIŞI KAMU HARCAMALARI, EKONOMİK BÜYÜME VE İŞSİZLİK İLİŐKİŐİ: 2006-2017 DÖNEMİ ANALİZİ

ÇİÇEK, Mine

Yüksek Lisans Tezi, Maliye Ana Bilim Dalı
Tez DanıŐmanı: Dr. Öğr. Üyesi Fazlı YILDIZ
Nisan, 2018, 116 sayfa

Bu çalışmada, Türkiye'de 2006Q1-2017Q3 dönemleri arasında merkezi yönetim faiz dışı kamu harcamalarının, ekonomik büyümeye ve işsizlik oranlarına ne tür bir etkide bulunduğu ekonometrik olarak analiz edilmiştir. Araştırmada; özellikle merkezi yönetim kapsamındaki faiz dışı kamu harcamalarının işsizlik oranları üzerindeki etkisinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Çalışmamızda serilerin durağan hale getirilmesi için Augmented Dickey Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleri uygulanmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiyi çok yönlü görmemizi sağlayan eşbütünleşme analizi ve VAR analizi uygulanmıştır. Granger nedensellik testi Varyans Ayırıştırması ve Etki-Tepki analizi ile desteklenmiştir.

Araştırmanın ampirik sonuçlarında; Türkiye'de 2006Q1-2017Q3 dönemlerinde merkezi yönetim faiz dışı kamu harcamaları ve gayrı safı yurtiçi hasıladaki artışların işsizlik oranları üzerinde azaltıcı etkide bulunduğu, ayrıca kamu harcamaları ve GSYH' dan işsizlik oranına; kamu harcamalarından GSYH' ya doğru gerçekleşen nedenselliğin tek yönlü olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlara ilaveten; nedenselliğin sonuçları kamu harcamalarından GSYH' ya doğru tek yönlü ilişki ortaya çıkardığından Keynesyen Yaklaşımı, varyans ayırıştırması analizi sonuçları ise kamu harcama türlerinin ekonomik büyümeye etkisini inceleyen Wagner'in ve Keynes'in görüşlerinin her ikisini de destekleyici nitelikte bir sonuç ortaya çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, İşsizlik Oranı, Kamu Harcaması, Nedensellik Analizi

ABSTRACT**THE RELATIONSHIP CENTRAL GOVERNMENT NON-INTEREST PUBLIC EXPENDITURE, ECONOMIC GROWTH AND UNEMPLOYMENT IN TURKEY: AN ANALYSIS OF 2006-2017 PERIOD****ÇİÇEK, Mine****MA. Thesis, Department of Public Finance
Supervisor: Assistant Professor Fazlı YILDIZ
April, 2018, 116 pages**

In this study, 2006Q1-2017Q3 Turkey in the period between central government non-interest public expenditures, which were analyzed econometric economic growth and what kind of an impact on the unemployment rate. In the study; especially the unemployment rate of central government non-interest public expenditures within the scope of central government. Augmented Dickey Fuller (ADF) and Phillips-Perron (PP) unit root tests were applied to stabilize the series in our study. A cointegration analysis and a VAR analysis were applied to ensure that we did not see the relationship between variables too versatile. Granger causality test was supported by Variance Decomposition and Impact-Response analysis.

In the empirical results of the study; Turkey 2006Q1-2017Q3 period in which the central government primary impact on reducing public spending and unemployment rate of increase in gross domestic product, as well as public spending and GDP than the unemployment rate; the result of public spending towards GDP is one-sided. In addition to these results; The results of the Keynesian Approach result in a one-way relationship between public spending and GDP, while the results of analysis of variance analysis provide support for both Wagner and Keynes's views on the effects of public spending on economic growth.

Keywords: Economic Growth, Unemployment Rate, Public Expenditure, Causality Analysis.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
GRAFİKLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU HARCAMALARI VE MAKROEKONOMİK ETKİLERİ: KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. KAMU HARCAMALARI KAVRAMI	4
1.1.1. Geniş Anlamda Kamu Harcamaları.....	7
1.1.2. Dar Anlamda Kamu Harcamaları	7
1.2. KAMU HARCAMALARININ ÖZELLİKLERİ	8
1.3. KAMU HARCAMALARINA YÖNELİK KLASİK VE MODERN YAKLAŞIMLAR	10
1.3.1. Liberal Piyasacı Yaklaşım	10
1.3.2. Keynesyen Yaklaşım	13
1.3.3. Arz Yönlü İktisat	17
1.4. KAMU HARCAMALARININ ARTIŞINA İLİŞKİN GÖRÜŞLER	20
1.4.1. Artan Devlet Faaliyetleri Kanunu (Wagner Kanunu).....	20
1.4.2. Peacock-Wiseman Yaklaşımı	22
1.4.3. Musgrave'in Kalkınma Modeli.....	23
1.5. KAMU HARCAMALARININ MAKROEKONOMİK ETKİLERİ	24
1.5.1. Kamu Harcamalarının Özel Sektör Harcamaları Üzerindeki Etkisi.....	26
1.5.2. Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluk Üzerindeki Etkisi.....	29
1.5.3. Kamu Harcamaları Kapsamındaki Beşeri Sermaye Harcamaları ve Ekonomiye Etkisi	32
1.5.4. Kamu Personel Harcamalarının Sosyal Refah Seviyesine Etkisi	36
1.5.5. Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme ve İstihdam Üzerindeki Etkisi.....	39
1.5.6. Kamu Harcamalarının Kamu Açıkları Üzerindeki Etkisi.....	44

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE’DE 2006 SONRASI DÖNEMDE İSTİHDAM, İŞSİZLİK VE
EKONOMİK BÜYÜME

2.1. TÜRKİYE’DE 2006 SONRASI DÖNEMDE İSTİHDAM	47
2.1.1. Genel Olarak İstihdam ve İstihdam Politikaları	47
2.1.2. Türkiye’de 2006 Sonrası Dönemde İstihdam Uygulama Sonuçları	49
2.1.3. Türkiye’de Kamu Kesiminin İstihdam İçindeki Yeri	52
2.1.4. Türkiye’nin İstihdamının Sektörel Dağılımı	53
2.1.5. Türkiye'nin İstihdamının Meslek Gruplarına Göre Dağılımı	59
2.2. TÜRKİYE’DE 2006 SONRASI DÖNEMDE İŞSİZLİK ORANLARINDAKİ GELİŞMELER	61
2.2.1. Genel Olarak İşsizlik Sorunu	61
2.2.2. Türkiye’de İşsizlik ve İşsizlik Oranlarındaki Gelişmeler	64
2.3. TÜRKİYE’DE 2006 SONRASI DÖNEMDE EKONOMİK BÜYÜME	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
AMPİRİK LİTERATÜR ÖZETİ VE EKONOMETRİK BİR ANALİZ

3.1. AMPİRİK LİTERATÜR ÖZETİ	73
3.1.1. Kamu Harcamaları Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Ampirik Literatür	73
3.1.2. Kamu Harcamaları İşsizlik İlişkisi Üzerine Ampirik Literatür	80
3.2. YÖNTEM VE BULGULAR	83
3.2.1. Veri Seti	83
3.2.2. Ekonometrik Yöntem	83
3.2.2.1. Tanımlayıcı İstatistikler	84
3.2.2.2. Durağanlık Analizi (Birim Kök Testleri)	86
3.2.2.3. Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi	87
3.2.2.4. Eşbütünleşme Analizi ve Sonuçları	88
3.2.2.5. Granger Nedensellik Analizi	90
3.2.2.6. VAR Modelleri Aracılığıyla Yapısal Analiz	92
3.2.2.6.1. Varyans Ayırıştırma Analizi Sonuçları	92
3.2.2.6.2. Etki-Tepki Analizi Sonuçları	95
SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME	98
EKLER	101
KAYNAKÇA	103
DİZİN	115

TABLOLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 2.1: Türkiye'nin İstihdamının Yıllar İtibariyle Oransal Gösterimi (%) (2006-2017).....	51
Tablo 2.2: Türkiye'nin İstihdamının Yıllar İtibariyle Toplam Değerleri Gösterimi (2006-2017) (Bin Kişi).....	52
Tablo 2.3: Kamu Personelinin Statülerine Göre Dağılımı (Eylül 2017).....	53
Tablo 2.4: Türkiye'nin İstihdamının Yıllar İtibariyle Gösterimi (2006-2016) (Bin Kişi).....	55
Tablo 2.5: Türkiye'nin İstihdamının Yıllar İtibariyle Sektörel Dağılımının Gösterimi (%) (2006-2016).....	56
Tablo 2.6: Türkiye'de İstihdama Dahil Olanların Yıllar İtibariyle İktisadi Alanlarının Gösterimi Erkek (2006-2016) (Bin Kişi)	58
Tablo 2.7: Türkiye'de İstihdama Dahil Olanların Yıllar İtibariyle İktisadi Alanlarının Gösterimi Kadın (2006-2016) (Bin Kişi)	59
Tablo 2.8: Türkiye'nin İstihdamının Yıllar İtibariyle Mesleklere Göre Gösterimi (2006-2016) (Bin Kişi)	60
Tablo 2.9: Türkiye'nin Yıllar İtibariyle İşsizlik Oranları (%) (2006-2017)	68
Tablo 2.10: Türkiye'nin Yıllar İtibariyle İşsizlik Rakamları (2006-2017) (Bin Kişi) ...	68
Tablo 2.11: Yıllar İtibariyle GSYİH (Bin TL).....	70
Tablo 2.12: İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSYİH (Bin TL).....	71
Tablo 3.1: Veri Seti ile İlgili Açıklamalar ve Veri Kaynakları.....	83
Tablo 3.2: Tanımsal İstatistikler	84
Tablo 3.3: Değişkenlere Ait Durağanlık Testi (Birim Kök Testi) Sonuçları.....	87
Tablo 3.4: Gecikme Uzunlukları Tablosu.....	88
Tablo 3.5: Johansen Eşbütünleşme Model Seçimi Analiz Sonuçları.....	89
Tablo 3.6: Eşbütünleşme Testi (Trace ve Max-Eigen İstatistikleri)	89
Tablo 3.7: Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) Tahmin Sonuçları.....	90
Tablo 3.8: Hata Düzeltme Modeli Granger Nedensellik / Block Dışsallık Wald Testi Sonuçları.....	91
Tablo 3.9: LnISZLK Değişkeninin Varyans Ayırıştırma Analizi	93
Tablo 3.10: LnGSYH Değişkeninin Varyans Ayırıştırma Analizi	94

Tablo 3.11: LnKHRC Değişkeninin Varyans Ayrıştırma Analizi	94
Tablo 3.12: Değişkenlerin Etki-Tepki Fonksiyonu Tablosu	96

GRAFİKLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Grafik 3.1: GSYH % Değişim	85
Grafik 3.2: İşsizlik Oran % Değişim	85
Grafik 3.3: Kamu Harcamaları % Değişim	85
Grafik 3.4: Karakteristik Kökler Grafiği	88

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	Araştırma Geliştirme
DPB	Devlet Personel Başkanlığı
EVDS	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
SDYGM	Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Genel Müdürlüğü
SDYV	Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakfı
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri

TEZ METNİ

GİRİŞ

Devletler, sorumlulukları gereği bazı harcamaları gerçekleştirmek durumundadır. Harcamaların gerçekleşme nedeni ise toplumsal ihtiyaçların karşılanmasıdır. Her devlet vatandaşlarının ihtiyaçlarını giderirken, sorumluluk alanlarını kendisi belirlemektedir. Fakat küreselleşme değişen ekonomik yapı ile birlikte, devletlere yeni vazifeler yüklemiş, böylece devletin yapacağı harcamaların da miktarı ve çeşidi artmıştır. Ekonomik büyümenin sağlanması ve daha müreffeh toplum olabilmek adına harcamalar yapılmakta ve bu harcamaların ülke ekonomisinde mevcut olan olumsuzlukları azaltması, ekonomik gelişmeyi sağlaması beklenmektedir. Devlet aynı zamanda ekonomik istikrar, gelir dağılımında adalet, sürdürülebilir kalkınma gibi pek çok kamu yararı hedefini barındıran kamu hizmeti sunmaktadır.

Devam eden süreçlerde yaşanan krizler devletin başarısının sorgulanmasına yol açmamaktadır. İktisadi görüşlerin ortak noktası, refah devleti anlayışının kamu hacmini arttırdığı ve kamu ekonomisinin küçültülmesi gerektiği yönündedir. Çalışmada kamu harcamalarının makro ekonomik etkileriyle birlikte işsizlik ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisine yönelik araştırma yapılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, kamu harcamaları ve makro ekonomik etkilerine yönelik açıklamalar yer almaktadır. Kamu harcamalarına yönelik klasik ve modern yaklaşımlara ve kamu harcamalarının artışına ilişkin temel görüşlere yer verilen bölümde kamu harcamalarının makro ekonomik etkileri genel başlıklar altında incelenmiştir.

İkinci bölümde, Türkiye'de 2006 sonrası dönemdeki istihdam ve işsizlik ele alınmaktadır. Türkiye'de istihdama yönelik uygulanmakta olan politikalar, kamunun bu politikadaki yürütücü görevi, istihdamın sektörel ve meslek gruplarına göre dağılımı, işsizlik ve işsizlikle ilgili değişimlerden bahsedilmektedir.

Üçüncü bölümde ise, kamu harcamaları ekonomik büyüme ilişkisi ile kamu harcamaları işsizlik ilişkisi üzerine günümüze kadar yapılmış çalışmalar literatür olarak derlenmiştir. Ekonometrik analiz yapılarak ilgili dönemde Türkiye ekonomisinde merkezi yönetim faiz dışı kamu harcamaları, ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişki incelenmiştir.

Çalışmanın Amacı

Geçmişten bu güne, belki de tüm zamanlarda devletin sınır ve sorumlulukları tartışılmıştır. Devletlerin üstlendiği sorumluluklar arttıkça kamu harcamaları da artmaktadır. Artan kamu harcamaları kimi görüşlere göre özel sektördeki yatırım harcamalarını sekteye uğratmakta, kimi görüşlere göre ise özel sektördeki yatırım harcamalarına öncülük etmektedir.

Bu çalışma 5018 sayılı KMYKK uygulamasının başladığı dönemden itibaren 2006-2017 yılları arasındaki dönemi kapsayan aralıkta Türkiye’de merkezi yönetim faiz dışı kamu harcamaları, gayri safi yurtiçi hasıla ve işsizlik ilişkisini incelemek ve yapılacak ekonometrik analiz neticesinde değerlendirmede bulunabilmektir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada, Türkiye ekonomisinin ilgili yıllara ait rakamları kullanılmıştır. Analiz 2006Q1 ile 2007Q3 dönemleri arasındaki verileri içermektedir. Çalışmada kullanılan Augmented Dickey Fuller (ADF) ile Phillips-Perron (PP) birim kök testleri serilerin durağan hale getirilmesi için uygulanmıştır. Eşbütünleşme analizi ile VAR Analiziyle değişkenler arasındaki ilişki çok yönlü görülmeye çalışılmıştır. Granger Nedensellik Testi nedenselliğin yönünün belirlenmesinde kullanılmış, sonuçlar Varyans Araştırması ve Etki Tepki Analizi ile desteklenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU HARCAMALARI VE MAKROEKONOMİK ETKİLERİ: KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. KAMU HARCAMALARI KAVRAMI

İnsanoğlu belki de dñnyada yaşamaya başladığı ilk gñnlerden itibaren toplumsal bir işbirliğine muhtaç olduğunu anlamıştır. Tezat olan durum da şudur ki, bu anlayış savaşların, toprak mñcadelelerinin, genellikle her milletin kendi lehine işleyen adalet sisteminin ve tñm doğrularını tanımlama haklarının hızla kñk bulmasına engel olamamıştır. Önceleri beşeri, askeri, ekonomik gñç için birlikte ve aynı tarafta hareket etmek kabulñnde olan devletler sırf şahsi menfaatleri için kendi taraflarında da bñlñnelebilmektedir. Tarihte, her seferinde bir savaşın sonuçları bir sonraki savaşın sebeplerini oluşturmuştur. Bu sebeplerin temelinde genellikle kendi payına dñřenden fazlasına meyil etmek yatmaktadır. Daha fazla kazanç uğruna daha fazla kayıp mñbah olabilmektedir.

İnsanlar toplum dñzenini kurmak, hukuk ve asayış ile ilgili sorunlarına çñzñm getirebilmek için “devlet” olarak adlandırılan bir yapıyı oluşturmuştur. Bu yapı, kurulduğu gñnden bu yana, ait olduğu toplum haklarının adil işleyen bir dñzenin gerçekleşebilmesi için, sorumluluklar ùstlenmiřtir. Bu sorumluluklar devletin yaptığı harcamaları arttırmakta ve çeşitlendirmektedir (Işık, 2014: 95).

Toplumdaki refah dñzeyinin yaygınlaştırılması ve işsizliğin her kademedede azaltılması niyetiyle yapılan bu harcamalar aynı zamanda kamusal harcamaların sebeplerindedir (Edizdoğan, 1997: 33).

Devlet sistemini iyi işletebiliyorsa ekonomik istikrar sağlanmakta, gelir dağılımını eşitsizliği hiç değilse minimize olmakta ve en önemlisi de ùlkede ortak menfaatler gñzetilmektedir. Gñnñmñzde, devletin ekonomik işleyişi dñzenleyici fonksiyonunun önemi giderek artmaktadır. Zira devlet ticaretin serbest bir biçimde yapılmasına olanak sağlayacak hukuksal ortamı yaratarak, ekonomide aksak rekabet koşullarının varlığı nedeni ile ortaya çıkacak tekelleşmeyi önlemekte ya da onların yerini almaktadır. Yine devlet azalan maliyet koşulları altında, çalışan endñstri ve firmaların üretimini, toplum için arzu edilen dñzeyde tutmaktadır. Üretilmekte olan özel malların, topluma olumlu ve olumsuz dışsal ekonomiler yaymaları durumunda, üretim dñzeyini kontrol etmektedir. Devletin bu gibi dñzenleyici gñrevlerinin yanında, gerekli bñyñme oranını gerçekleştirmek, ekonomik istikrarını sağlamak ve gelirin adil dağılımını sağlamak da öncelikli gñrevidir olmaktadır (Yaman, 1989: 2).

İnsan eliyle meydana getirilmiş devlet, her toplumda başka beklentilerle karşılaşmaktadır. Devletin var oluş sebebi insanoğlunun ondan beklediği ihtiyaçlarıdır aslında. Bu sözü geçen ihtiyaçlar ülkeler arasında değişkenlik göstermektedir. Bunun nedenlerinden biri ülkelerin gelişme seviyeleri farklıdır ve buna bağlı olarak da sahip oldukları üretim olanakları ve bu olanakların yeterliliği de değişkenlik göstermektedir. Ülkeler arasındaki refah seviyesi farklılığı önemlidir, fakat benzer koşulları yaşayan ülkelerde de farklı ekonomik olanaklar söz konusu olduğunu da göz önünde bulundurursak, bu farklılığın gücü zayıflayacaktır. Başka bir neden ise devletin kendisini toplumda nasıl konumlandığı ile ilgilidir. Ülkeler arasında devletin sorumlulukları ve bu sorumluluklara bağlı işlevleri de değişiklik göstermektedir. Ekonominin başarısı özel ve kamu sektörünün işbirliği sonucunda elde etmesi beklenen başarıdır. Kamu bu işbirliğinde baskın rol oynamaktadır. Çünkü optimaliteden uzaklaşmış bir ekonomide yapılması gerekenler devlet yetkinliği kapsamındadır (Güran ve Cingi, 2002: 57-60).

Ülke ekonomilerinin geniş ölçekli iktisadi uygulamalarını değerlendirebilecek göstergeler ilgi görmektedir. Özellikle “büyülü elmas” şeklinde adlandırılan ekonominin belli başlı alanlarında daha çok uğraş verildiği görülmektedir.

Ülke ekonomimizde konjonktürel iniş çıkışlar büyük sorun yaratmaktadır. Ekonominin uyum içerisinde işlediğini söyleyebilmek için istihdam, fiyatlar genel seviyesindeki seyir, büyüme ve ödemeler bilançosu rakamları gibi farklı değişkenler bize ekonomik performans hakkında bilgi vermektedir (Güran ve Tosun, 2005: 90).

Biz de kamu harcamalarından yola çıkarak Türkiye'nin yakın geçmişini değerlendirmek ve geleceğe dair fikir üretebilmek için bu çalışmayı yapmış bulunmaktayız.

Kamu harcamalarının çeşitli tanımlarını yapmak mümkündür. Kamu harcamaları devletin ve vatandaşlarının gereksinimlerini gidermek, yaşamlarının bir çok yönüne dahil olmak için yasalarla desteklenmiş kamu gideridir. Kamu harcamaları geniş ve dar anlamda kamu harcamaları olarak ikiye ayrılmaktadır. Geniş anlamda kamu harcaması kapsamına merkezi yönetim ile yerel yönetimlerin bütçelerinden yaptığı harcamaları, iktisadi devlet teşekkülleri ile sosyal güvenlik kuruluşlarının bütçelerinden

yaptığı harcamaları, hatta kamuya aktarılan bağışları, vergi kaynaklı muafiyet ve indirimleri de içermektedir (Arısoy, 2005: 2).

Kamu harcamalarından bahsedince Wagner akla gelen ilk isimdir. Bunun sebebinin kamu harcamaları artışına yönelik ilk çalışmanın Wagner tarafından yapılmış olduğu bilgisinden kaynaklanmaktadır. Keynes'de Wagner'in görüşlerinden sonra kendi görüşleri çerçevesinde konuya açıklık getirmiştir. Wagner'e göre ülke ekonomisi büyüdüğünde, kamu harcamaları da artış göstermektedir. Keynes ise Wagner'den farklı olarak kamu harcamalarındaki yükselişin ekonomik büyümedeki artışı sağladığını dile getirmiştir.

Dünyada çeşitli dönemlerde kamu, üzerine düşen görevleri yerine getirebilmek için, sırf kamu yararı prensibini hedef alarak faaliyetlerini ve hacmini arttırmıştır. Kamu faaliyetlerinin niteliği üzerine problemler ve fikir ayrılıkları da bu dönemlerde başlamıştır. Özellikle dünya ekonomik buhranı sonrasında mecburen artırılan devlet faaliyetleri ilerleyen dönemlerde azaltılmaya çalışılsa da devletin ekonomideki ağırlığı yıllar itibariyle artmıştır (Gül ve Yavuz, 2011: 73).

Kamu harcamalarına tamamıyla karşı çıkmak olanaksızdır. Çünkü öyle hizmetler vardır ki, bunların özel sektör tarafından yerine getirilmesi mümkün değildir. Örneğin; ülke savunması, yargı hizmetleri ve ülke içinde huzurun sağlanması için emniyet teşkilatı kurmak gibi hizmetlerin mutlaka devlet tarafından yerine getirilmesi gerekmektedir (Işık, 2014: 95).

Kamu sektörünün ekonomideki payı devamlı artarsa harcamaların niteliği azalmaktadır. Çünkü kamu harcamaları harcama yapıldığı andan itibaren maliyet açığa çıkmakta ve politik kararların inisiyatifinde değerlendirilmektedir. Başka bir yandan bakacak olursak, devlet eliyle gerçekleştirilen harcamalar ekonominin harcama kalemlerini harekete geçirebilmektedir (Gül ve Yavuz; 2011: 73).

Wagner'den önce kamu kesimi büyüklüğü ile ilgili çalışmalar da yapılmıştır. Konumuzun temelini Wagner'in görüşleri oluşturduğu için Wagner'in görüşlerinden yola çıkmaktayız. Wagner sanayileşmenin kamu harcama giderlerini arttırdığını savunmuştur. Böylelikle gelişen ekonomi bireylerin satın alma gücünü arttırdığı için kamu harcamaları da yükselişe geçecektir. Kamu harcamaları gelişen ekonomiye bağlı

olarak çeşitlenen gereksinimleri takip ederek artmaktadır. Anlaşılmaktadır ki, ekonomik büyüme gerçekleştiği için kamu harcamaları artmaktadır (Gül ve Yavuz, 2011: 74).

1.1.1. Geniş Anlamda Kamu Harcamaları

Devlet, bir siyaset bilimci için ya da bir hukukçu için farklı anlam ifade edebilir; ancak, bir iktisatçı veya maliyeci gözü ile bakıldığı zaman devleti, kamu kesiminin faaliyetlerini yerine getirmek ve bunları finanse etmek için örgütlenmiş birim olarak tanımlayabiliriz (Kirmanoğlu, 2007: 3).

Toplumun ihtiyaçlarının karşılanması için devletler harcama yapmak durumunda kalmaktadır. Kamu ekonomisinin var olma sebebi de bu harcamaların oluşundan doğmaktadır. Kamu harcamalarını devletin sosyo-ekonomik hayata katkıda bulunmak için katlandığı harcamalar olarak tanımlayabiliriz (Elçin, 2012: 1).

Geniş anlamda kamu harcamaları da, kamunun toplumsal hayattaki görevi ile bu görevi üstlenen devlet iradesini içermektedir (Edizdoğan, 1997: 35).

Geniş anlamda kamu harcamaları içine devlet ile birlikte diğer idare ve kuruluşların yaptığı harcamalar girmektedir. Bu durum devletin üstlendiği görevlerin artması kapsamında değerlendirilir ve devletin dışında oluşturulan idare ve kuruluşların harcamalarını da içine alır. Bu idare ve kuruluşlar; mahalli idareler, Sosyal Sigorta Kurumları, Kamu İktisadi Teşebbüsleri, Vergi Muaflik ve İstisnaları (Vergi Harcaması), Bağış ve Yardımlardır. Devletle birlikte var olmaya başlayan mahalli idarelerde kamu kesimini oluşturan önemli idareler olarak kamu gelirlerini kamu hizmetleri için kullanan idareler olduklarından yaptıkları harcamalar geniş harcamalar içinde değerlendirilmektedir (Edizdoğan vd., 2015:48).

Kamu harcamalarının en büyük özelliği kamu yararını sağlamak olduğu için ölçümü tam olarak yapılamaz. Harcamaya paralel fayda sağlandığı kanaati yaygındır (Elçin, 2012: 15).

1.1.2. Dar Anlamda Kamu Harcamaları

Dar anlamda kamu harcaması ifadesi idare hukukunda “devlet” olarak adlandırılan örgütün gerçekleştirdiği harcamalardır. Bu çerçevede yasama, yürütme ve yargı organlarının harcamaları dar anlamda kamu harcamalarını oluşturmaktadır.

Türkiye’de 5018 sayılı Kanun öncesinde dar anlamda kamu harcaması olarak konsolide bütçe kapsamındaki idarelerin harcamaları dikkate alınırken, günümüzde merkezi yönetim kapsamındaki idarelerin harcamaları dar anlamda kamu harcaması olarak ifade edilmektedir (Edizdoğan vd., 2015: 47).

Hemen her toplumda devletin görevleri benzerlik göstermektedir. Milletlerin kamu idaresini hayatlarının hangi alanına, hangi oranda müdahale ettirdiği değişkenlik gösterse de devlet algısı ve devletten beklenen faaliyetler bezer olmaktadır. Bu faaliyet alanlarının kapsam ve derinliği ülkelerin kamu idaresine bakış açısını tanımlamaktadır.

Elçin'e göre yukarıda bahsettiklerimize ek olarak toplumda ihtiyaçların devletçe idame ettirilmesi gerektiğine yönelik kamu birçok ülkede yaygınlaşmaktadır. Özellikle ulusal asayişten devlet birinci erk olarak sorumlu tutulmaktadır. Zaten devletin var oluş sebebi de bu tür ihtiyaçlardan doğmaktadır. Kamu ekonomisinin çok küçük tutulduğu ülkelerde dahi bu faaliyetler devletten beklenmektedir (Elçin, 2012: 1).

Kamu harcamalarını yukarıda dar ve geniş anlamda kamu harcamaları şeklinde ayırmıştık. Genel ve katma idareli bütçelerin ve mahalli idare bütçelerinin dar anlamda kamu harcamaları grubuna girdiği bilinmektedir. Kamu harcamaları söz konusu olduğunda dar anlamda gerçekleşen kamu harcaması daha ön planda olmaktadır. Bunun nedeni olarak merkezi ve mahalli yönetim kapsamındaki harcamaların daha kolay hesaplanabilmesidir. Daha da ötesi, devlet bütçesi söz konusu olduğunda, devlet harcaması tanımı olarak; konsolide bütçeden (Genel Bütçe ve Katma Bütçeler) yapılan harcamalar toplamı ifade edilmektedir (Edizdoğan, 1997: 34).

1.2. KAMU HARCAMALARININ ÖZELLİKLERİ

Bireylerin özgürlüğü ve demokratik yaşam şartları zamanla tüm dünya ülkelerinde kendini göstermektedir. Bundan dolayıdır ki, devletler halklarının refah seviyelerini arttırıcı çalışmalar uygulamaktadır. Ekonomik kalkınma ise refah düzeyinin artmasını sağlayan en önemli unsurlardan birisi olmaktadır. Büyüme teorilerinin ortak görüşü büyümenin gerçekleşebilmesi için tasarrufların ve fiziki yatırımların, nüfusun, sermaye stokunun artması gerektiği yönünde olmaktadır (Keskin, 2011: 127) Kamu harcamalarının bu tür alanlarda yoğunlaşması, ekonomik büyümenin artışı sağlayacaktır.

Devlet kamu harcamaları ve vergiler yoluyla sosyal refahı arttırabilir, yeniden dağıtım politikaları ile ulusal gelirin dağılımını adil kılabilmektedir (Bağlı, 2011: 274).

Kamu harcamalarından yararlanma derecesi toplumsal tabakalaşmaya göre değişiklik göstermektedir. Harcamalar çeşitlidir ve kamu hizmetleri vatandaşlara farklı boyutlarda etki edebilmektedir. Örneğin, ilköğretime yönelik harcamalar yoksul kesim lehine harcamalardandır. Çünkü tüketim yoksulu gruplarda eğitim harcaması gelir içinde önemli paya sahip olmaktadır. Bu alanlara yönelik kamu harcamaları gelir dağılımını eşitsizliğini azaltmaya yöneliktir (Elçin, 2012: 15).

Devlet kamu harcamaları yoluyla gelir düzeyi düşük grupların da eğitim harcamalarını karşılayarak toplumun nitelikli işgücüne sahip olmasını sağlayabilmektedir. İyi eğitim almış kişiler, çalıştıkları işe verim katarak üretimi ve kaliteyi arttırabilmektedir (Doğrul, 2009: 259).

Yarı kamusal mal ve hizmetler kapsamına giren eğitim hizmetleri ile sağlık hizmetlerinin ekonomik kalkınma ve büyümeye katkısı yüksektir. Eğitim ve sağlık hizmetlerinin tam olarak karşılandığı ülkelerde kısa vadede bireysel fayda, uzun vadede toplumsal fayda elde edilmektedir.

Ayrıca toplumun refahını baz alan çeşitli sosyal harcamalarda işgücü performansını ve ulusal geliri arttırmaktadır. Çalışanların beşeri sermayesini ve çalışma şartlarını iyileştiren her harcama ekonomiye kazanç olarak dönmektedir.

Geçmiş dönemlerde yapılan bu harcamaların pozitif neticeleri kısa sürede olmadığı zamanlar da olabilmektedir. Bu harcamalar; talep tetikleyici yahut üretime dahil olmayan grupların refah seviyesini arttırıcı harcamalar olarak ta ekonomide var olabilmektedir (Elçin, 2012: 15).

Kamu harcamalarının bileşimi ve derinliği, piyasa ekonomisindeki unsurları da değiştirmektedir. Kamusal üretimde emek yoğunluğu çok ise kamu harcamalarında herhangi bir artış gerçekleştiğinde emek sermayeye oranla daha çok kazanç sağlayacaktır (Elçin, 2012:8).

Devlet kamu harcamaları yoluyla kriz dönemlerinde dolaylı vergilerde bir indirim giderek, özel tüketime yönelik talep miktarını arttırabilmektedir (Albayrak, 2011: 3).

1.3. KAMU HARCAMALARINA YÖNELİK KLASİK VE MODERN YAKLAŞIMLAR

1.3.1. Liberal Piyasacı Yaklaşım

18.yy ikinci yarısında gerçekleşen tarihsel büyük olaylar iktisadi düzenin şekillenmesi açısından çarpıcıdır. İlk gelişme, emek ve sermaye kurumlarını birbirinden ayırması ve diğer iktisadi faktörlere (doğal kaynak ve girişim kabiliyetine) iktisadi bir bakış açısı kazandırmasından dolayı tarihi bir öneme sahip olan Sanayi Devrimi'dir. İkinci gelişme ise, dünya zenginliklerini ellerinde tutanların, dünyanın en verimli topraklarında devlet kurmalarının ardından gerçekleşen Amerikan Bağımsızlık ve Demokrasi Devrimidir. Üçüncü gelişme ise Feodal rejimi bitiren ve gücü merkezileştiren Fransız Devrimidir. Her üç olay da 18.yy ikinci yarısına damga vuran ve liberal düşüncenin şekillenmesiyle eş zamanlı olan büyük tarihsel olaylardır (Lafcı, 2004: 13).

Merkantilistler ile kamu harcamaları hakkındaki görüşler şekillenmeye başlamıştır. Merkantilistlerin görüşlerinin geliştiği dönemde hükümdara kamu harcamaları bir öğüt, bir tavsiye şeklindedir. Alman ve Avusturyalı merkantilistler olan Kameralistler, kamu harcamaları hakkında ilk tasnifi yapmış, önem derecesine göre hükümdarın nerelere para sarf etmesinin doğru olacağına ilişkin çalışmışlardır (Yaman, 1989: 6).

Toplum, şahsi menfaatlerini en yükseğe çıkarma eğiliminde olan insanlar topluluğudur. Piyasa ekonomisi bu amaca hizmet etmeye elverişli bir mekanizma olarak görülmektedir. Bu yaklaşım; liberal piyasacı yaklaşım kendi iradeleriyle bağımsız karar alabilen insanların oluşturduğu bir düzenden bahsetmektedir. Doğal ekonomi öyle düzen içindedir ki tüm ekonomi adeta kendi halinde işlemektedir.

Tüm alanlarda uyumu ve optimaliteyi yakalamış ekonomik bir sistem de kamu desteğine ihtiyaç duyulmamaktadır. Çünkü oluşabilecek herhangi kamusal dokunuş piyasa hakimiyetinde oluşmuş dengeleri bozabilecek yeterliliktedir. Bu sebeple, yatırım, tüketim, tasarruf kararları etkilenmekte ve istihdamı düşürüp fiyatlar genel seviyesini yükseltmektedir. Liberal düşünce akımı ekonomik düzenin kendi haline bırakılması gerektiğinin savunucusudur. Zaten insanların satın alma gücü ve birikimleri müdahale

edilmemiş ekonomide gerçekleşir. Rasyonel olan bireyler çıkarlarını maksimize etmek için mevcut verileri doğru idrak ederler ve olabilecek en yüksek getiriyi elde ederler. Bu oluşumda her birey kendi lehine hareket edeceği için toplumsal sınıflaşmada minimum düzeyde olacaktır. Her ülkede eşit şartlarda yaşamayan fakat aynı şartlardaki yaşam koşullarıyla mücadele etmek mecburiyetinde kalan mağdur gruplar da olacaktır. İşte devlet bu kişiler için var olmalıdır veya piyasa ekonomisini düzenlemelidir (Özuğurlu, 2005: 72).

Klasik maliyenin kamu giderleri konusundaki prensibi genellikle “mümkün olduğu kadar az harcama” şeklindedir. M. Duverger’e göre “devletin cimriliği klasik maliyenin temelidir” (Işık, 2014:99).

Klasiklere göre, kamu giderlerini belirleyen yapılan tüketim olduğuna göre tüketimin azalması vergileri de düşürmektedir. İlk aşamada harcamaların sonra bu harcamaların yarattığı vergilerin azaldığı bir kamu ekonomisi de büyüklüğünü kaybedecektir. Hem piyasa hem kamu menfaatinin sağlanabilmesi için geçerli ve gerekli tek kabul vardır ki o da halihazırda bulunan doğal bir düzendir (Edizdoğan, 1997: 36).

Klasiklerin harcamalarını kısıtlamak istemelerinin bir diğer nedeni de, devletin vatandaşının hakkına düşen hizmet ve malları harcayan, israf eden bir yapıya sahip olduğunu düşünmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu ise, toplumun milli gelirden daha az pay alması yani fakirleşmesinden başka bir şey değildir. Devletten “o kötü bir aile reisi, kötü sanayici, değersiz bir ziraatçı ya da tüccardır...” şeklinde söz etmeleri de bundandır (Edizdoğan vd., 2015: 50).

Klasikler paranın sadece işlem amaçlı talep edilebileceğini öne sürmektedir. Onlar spekülatif ve ihtiyaç amaçlı para taleplerinden bahsetmez. Sırf bu yüzden para talebi faiz haddine duyarsızdır ve paranın dolanım hızı değişmeyecektir. Çünkü kamusal bir genişleme sonrasında piyasada bir dışlama gerçekleşebilmektedir. Bu dışlama özel sektör gelirlerini haliyle ulusal gelirini azaltabilmektedir. Özel sektörün dahil olmak istediği alanlarda özel sektör hizmet vermelidir. Özel sektörün sırf karlı görmediği için katılmadığı bazı tam kamusal ve yarı kamusal hizmetler devletçe görülebilir. Bu alanların hem dışsallıkları yüksektir hem de başlangıç maliyetleri yüksek olduğundan özel sektörce kar endişesinden dolayı talep görmeyebilir (Bakırtaş, 2003: 3).

Liberallere göre, piyasa ekonomisi varsa işsizlik te vardır. Ekonomide kendiliğinden gerçekleşen bir düzen vardır ve devlet işsizliği azaltıcı çeşitli uygulamalarıyla bu düzeni bozmamalıdır.

Klasik iktisadın görüşlerini sembolize eden “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” deyişi herkesçe bilinmektedir. Bu deyiş bize, devletin istihdam oranlarını arttırmaya yönelik faaliyetlerinin bugün de yarın da uygun olmadığını söylemektedir (Karabulut, 2017: 18).

Ekonomik etkinlik için tasarrufların da verimli bir biçimde kullanılması gerekmektedir. Ekonomik büyümeyi sağlayacak alanlara sevk edilen tasarruflar işsizliği azaltma gibi birçok ekonomik amaca hizmet etmektedir. Finansal sektör üzerinde vergi yükü artışı tasarrufları da azaltmaktadır. Yüksek vergi oranlarından tasarruflarının kar oranlarını korumak isteyen bireyler birikimlerini bankacılık faaliyetlerinden ziyade farklı sektörlerde değerlendirmek istemektedir. Bu kaçış sektörler arası dengeyi bozmakta ve ekonomik verimliliğin kaynağını kesmektedir. Tüm bu süreç sonucunda kamunun borçlanma maliyeti de yükselmiş olmaktadır (Durkaya ve Ceylan, 2006: 81).

Gelişmekte olan ülkeler ihracatın ekonomik performansı arttırmada ciddi rol oynadığını keşfetmiştir. Klasik bakış açısının da katıldığı bu düşünce Türkiye için bir uygulama değişikliğine ön ayak olmuştur ve Türkiye 1980 sonrası dönemde büyüme hedeflerini belirlerken ihracatı da göz önünde bulundurmuştur (Takım, 2010: 1).

Böylece Türkiye'de liberal bakış açısının öncülüğünde, ülke ekonomisinin ihracat temelli ve dış piyasalarla olan iletişimini sağlamlaştırmış bir şekilde büyüme modelleri belirlenmiştir (Takım, 2010: 6).

Anlaşılabileceği üzere klasik yaklaşım, ekonomik dalgalanmalarla ilgili özel bir teori geliştirmeye gerek duymamıştır. Çünkü klasikler ekonomik istikrardan fiyat istikrarını anlamakta ve haliyle ekonomik istikrarın da para arzındaki gelişmelere bağlı olduğunu savunmuşlardır. Paranın işlem ve gelir dolanım hızının sabit olduğunu ileri sürmüşlerdir ve para arzı artışı fiyatlar genel düzeyini tetiklemektedir (Karabıçak, 2000: 50).

Klasik iktisadi düşünceyi savunan politikalar, gelişmemiş ülkelerde ve geniş dönemlerde ekonomiyi sekteye uğratmaktadır. Çünkü düşünce sonucunda gelişme gösteren sektör finansal piyasalardır. Halbuki ekonomik atılımın göstergesi olan alt

yapıya yönelik artan bir yatırım gerçekleşmesi gerekmektedir. Nitekim bu anlayışın hakim sürmeye başladığı 1980 sonrası ülkemizde ücretler düşmüş ve kamu borç faizleri de artarak devlet borçlarını arttırmıştır. İktisadi anlayış neoliberal politikalar olunca da kamu hizmetleri sayıca ve nitelik olarak azalış göstermiştir. Tüm bu gelişmeler devletin henüz farkına varılmamış fonksiyonlarının kaybına zemin hazırlamıştır. Hem Türkiye hem de Türkiye bandındaki ülkelerde yoksullaşan insan sayısı artmış ve neoliberal politikaların sosyal devlet anlayışından ne kadar yoksun olduğunu hatırlatmıştır (Uçkaç, 2010: 429).

Ayrıca sosyal refah harcamalarının aktüeryal dengesini bozan nedenlerin başında işsizlik, düşük ücretler ve kayıt dışı istihdam olduğu apaçıktır. Bu olumsuzluklara neden olan etmen olarak neo-liberalizmden şüphelenmek yanlış değildir. Neo-liberal politikalarla emeğin sosyal devlet döneminde sağladığı iyileşme yerini görece yoksullaşmaya bırakmıştır (Lafcı, 2004: 53).

Böylece 1920’li yılların sonuna doğru ortaya çıkan savaşlar ve ekonomik buhranlarla başarısızlığa uğrayan klasik -liberal düşünce yerini devletin iktisadi yaşamda etkili olduğu daha sosyal ve daha insani bir düzene bırakmıştır. Eski düzende emeğin kötü yaşam ve çalışma standartlarına karşılık, kapitalizmin toplumun belli bir kesimine refah vadeden yaşamı, bu düzenle sona ermiş, ancak buna rağmen kapitalist eski düzeni geri getirebilmek için mücadeleden asla vazgeçilmemiştir (Lafcı, 2004: 47).

Klasik akımın öncülerinin görüşlerine yer verecek olursak; Adam Smith’e göre devletin, eğitim, din ve bayındırlık gibi işleri için para harcayabileceği ama en iyi harcama politikasının az harcamadan geçtiğini belirtmiştir. Zamanla artan kamu harcamaları “en az harcama politikası” düşüncesini, “en öz harcama politikasına” terk etmiştir (Yaman, 1989: 6).

1.3.2. Keynesyen Yaklaşım

Klasik görüşü savunanlar devletin ekonomide verimlilik sağlayamadığını düşündükleri için kamu harcamalarıyla çok ilgilenmemişlerdir (Işık, 2014: 96).

Kamu harcamaları konusunda modern anlayış, tümüyle klasik anlayıştan farklıdır. Hukuki açıdan devleti, gerçek kişiler gibi, fakat onlardan aynı tüketimde

bulunan “hukuki varlık” olarak gören klasik anlayışa karşın, Keynesyen anlayışa göre devlet, çalışan ve giderleri olan insanlar topluluğu gibidir (Edizdoğan vd., 2015: 50).

Modern maliye anlayışı, devletin mali araçları, kamu harcamalarının yarattığı yükü vatandaşlar arasında adil bir şekilde dağıtma amacı dışında başka amaçlarla ve başka sonuçlar elde etmek için kullanmaya başlaması ile ortaya çıkmıştır. Bu da zaman içinde gelişmiş ve oluşmuştur (Edizdoğan, 1997: 37).

Keynes’in görüşlerinin benimsenmesi sonucunda, kamu harcamalarının öneminin çok arttığını iktisatçı ve maliyecilerin kamu maliyesi konusunda yaptıkları araştırmalarda önce kamu harcamalarını ele aldıklarını görüyoruz (Işık, 2014: 96).

Keynes'in esas niyeti istihdamı arttırmaktır. Teorisi istihdam, faiz, para üçlüsünden oluşmaktadır. Keynes, işsizliği ve fiyatlar genel seviyesini arttıran, satın alma gücünü etkileyen sebepleri açıklamaktadır (Göktaş, 2005: 66).

Keynesyen görüş, aslında özel sektörün sosyo-ekonomik yapıda etkin rol oynadığını kabul etmektedir. Fakat özel sektörün, yetersiz olduğu alanları görmekte ve kamunun da ekonomide görev alması gerektiğini savunmaktadır. Bu görüş piyasa ekonomilerinin yaşadığı ekonomik bunalımlar sonucu işsizliğin artması sonucunda güç toplamış ve devleti istihdamın artması ile ekonomik gelişmeden sorumlu tutmaktadır. Kamu müdahalesi ile istikrarsızlıklar ve tüketim yoksulluğu azaltılıp, istihdam oranları artırılmalıdır. Ekonomik gelişimi sağlayabilmek için çalışanların, yoksulların, hayatını kolaylaştıracak düzenlemeler yapılmalıdır. Ayrıca ulaşım, eğitim ve sağlık gibi alanlara yapılacak yatırımlar harcanabilir gelir niteliği taşımaktadır (Özügürlü, 2005: 73). Talebi arttırıcı uygulamalar dolayısıyla artan talep işgücüne olan talep miktarını da arttıracak ve istihdam üzerinde olumlu etki bırakacaktır.

Talep yönlü politikalar ikiye ayrılır. Birincisi, “Doğrudan Kamu İstihdam Politikası” adı verilen kamunun işsiz olan kişileri iş gücüne kattığı politika ve ikincisi “Ürün Talep Politikaları” olan devletin çeşitli teşvik ve gelir arttırıcı politikalarıyla ürün talep miktarının artışı sağladığı politikalar (Karabulut, 2007: 19).

Keynesyen görüşe göre ekonomideki istikrarsızlıkların tek kaynağı toplam talep yetersizliğidir. Önemli olan efektif talep seviyesidir. Çünkü efektif talep satın alma gücüne sahip olduğu için harcama kalemleri ve istihdam üzerinde etkili olmaktadır.

Efektif talep belirli bir dönemde fiilen gerçekleştirilen harcamaların toplamına eşittir (Işık, 2014: 100).

Keynesyen yaklaşımın görüşlerini benimseyen yazarlara dahil olan Durkaya'ya göre de ekonomiye kamu müdahalesi gereklidir. Çünkü efektif talep yetersizliği söz konusudur. Büyük ekonomik krizlerde genişletici maliye politikaları ile talep seviyesinde artış sağlanabilecektir. Genişletici politikalar çarpan aracılığı ile harcama kalemlerini etkileyecektir. Böylece kamu harcamalarındaki bir artış özel tüketimdeki bir artışa da sebep olacaktır (Durkaya, 2012: 120).

Keynesyen görüş, liberal görüşten farklı olarak insanın her yönüyle önemsenmesi inancını taşımaktadır. Ülke insanı hem sosyal, hem ekonomik hayatta devleti tarafından korunmalıdır. Öyle bir düzen sağlanmalıdır ki devlet tarafından, özel ekonominin dolduramadığı sosyal devlet olma anlayışı sistemde yerini bulmalıdır (Özüğurlu, 2005: 73).

Keynes ve Keynesyen görüşü, savunanlara göre, ekonomideki dalgalanmaları minimize etmek ve ekonomik büyümenin sağlanması için kamu harcamalarını uygulamak mümkündür. Keynes kamu harcamalarını dışsal kabul etmektedir. Yani kamu harcamaları artışı ulusal geliri de arttırmaktadır. Wagner ise ekonomik büyümenin kamu harcamalarını arttıracığını savunmuştur (Arısoy, 2005: 2).

Wagner ve Keynes'in görüş farklılığı oluşan ekonomik bunalımlara getirdikleri yorum farklılığından kaynaklanmaktadır. Klasik ekonomi, krizi serbest piyasa ekonomisinde çözülebilecek kısa süreli istikrarsızlık diye açıklamaktadır. Klasik görüş yaşanan istikrarsızlıktan kamu sektörünü sorumlu tutmakta ve kamunun faaliyetlerinin başarılı olamadığını, sendikalaşmanın ve ücretlere yönelik uygulamaların piyasada olumsuz etki yarattığını, istihdamın istenen seviyesinin gerçekleşmesi için ücretlerin düşmesi gerektiğini savunmuşlardır. Keynesyen görüşten farklı düşündükleri noktada, kamu harcamalarının ekonomideki mevcut düzeni bozacağına yönelik inaniştan kaynaklanmaktadır. Keynesci uygulamalar, kamu harcamaları ve vergiler kullanılarak efektif talebin amaç edinen uygulamalardır. Liberal görüşe göre; krizlerin esas sebebi devletin giderlerini karşılamak için paranın milli gelirin artış oranından çok daha miktarda artması, yükselen vergi oranları ve ücretlerdir.

Keynesyen görüşü savunanlar, ekonomik krizlerin kamu eliyle üstesinden gelinebileceğini söylemiştir. Özel ekonomiyi reddetmeyen ancak efektif talebi yeterli düzeyde tutabilmek için kamu müdahalesinin de gerektiğini izah etmişlerdir. Çünkü yatırımların yetersiz olduğu dönemlerde genişletici maliye politikaları ile istihdamın artışı sağlanarak, efektif talep artmış olacaktır (Özüğurlu, 2005: 74).

Bir anlamda, kamu harcamalarındaki büyüme, özel sektörün bazı sorunların üstesinden gelme konusundaki eksiklikleri ve bireylerin karşı karşıya kaldıkları risklerle mücadelede kamusal harcamaların en iyi yol olduğuna inanılmasının bir yansımasıdır. Devletin ekonomiye müdahale nedenleri piyasa ekonomisinin kaynak sıkıntısı çektiği alanlarda söz konusu olmaktadır (Durmuş, 2006: 261).

Kişilerin satın alma gücü arttığında bir zamanlar zaruri görülmeyen harcama türlerine talep de artar. Özellikle yarı kamusal mal türü olan eğitim ve sağlık gibi alanlara talebin de arttığı görülmektedir. Dışsallık yayan bu harcama türleri yeterli ve verimli olabilmeleri için kamu teşvikine ihtiyaç duymaktadır (Durmuş, 2006:263).

Gerek iktisadi, gerekse nüfus yapısı itibarıyla daha karmaşık olan toplumlarda kamusal müdahalelere duyulan ihtiyaç artmaktadır. Kamu harcamaları özellikle fiyatlar ve iş gücü üzerinde iyileştirici rol oynamak mecburiyetinde kalmaktadır.

Kamu sektöründe verimlilik artışlarının olamayacağını izah eden teknik bir neden olmamaktadır. Yani üretim fonksiyonu ve/veya teknolojik imkanların özel sektörde son derece dinamik, buna karşılık kamu sektöründe statik olmasını gerektiren teknik bir neden yoktur. İkinci olarak, yaygın bir işsizlik halinde özel ve kamu sektörünün veri bir işgücü için rekabet içinde olması beklenemez; özellikle de işsizliğin yaygın olduğu gelişmekte olan ülkelerde. Üçüncü olarak, işgücü için böyle bir rekabet olsa bile iki sektörde işçi ücretlerinin eşitlenmesi gerekmemektedir. Örneğin genelde beyaz yakalılar özel sektörde daha yüksek, mavi yakalılar kamudakilere göre daha düşük ücret almaktadırlar (Durmuş, 2006: 275).

Toplumun hedefleri devletçe saptanmaktadır. Keynes ve Keynes'in görüşlerini destekleyen Beveridge'de; toplumsal düzenin sağlanması amacıyla mal ve hizmetlerin ülke vatandaşları arasında adil dağılımı ve istihdam seviyesinin artırılması konularında devleti sorumlu tutmaktadır (Durmuş, 2006: 263).

Kamu harcamaları ekonomide eksiği hissedilen talep miktarının piyasa şartlarında yeterli seviyelere ulaştırılmadığı zamanlarda da devlet tarafından bir nevi yatırım niteliği taşıyan faaliyetler olarak bahsedilmektedir. Devlet böyle dönemlerde toplam talebi destekleyici politikalar uygulamaktadır (Bakırtaş, 2003: 9).

Keynes'in ekonomik düşüncelerinin gelişmesinde yaşanan dönemin önemi büyüktür. 1930 ve 1940'lı yılların başında Keynesyen teori bir depresyon teorisi olduğu gerekçesiyle bilim adamları reddetmiştir. Fakat Keynesgil analiz metodu 2. Dünya Savaşı sırasında başarılı olmuş ve ilgi toplamıştır. Deflasyonist ve enflasyonist açıktaki Keynesgil politikaları başarı göstermiştir (Karabıçak, 2000: 51).

Klasik görüşü tamamen yıkararak, kamu açıklarının konjonktürel dalgalanmalara karşı bir politika aracı olarak kullanılmasını meşru hale getiren Keynesyen teori, 1973 Dünya Birinci Petrol Krizine kadar bu politikaların başarılı olduğunu ve birçok batı ekonomisinde ciddi bir enflasyon yaratmadan önemli büyüme oranları sağladığını göstermiştir. Ancak daha sonra, dünya konjonktürünün değişmesiyle bu etki ortadan kalkmış ve parasalcı görüşün giderek güçlenen etkisiyle, politika önerileri kamu açıklarının ve kamu borçlanmasının önemli oranda azaltılması yönünde olmaya başlamıştır (Kirmanoğlu, 2007:51).

1.3.3. Arz Yönlü İktisat

Kamusal hizmetlerin devletçe giderilmesi vergileri gerekli kılmaktadır. Çeşitli yollarla alınan vergilerin nitelikli harcamalara kullanılması halinde ekonomik büyüme ve kalkınmanın gerçekleşme olasılığı da artacaktır. Gelir üzerinden alınmakta olan dolaysız vergilere uygulanacak olan indirimler ve çeşitli teşvikler ekonomik büyüme üzerinde olumlu etki oluşturabilmektedir. Harcamalar üzerinden alınmakta olan dolaylı vergiler de tasarruf miktarının artmasını sağlayarak yurt içi sanayinin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca vergiler ülkenin ekonomik yapısına uyumlu olmalı ve verimi arttırmaya elverişli adaletli uygulamalara hizmet etmesi gerekmektedir (Demircan, 2003:97).

Vergi, zamanla kamu harcamaları için gelir kalemi olmanın dışında tasarruf ve ekonomik büyümeyi sağlayıcı, gelirin adil dağılımını teşvik edici yönüyle de önem kazanmaktadır (Temiz, 2008:2)

Arz yönlü iktisat Keynesyen teoriye tepki olarak ortaya çıkmıştır. Vergi indirimlerinin üretimi ve vergi gelirlerini pozitif etkileyeceğini böylece büyüyen ekonomide üretim faktörlerinin etkin bir şekilde gerçekleşeceğini savunmaktadır.

Arthur B. Laffer talebi ön planda tutan iktisadi anlayışların yaşadığı problemlere, çözüm getirmeye çalışmıştır ve vergi oranlarındaki indirimlerin bu sorunu çözmede başarılı olabileceğini öne sürmüştür. Adını verdiği Laffer eğrisinde vergi oranları ve vergi gelirleri arasındaki bağıntıyı izah etmeye çalışmıştır (Karabulut, 2006: 367). İbn-i Haldun bu iki değişken arasındaki ilişkiyi ilk açıklayan kişidir.

Vergi oranlarındaki bir azalmanın ekonomik büyüme ve vergiye dayalı gelirleri artıracığı söz konusu olabilmektedir. Ayrıca vergilerde gerçekleşecek indirimler özel sektördeki kullanılabilir geliri arttırmaktadır. Hangi vergi türünde indirim yapılacağı indirimin doğuracağı etkiler açısından önemli olmaktadır (Terzi,2008:7).

Adından da anlaşılacağı üzere arz yönlü iktisat ekonomide yaşanan olumsuzlukların arz yönlü olduğunu söylemektedir. Keynes'in dediği gibi ekonomik problemlerin sebebi efektif talep seviyesinin düşüklüğü değil, talebin üretimden fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Bu görüşü savunanların Say Kanunu'nu söyleyebiliriz. Say'a göre, üretim talebi besler ve tüketim fazlası, ekonomi için faydalı olmamaktadır. Önemli olan üretim araçlarını sağlayabilmektir. Arz yönlü iktisadın Say Kanunu'nu yeniden gündeme getirdiğini söyleyebiliriz (Temiz, 2008: 4).

Ayrıca bu görüşü savunanlara göre ekonomik istikrar ve adil gelir dağılımı da kısa dönemde çözülebilecek bir politika değildir. Vergi oranlarındaki bir indirimin fiyatlardaki bir düşüş ile üretim seviyesini ve GSYİH'yı arttıracaktır (Temiz, 2008:5).

Arz yönlü iktisada göre vergilerde gerçekleşen indirimler vergi için ayrılacak kaynakların, yatırımları besleyen tasarruflara aktarımını sağlamaktadır. Böylece söz konusu yatırımların gerçekleşme ihtimali de artmaktadır. Gerçekleşen vergi indiriminin kullanılabilir geliri arttırması söz konusu olabilmekte ve yatırım kaynaklı ekonomik büyüme gerçekleşebilmektedir.

Etkin işleyen finansal sistemlerde büyümenin artışına ek olarak istihdam artışları da gerçekleşebilmektedir. Bu şekilde işleyen bir ekonomide vergi yükünün artması tasarrufların vergilendirilmesi şeklinde görülebilmektedir. Finans sektörünün

ihtiyacı olan tasarruflar, döviz gömüleme altın gibi alanlara yönelmektedir. Mali piyasalardaki hacim, işlevsellik ve büyümeyi gerçekleştirecek finansman azalmaktadır.

Ayrıca emek kaynaklı vergilerdeki artış, emek gelirlerini azaltmaktadır. Böylece kişiler daha fazla çalışmayı da tercih edebilmekte ya da vergiler çalışma şevkini zedeleyeceği için işgücü arzının düşmesine de neden olabilmektedir (Durkaya ve Ceylan, 2006: 81).

Deflasyonda olan bir ekonomide vergi oranlarında gerçekleşebilecek bir indirim, toplam talebi arttırıcı etkiler yaratabilmektedir. Enflasyonun söz konusu olduğu bir ülkede ise vergi oranlarındaki artışlar toplam talebi daraltıcı etki etmektedir (Durkaya ve Ceylan, 2006: 82).

Bu yüzden gelişmekte olan ülkelerde durgunluğun önüne geçilebilmesi, geri kalmış ülkelerde ise kalkınmanın sağlanması amacıyla 1980'lerden sonra vergi indirimleri tüm dünyada uygulanmaktadır. Nitekim Türkiye'de en son 2000'li yıllarda Katma Değer Vergisi oranlarında, 2006 yılından sonra ise Gelir ve Kurumlar Vergisi oranlarında azalmaya gidilmiştir (Armağan, 2007: 227).

Arza yönelik çalışmalar esasen talebe yönelik çalışmalardan daha önce başlamıştır. Bu durum Keynesyen Devrim'in ortaya çıkma sebebini de oluşturmaktadır (Karabulut, 2006:398).

Vergilerde gerçekleşecek olan indirime ek olarak kamu harcamalarının da azaltılması, yasal ve kurumsal serbestleşme politikası gibi uygulamalar arz yönlü iktisadın politikalarını oluşturmaktadır.(Aktan, 2009:42)

Vergi oranlarının ekonomi için önemli olması Colin Clark öncülüğünde gerçekleşmiştir. Clark, vergi yükünün %25'inin üzerine çıkması durumunda enflasyonun söz konusu olacağını, yükselen vergi oranlarının bireylerdeki çalışma azmini kıracağını ifade etmektedir. Üretim ve arzın daralması ekonomik dengenin bozulmasına ve artan talep miktarı fiyatlar genel düzeyinin yükselmesine yol açacaktır. Ancak; vergi oranları %25'i aşan ülkelerde sanayileşmenin sürmesi bu tezin etkinliğini azaltmıştır (Karabulut, 2006:369).

1.4. KAMU HARCAMALARININ ARTIŞINA İLİŞKİN GÖRÜŞLER

1.4.1. Artan Devlet Faaliyetleri Kanunu (Wagner Kanunu)

Refah düzeyinin yükselişi devletin ekonomideki büyüklüğünün artışı sağlar mı? Wagner refah düzeyinin artmasının kamu harcamalarını yukarı doğru çekeceğini ileri sürmüştür. Başka bir deyişle kalkınma ile kamu harcamaları birlikte hareket etmektedir (Kökocak, 2011: 237).

Wagner 19.yüzyılda sanayide gelişme göstermiş ülkeleri inceleyerek, bu ülkelerde sanayileşme dolayısıyla üretim ve bunun sonucunda milli gelir yükselirken kamu harcamalarının da arttığını saptamış ve buradan, devletin mali ihtiyaçları ile milli geliri arasında bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır (Edizdoğan vd., 2015: 56). Adolph Wagner, kamu harcamalarını takip ettiği çalışmalar neticesinde, ulusal gelirin artış hızının, kamu harcamaları artış hızından az olduğu bilgisine ulaşmıştır (Işık, 2014: 114).

Kamu harcamalarındaki gelişmenin ekonomik büyümeye bağlı olduğunu iddia eden Wagner; yazmış olduğu “Ekonomi Politiğin Temelleri” adlı eserinde harcamalarındaki artışı açıklamaktadır. Wagner ‘e göre; gelişmekte olan uygar halklarda devlet ediminin ve çeşitli özerk yönetimler yoluyla devletin yanı sıra işleyen kamusal faaliyetlerin düzenli bir şekilde geliştiği görülmektedir. Gelişmekte olan uygar bir halkın kolektif ihtiyaçlarının nispeten büyük bir bölümü devletçe karşılanmaktadır. Wagner hem devletin ekonomik düzenleme faaliyetlerinin hem de hizmet üretimi harcamalarının, iktisadi ve sosyal bir gelişme ile birlikte artmakta olduğunu savunmaktadır. Wagner e göre toplumsal bir ilerleme söz konusuysa kamu harcamaları artışı olması oldukça muhtemeldir. Milli gelir artışını kamu harcamaları artışı takip edecektir (Yıldız ve Sarısoy, 2012: 520).

Kentsel yaşama olan aşırı rağbet ve artan nüfus nedeniyle nüfus yoğunluğunun artması kamunun yapması gereken harcamaları da arttırmıştır (Arısoy, 2005: 64).

Sanayileşmenin artış gösterdiği ülkelerde bireylerin gelirleri artmakta ve kamu ekonomide daha önemli hale gelmektedir. Kamu harcamaları ülkedeki iktisadi yapıyla uyumludur ve birlikte değişim göstermektedir. Harcamaları ülkedeki sosyo-ekonomik olaylar belirlemektedir. Zaten insanlar ekonomilerin gelişmesini istemektedir, bu

anlayış ta kamu harcamalarını rakamsal olarak arttıracığı gibi, ülke gelirini de arttırmaktadır (Işık, 2014: 114).

Bir ülkede sanayileşmenin hızlanması ve fert başına düşen reel gelirin artmasıyla o ülkede kamu kesiminin mutlak ve nispi şekilde büyüdüğünü açıklamaya çalışan Wagner'e göre kamu harcamalarındaki artışlar tek yönlü değildir. Devlet faaliyetleri hem genişlemekte hem de nitelik bakımından değişikliğe uğramaktadır. Başka bir deyişle, gerek merkezi gerekse mahalli idarelerin faaliyetlerinde görülen düzenli artışlar hem genişlemesine “extensive” hem de derinlemesine “intensive” bir yönde olmaktadır. Böylece devlet, hem eskiden gördüğü hizmetleri daha etkin ve kaliteli bir şekilde yapmaya yönelmekte, hem de bunlara ek olarak sanayileşmenin yarattığı yeni hizmetleri görmeye başlamakla halkın baskısına da cevap vermektedir. Bu suretle toplumun ihtiyaçlarının gittikçe daha büyük bir kısmı, daha tatmin edici bir şekilde, merkezi ve mahalli idareler tarafından yapılmaktadır (Edizdoğan, 1997: 43).

Geçen yüzyıldan bu yana kamu harcamalarının artış seyrine bakıldığında zaman çok büyük bir artış ile karşı karşıya olduğumuz görülebilir. 19.yüzyıl boyunca, savaş dönemleri hariç, kamu harcamalarının milli gelir içindeki payı birçok ülkede ortalama olarak %10 civarında iken, 20.yüzyılın sonlarında, ülkelere göre %20 ile %45 arasında değişen bir aralıkta yer almaktadır. Dünyada hemen hemen bütün ülkelerde kamu harcamalarında önemli bir artış vardır, ancak bu artış ülkeden ülkeye çok büyük farklar göstermektedir. Ülkelerin özellikleri ve devlet tipleri dikkate alındığında zaman, bu farkların nereden kaynaklandığı daha iyi anlaşılabilir. Ayrıca, kamu harcama kategorileri ayrı ayrı ele alındığında zaman, her bir kategorinin gelir esnekliğinin farklı olduğu bulunabilir (Kirmanoğlu, 2007: 54).

Wagner'e göre devletin asıl görevi iç ve dış güvenliği ile hukuk düzenini korumaktır. İlerleyen teknoloji devlet hizmetlerinin maliyetini yükseltmektedir. Ayrıca sabit sermaye yatırımlarını gerektiren posta, bankacılık ve eğitim gibi sosyal hizmetlerin devlet tarafından yürütülmesinin önem ve gereğinin anlaşılması olmalıdır (Edizdoğan vd., 2015: 57).

1.4.2. Peacock-Wiseman Yaklaşımı

Wagner'in ileri sürdüğü “kamu harcamalarının devamlı artış kanunu”, uzun dönemli bir analiz olup, kısa dönemlerde harcamalarda görülen trend değişikliği üzerinde durmaz. Oysa ki kamu harcamalarının uzun vadede gösterdiği seyir kadar, kısa dönemli dalgalanma ya da trend değişiklikleri de önemlidir, hatta uzun vadeli genel trendi açıklamada gerekli bir yaklaşımdır. Kamu harcamalarında zaman içinde görülen trend değişikliklerini açıklamaya çalışan ilk tez Alan T. Peacock-Jack Wiseman'ın ileri sürdükleri “Sıçrama Tezi”dir (Edizdoğan vd., 2015: 58).

Peacock ve Wiseman, İngiltere'de devlet harcamalarını incelemişlerdir. Elde ettikleri sonuçlara göre kamu harcamaları basamaklı seyir göstermektedir. Kamu harcamaları savaş ya da ekonomik krizin yaşandığı durumlarda özel harcamalarını telafi etmektedir. Bu görev değişimi kamu harcamalarının yükünü ve artışını yukarı seviyelere taşımaktadır (Işık, 2014: 116).

Peacock ve Wiseman devletin gelir ve giderlerinin birbirinden etkilendiğini savunmaktadır. Kamu mal ve hizmetlerine olan talepleri iki ayrı faktörün etkisi altındadır. Kamu mal ve hizmetlerine olan talepleri ve vergi oranları hakkında bekledikleri yargı. Her ülkede kamu harcamalarının seviyesi, politik kararlarla belirlenmektedir. Bu politik kararlar, halkın etki ya da denetimi altında alınmaktadır. Halkın etkisi ya da denetimi seçim yoluyla ya da ona benzer politik araçlarla belirlenir. Dolayısıyla bu açıdan kararlaştırılan kamu harcamaları seviyesi, halkın istediği harcamaları oluşturmaktadır. Halkın istediği harcama seviyesi, dayanabileceği vergi yükünden çok farklı olabilir. Nitekim halkın bir harcamayı istemesi, fakat bu harcamanın yapılması için gerekli vergiyi kabul etmemesi mümkündür. Kamu ekonomisinde istenilen bir faaliyeti, piyasa ekonomisi içinde verilen karardan ayıran da budur. Piyasa ekonomisinde verilen karar iktisadidir ve karar veren onun gerçekleştirme aracını da bulmak zorundadır (Edizdoğan vd., 2015: 59).

Savaş, mevcut düzeni bozabilecek bazı tabii ya sosyal olaylar, toplumun değişmesine neden olan çeşitli baskılar halkın vergi yükü hakkındaki düşüncesini de değiştirir. Devlet de bu sayede gerek vergi, gerekse harcama seviyesini çok daha yükseklerle kolaylıkla çıkarabilmektedir (Edizdoğan vd.,2014: 59).

Ancak bu olağanüstü durum bitse de, gerek artan harcamalar gerekse artan vergiler de önceki seviyesine inmez. Sonuç olarak hem kamu harcamaları hem de vergiler ulusal gelirdeki yüksekliğini korumuştur (Yıldız ve Sarısoy, 2012: 521).

Gerçekten ciddi baskılarla karşılaşmadığı, ciddi olumsuzluklara uğramadığı zamanlarda halkın katlanabileceği vergi yükü hakkındaki görüşleri hemen hemen değişmez, değişmesini de genellikle istemez. Buna ihtiyaç da yoktur. Çünkü gayrisafi hasıla yükseliyorsa, vergi yükü oranlarını değiştirmeden de kamu harcamaları arttırılabilir. Bu artış; doğal olarak, mutlak anlamda olmakta yani vergi yükünü gösteren oran az çok sabit kalmaktadır. Böylece kamu harcamalarının yükselmesi vergi yükünü belirlemekte, harcamaların seviyesi ise halkın dayanabilir bulunduğu vergi yüküne bağlı olmaktadır (Edizdoğan, 1997: 48).

Bazı yazarlar, Peacock-Wiseman hipotezinin Wagner hipotezi ile çelişmediğini, bu iki açıklamanın birlikte ele alınması gerektiğini ifade etmişlerdir. Öyle ki, normal zamanlarda kamu harcamaları milli gelirdeki artışa bağlı olarak bir artış trendi göstermekte, ancak savaş veya iç çatışmalar gibi olağanüstü dönemlerde yukarıya doğru bir sıçrama beklenmektedir (Kirmanoğlu, 2007: 55).

1.4.3. Musgrave'in Kalkınma Modeli

Yukarıdaki görüşlere alternatif bir görüş de Musgrave'e aittir. Musgrave; 1890-1948 yılları arasında ABD'de kamu harcamalarının artışını incelemiş ve savaşların kamu harcamalarında genel yükselişlere sebep olmakla beraber söz konusu harcamaların ayrı tutulması halinde ABD'de kamu harcamalarında gerçek anlamda önemli bir artış olmadığı sonucuna varılmıştır (Işık, 2014: 117).

Musgrave'e göre, devlet harcamalarındaki yükseliş, istikrarlı değildir. Olağan dönemlerde devlet harcamaları ulusal gelire paralel olabilmektedir. Savaşlar gibi ekonomik yapının sınıandığı dönemlerde devlet giderleri artış gösterebilir. Harcama kalemlerinden cari, yatırım ve transfer harcamaları iktisadi büyüklüğün değişik alanlarından etkilenmektedir. Devlet harcamalarını sağlık ve eğitim gibi alanlar lehine yönlendirebilmektedir. Musgrave ve Rostow kamu harcamalarında çeşitli aşamalar olduğunu ve bu sebeple kamu harcama yapısını miktar ve oluşum olarak başkalaştırdığını söylemiştir (Yıldız ve Sarısoy, 2012: 520).

1.5. KAMU HARCAMALARININ MAKROEKONOMİK ETKİLERİ

Mali araçları kullanan devlet, yarattığı mali olaylarla ve meydana getirdiği bazı sonuçlar nedeniyle iktisadi ve sosyal yapının tümünü etkiler. Vergi, borçlanma, emisyon, bütçe ve kamu harcamasının bünyesel özellikleri, klasik maliye anlayışından uzaklaşılmasını yaratan ve önlenmesi olanaksız olan doğal sonuçlar meydana getirirler (Edizdoğan, 1997: 91) .

Kamu harcamalarındaki artışın özel yatırımlar üzerindeki etkisi pozitif midir? Devlet tarafından karşılanan harcamaları özel yatırımlar üzerinde olumlu ya da olumsuz etki ediyorsa bu özel yatırımlar ne tür özel yatırımlardır. Bu sorular makroekonominin tüm dönemlerde cevabını aradığı sorulardır.

Bu görüşlerden birisi, kamu harcamalarının finanse edilebilmesi için kamu borçlanmasını gerektirdiği ve bu yüzden özel yatırım oranlarını düşürdüğünü söylemektedir. Başka bir görüş ise kamu harcamaları artışının bireysel tasarruf miktarını arttırdığını savunmaktadır. İkinci görüş Ricardo' ya ait denklik teorisidir. Ricardo Klasik görüşe sahip olduğu için insanların rasyonel olduklarını kabul etmektedir. İnsanlar bugün gerçekleşmiş bir mali politika yani devlet harcamalarındaki artış veya vergi oranlarının azaltılması gelecekte uygulanabilecek muhtemel bir daraltıcı politika demek olduğunu bilirler ve tüketim miktarlarını arttırmazlar. Yani genişletici politikalar, bireysel yatırım kararlarını etkilememektedir (Şimşek, 2003: 2).

Her ülkenin kendine özgü ekonomik yapısı ve ekonomik yapıyla ilgili baş ettiği sorunları vardır. Türkiye ekonomisinin en önemli soruları ise, fiyatlar genel seviyesinin istenilen düzeyde olmaması, iktisadi büyümenin küçük oranlı ve dalgalı olması, istihdamın optimal düzeyde gerçekleştirilememesidir. Kamu ekonomisi 1930'lu yıllardan sonra ekonomideki ağırlığını hissettirmiştir. Sanayileşmenin, iktisadi gelişmenin ithal ikameci bir politikadan sağlanabileceğine inanış başlamış ve ithal ikameci sanayi sistemine geçilmiştir. Türkiye o yıllarda dışa kapalı bir ekonomik yapıya sahip olduğu için, uluslararası piyasada yarışmamış haliyle gelişim kaydedememiştir. Artan döviz talebi dış ödemeler krizine sebep olmuştur. Yaşanan olumsuzluklar neticesinde 1980 kararları ile yeni hedefler konulmuştur. Amaç kamu ağırlığını ekonomik yapıdan uzaklaştırmak, özel sektörü piyasada hakim kılabilmektir. Bu kararlar sonrasında gerçekleşen özelleştirme faaliyetleri bu dönemde de devam

etmektedir. O dönemde ödemeler bilançosundaki açıkları giderebilmek için ihracata yönelik çalışmalar da yapılmıştır (Şimşek, 2003: 4).

Yukarıda sözü geçen ekonomik problemler günümüzde de devam etmektedir. Bahsi geçen bu problemler siyasi yönetimlerin kamu harcamalarında artışa gitmesine neden olmaktadır. Kamu harcamalarının önemli bir kısmı borçların faizleri için ayrılmıştır. Hatta borçların ana para ödemeleri dahi yeni borçlara sebep olmaktadır. Sosyo-ekonomik koşulların elverişli olmaması nedeniyle bugün yaşanan darboğazlar yarın yaşanabilecek ekonomik krizlerin haberini vermektedir (Şimşek, 2003: 4).

1980 sonrasında sanayileşmenin hız kazanması için sosyal tabakalaşmayı önleyici, sermayenin karlılığını arttırıcı, istihdam seviyesini istenilen seviyeye yükseltici ve ücretlerin de artışını sağlayıcı politikalar uygulanmıştır. Bütçe emeğin üretkenliğini arttırarak ve üretim için gerekli yatırımları sunarak piyasa ekonomisine öncülük etmiştir. Uygulanmakta olan politikalar Keynesyen görüşün düşüncelerini desteklemektedir. Çünkü Keynesyen bakış açısı da Türkiye gibi ülkelerde üretimin niteliğini arttırmaya ve ülke vatandaşlarını üretime teşvik etmeye yönelik fikirler içermektedir (Özügurlu, 2005: 80).

Sözünü ettiğimiz ithal ikameci politikalar kapitalist düzenin sebep olduğu ekonomik bunalımlar nedeniyle sekteye uğramıştır. Çünkü üretim dış piyasalara bağımlı olduğu için sanayide döviz ağırlığı fazla olmuştur. Bu dönemde ihracat gelirleri beklenen düzeyde artış göstermemiştir. Çünkü üretim daha çok yurt içine yönelik gerçekleşmiştir. Ayrıca dış kaynaklı sermaye alındığı için sanayileşmenin yoğun olduğu alanlarda karlılık oranları düşmüş ve ücretleri de aynı şekilde düşürmeye zorlamıştır. Anlaşılmaktadır ki, 1970'lerde yaşanan dar boğazlar alışlagelmiş krizlerden farklı olarak üretim kaynaklı olmuştur. Üretimin bileşiminden doğan krizin ekonomiye yansımaları, borçlanmanın artışı, bütçe açıklarının artması ve fiyatlar genel seviyesinin artması şeklinde gerçekleşmiştir. İşte ekonomide yaşanan bu olumsuzluklar sonrasında 1980 kararları alınmış ve ekonominin ulusal pazara açılmasını sağlayan, ihracata yönelik hedefleri olan, enflasyonu kontrol edebilecek bir ekonomik sistem hedeflenmiştir. Monetarist akımın düşünceleri bu kararları uygulamak için uygun görülmüştür. Monetarist akım enflasyon endişesi taşıdığı için talebi attıracak

uygulamalardan kaçınılmasını önermektedir. Bunlara sosyal teşviklerin azaltılması ve ücret seviyesinin düşük tutulmasını örnek verebiliriz (Özüğurlu, 2005: 82).

1.5.1. Kamu Harcamalarının Özel Sektör Harcamaları Üzerindeki Etkisi

Yatırımın farklı tanımlarını yapmak mümkündür. Yatırım üretim kapasitesini büyütme amacıyla sermaye birikimini arttırmak ve yeni üretim kaynakları inşa etmektir. Yatırım özel sektöre gerçekleştiriliyorsa özel sektör yatırımı, kamu sektöründe gerçekleştiriliyorsa kamu yatırımı adını almaktadır. Ülkelerin kalkınabilmesinin yolu yatırım harcamalarından geçmektedir (Kalem, 2015: 1).

Devlet ya da devletin sahip olduğu kurumlarca endüstriyi, ticareti, tarımı teşvik etmek ya da korumak amacıyla bu üretim dallarına verilen ve karşılığında eşit bir değer alınmayan çeşitli yardımlara iktisadi sübvansiyon denmektedir. Sübvansiyonun üreticiye verilmesi, firmanın denge koşullarını değiştirir, maliyetleri düşürerek üretilen miktarda bir artışa yol açar. Buna bağlı olarak da fiyatlar düşmektedir. Tüketicilere verilmesi halinde ise, malın tüketici için maliyeti, verilen sübvansiyona göre düşerek, bu mala karşın tüketicinin talebinde artış görülecektir. Sonuçta üretim miktarında ve fiyatlarda yükselme olacak, sübvansiyonun ise üretici ve tüketiciler arasında paylaşılması arz ve talebin esnekliğine göre değişecektir (Edizdoğan, 1997: 93).

Kamu yatırımlarının özel sektör yatırımları üzerindeki etkisine yönelik tartışma 1980'lerde başlamıştır. Esas merak konusu olan kamu harcamalarının özel sektör yatırım kararları üzerinde nasıl bir etkiye yol açtığıdır. Fakat yapılan araştırmalarda hem görüş birliği sağlanamamıştır hem de kesin bir yanıt yoktur (Kalem, 2015: 2).

Çil ve Yavuz (2001) ise kamu harcamalarının artışının özel sektör yatırım harcamalarını dışladığını ifade ediyor. Ona göre; kamu harcamalarının kullanılma sebebi genellikle gelir seviyesini yükseltmek ve istihdamı arttırmaktır. Kamu harcamalarındaki artış faiz oranları yoluyla özel yatırım harcamalarını etkilemektedir.

Kamu harcamalarını besleyen unsurların var olmadığı bir ekonomide faiz oranları yüksek olacaktır. Özel sermayeli yatırımları yüksek faiz oranları olumsuz etkilemektedir. Kamu harcamaları arttığı ve aynı zamanda özel kesim harcamaları azaldığı için ulusal gelir değişmeyecektir. Dışlama olarak adlandırılan bu süreç, kamu harcamalarından kaynaklanan bütçe açığını ardından da borçlanmayı beraberinde

getirmektedir. Özelleştirme çalışmalarıyla bu zincir kırılmak istense de, kamu ekonomisinin genişliğinden dolayı zaman almaktadır (Çil ve Yavuz, 2001: 1).

Kamu harcamalarının çok dar kapsamlı tutulması gerektiğini söyleyen görüşler dahi bazı alanların kamu faaliyetleri öncülüğünde yapılması gerektiğini kabul etmektedir. Özellikle kamu alt yapı harcamalarının etkileri; bölgeye, ülkeye, sektörlere göre değişebilir. Bilhassa az gelişmiş ülke ve bölgelerde altyapı harcamalarının çok daha büyük etkilere sahip olduğu söylenebilir. Altyapı hizmetleri yaydıkları yoğun dışsallıklar ile bir taraftan sanayileşme aşamasında özel sektörün gelişmesinde kaldıraç etkisi yaparken sosyal içerikli alt yapı harcamaları ile de gelir dağılımında reel anlamda iyileştirme yapma imkanı vardır.

Gelişmekte olan ülkelerdeki tasarruf yetersizliği öte yandan eğitim ve sağlık gibi hizmetlerin kamusal mal özelliklerine sahip oluşundan kaynaklanan pazarlama sorunları bu alanlara yapılan yatırımları çok daha önemli kılmaktadır (Demir ve Sever, 2008: 101).

Çil ve Yavuz, devletin yaptığı harcamalar piyasa ekonomisi tarafından yapılacak yatırım ve harcamalarını olumsuz etkileyecekse bu tarz bir dışlamayı kaynak tipi olan dışlama olarak adlandırmaktadır. Devletin faaliyetlerini sürdürebilmek adına bulunduğu hamleler, piyasa ekonomisi sonrasında hasılayı düşürecektir. Bu şekilde gerçekleşen dışlama, siyasi otoritenin kamu harcamaları ya da vergilerle ilgili çalışmalarını, amaçlarını işlevsiz bırakacaktır. Dışlama, milli hasılayı ve iş gücü potansiyelini arttırmak için uygulanan maliye politikalarının başarısını düşürecektir (Çil ve Yavuz, 2001: 2).

İstihdam seviyesinin yüksek olduğu ülkelerde halkın kullanılabilir geliri de borç verme kapasiteleri de yüksektir. Borç veren vatandaşların alacaklı konumda olmaları onları daha yüksek beklentilere götürmekte ve enflasyona zemin hazırlamaktadır. Fakat kamunun yaptığı borçlanmalar ekonomide farklı etkiler bırakabilmektedir. Hükümetlerin vatandaşından borç alması hanelerin harcanabilir gelirini düşürebileceği gibi vergi kadar olmasa da ekonomide daraltıcı maliye politikası etkisi yaratmaktadır. Tekrar bahsetmek gerekirse, borçlanma borçlanmayı gerçekleştiren vatandaşların harcama miktarında yükselişe sebep olabilmektedir (Çataloluk, 2009: 253).

Altay ve Altın'ın görüşlerine de göz atacak olursak; onlara göre, devletin harcamalara katlanma sebebi toplumsal faydayı en yüksek seviyeye çıkarma çabasıdır. Devlet bu yolda kar güdülerini öteleyebilmektedir. Kamusal giderler daha çok tam kamusal mallar da diyebileceğimiz adalet, ulusal güvenlik gibi alanlarda ya da dışsallığı yaygın olan ve yarı kamusal mal özelliği taşıyan sağlık sektörü, eğitim faaliyetleri, ulaşım, iletişim gibi alanlar için gerçekleştirilir. Ekonomide var olan kamu ekonomisi, piyasa ekonomisinin sebebiyet verdiği negatif dışsallıkları azaltmak, kamusal malları gerçekleştirebilmek ve gerektiğinde özel sektörün yetersiz olduğu alanlarda kurtarıcı rol üstlenmektedir. Klasik görüşü savunanlar özel ekonominin ihtiyaç duyduğu zamanlarda kamusal müdahaleyi gerekli bulmaktadır (Altay ve Altın, 2008: 269).

Devletler her daim kar amaçlı hareket etmedikleri için verimlilik anlayışları piyasa ekonomisindeki gibi değildir. Piyasa ekonomisi verimliliği işin doğru bir şekilde yerine getirilmesi olarak tanımlamaktadır. Kalitesi yüksek mal ve hizmetlerin üretilmesi amacıyla yöntem ve tekniklerin geliştirilmesi, üretim tekniklerinin kullanılması verimliliğin; doğru olan işin yapılması ise etkenliğin tanımını vermektedir. Bir işletmenin üretime dahil ettiği kaynaklar ve üretimi sonucu elde ettiği çıktılar, o işletmenin etkenliği hakkında fikir verebilir. Fakat kamu ekonomisinde elde edilen çıktının değeri her zaman maddi nitelikte olmayabilir. Sosyo-ekonomik birçok ürünün ortaya çıktığı kamu ekonomisinde kamuyu besleyen kaynakların da kıt olmasından dolayı etkinliğin ve verimliliğin önemi büyüktür (Aysu ve Bakırtaş, 2016: 84).

Kalem'e göre, yatırımlar devlet ya da özel sektörde yapıldığına bakılmaksızın birbiriyle bağlı olmaktadır. Devletçe yapılan yatırımların piyasa tarafından yapılan yatırımlar üzerinde farklı etkileri olabilmektedir. Kamu yatırımları piyasa ekonomisi üzerinde dışlayıcı etki yaratabileceği gibi, onların olumsuzluklara karşı dayanma gücünü de arttırabilir. Eğer devlet yaptığı harcamalarla piyasa ekonomisini desteklemişse, artan kamu faaliyetlerinin karşılanması için vergiler arttırılmış demektir. Faizlerin artması özel sektör yatırımcıların birikimlerini azaltmakta ve sermaye stokunu da düşürdüğü için kamu tarafından gerçekleştirilen yatırımlar, özel sektörün yapacağı yatırımları dışlamış olacaktır. Faiz oranlarındaki yükseliş girişimci olabilecek kişileri kaygılandırmakta ve onların yatırım kararlarını sonlandırmaktadır (Kalem, 2015: 8).

Kamunun ekonomiye müdahalesinin özellikle belli alanlarda olumlu etkisi olduğunu da söyleyebiliriz. Başlangıç maliyetlerinin yüksek olması sebebiyle özel sektör girişimcilerinin yatırım yapmaktan çekindiği alt yapı, yol, köprü, liman inşaatı gibi projeler bu alanlara yatırım teşviki niteliğinde olmaktadır.

Dikkat edilmesi gereken kısım devletin yatırımlarını gerçekleştirirken hangi hedefle hareket ettiği. Vatandaşlarının yaşamlarının her alanında olduğunu hissettirmek ya da iktisadi amaçlara ulaşabilmek için mi yatırımlarını gerçekleştirmiştir. Aslında yukarıdaki her iki hedef için de ekonomiye müdahale edilebilir. Fakat geri kalmış milletlerin temel ihtiyaçlarını sorunsuz giderebilmeleri için yolu da inşa eden, eğitime ve sağlığa öncülük de eden devlet olmaktadır. İşte bu hizmetler verildikten sonra ekonomik büyümeye yönelik stratejiler belirlenebilmektedir. Çünkü kalkınma seviyesinin düşük olduğu toplumlarda öncelikle zaruri ihtiyaçların giderilmemesi nüfus yoğunluğunun gelişmiş yerleşim alanlarına yığılması, asayişin bozulması gibi birçok probleme neden olabilmektedir (Kalem, 2015: 9).

Gelişimini tamamlamamış toplumlarda iktisadi politikalarda hem kalkınma seviyesini arttırmak hem de ekonomik hedefleri gerçekleştirmek gerekmektedir. Sonuçta piyasa ekonomisi tam olarak sübvansedilemese de vatandaşların ihtiyaçları giderilmiş olacaktır. Ayrıca bu toplumlarda kamunun müdahalesi özel sektör yatırımlarını olumsuz yönde etkilese de, temel ihtiyaçların karşılanmasını kolaylaştırdığından dolayı bu müdahale gerekli olmaktadır (Kalem, 2015: 10).

1.5.2. Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluk Üzerindeki Etkisi

Asa Briggs refah devletinin özelliklerinden bahsederken, refah seviyesi yüksek bir devletin, halkının en azından asgari kazancını temin etmesi, sosyal güvenciyi artırması ve toplumun tüm bireylerine en iyi koşullara sahip olma fırsatı tanınması gerektiğinden bahsetmiştir. Böyle bir ekonomide sağlık, barınma, eğitim ve istihdam gibi hayatın vazgeçilmez unsurları devletin sorumlulukları arasında olmaktadır. (Kurşun ve Rakıcı,2014:79)

Yoksulluk karmaşık yapısıyla hem gelişmiş ülkelerin hem de gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya kaldığı önemli sorunlardan birisi olmaktadır.1980'li yıllardan itibaren uygulanmakta olan ortodoks ekonomik politikalar doğrultusunda artan

liberalizm ve küreselleşen ülkelerin yoksulluğun azaltılmasında başarılı olmadığı düşünülmektedir. Dünya genelinde bu alanda en çok uğraş veren kuruluş Dünya Bankası'dır. Günümüzde hem Dünya Bankası hem de bazı kurumların yoksulluğu önleyebilmek için yeni strateji ve politikalar geliştirdiklerini söyleyebiliriz (Uzun, 2003: 156).

Yoksulluk çok taraflı bir sorun teşkil ettiği için çözümü de farklı yaklaşımları ve işbölümünü zorunlu kılmaktadır. Türkiye'de devlet özellikle son dönemlerde yoksulluğun azaltılması için ciddi miktarda bütçe ayırmaktadır (Güneş, 2013:25).

Sosyal politikaların amaçları; sürekli gelir veya refah seviyesini koruma, yoksulluğun azaltılması, eşitliğin artışı sağlamak, her bireyin topluma dahil olabilmesini sağlamaktır (Şener, 2010:4).

Yoksulluğun sebep olduğu olumsuzluklar, kamu yararını doğrudan ilgilendirdiği için hükümetler yoksulluğun azaltılması yönünde mücadele etmeli, politikalar geliştirilmelidir (Güneş, 2013: 32).

Yoksul halkı kendi haline bırakmak, yeterli olmayan politikalarla sisteme müdahalede bulunmak kamu yönetimi sorumluluğunun yerine getirilmediği anlamına gelmektedir. Bu yüzden ekonomik politikalar ile GSYİH, milli gelir, üretim ilişkilerinin ve ticaretin dengeye gelmesi, vergi politikaları oluşturulması, aktif ve pasif istihdam politikalarının uygulanması gibi, kamunun öncülüğündeki çalışmalarda vatandaşların yoksullaşmalarının engellenmesi gerekmektedir (Güneş,2013:33).

Kamu yoksullukla ilgili mücadele ederken kanun koyma ve mevcut sorunlara karşı güçlü yöntemler belirlemek durumundadır (Güneş, 2013:35). Sosyal politikalar yoksulluğun neden olduğu toplumsal sorunların önlenmesi ya da azaltılması için uygulanan politikalarlardır. Sosyal politikalar öncelikle yoksulluğu giderici amaç edinmelidir. Çünkü sosyal politikalar sorunla mücadele etmede konuya has araçları üretebilmekte ve daha çözüm odaklı olabilmektedir. Toplumda eşitliğin yaygınlaştırılması ancak bu politikalarla olabilmektedir (Güneş, 2013: 38).

Sosyal güvenlik harcamalarından kaynaklı bütçe açıklarının azaltılması için uğraş verilmektedir. Bu sebeptendir ki Türkiye'de sosyal güvenlik harcamalarını baz alan gelişmelerin esas amacı, maddi yönden süreklilik arz eden bir yapıya sahip olmak olmuştur (Altunöz, 2017:58).

Türkiye'de sosyal güvenlik sisteminin kentli çalışanları esas aldığını söyleyebiliriz. Devlet memurları ya da kamu iktisadi teşebbüslerinde çalışanlar sosyal güvenlik sistemi kapsamına dahil olmaktadır (Şener, 2010:9).

Yoksulluğa karşı atılan adımlarda artan ulusal gelir sonucunda tüm bireylerin refah seviyesinin yükseltilmesi başlıca amaç olmaktadır. Kamu harcamalarının artışına yol açan bu çalışmalar nedeniyle büyüme yavaşlama gösterebilmektedir. Büyüme süreci göz ardı edilemez, fakat çok yönlü ve ahlaka dayalı değer yargılarını da barındıran önemli böyle bir konu belirsiz bir büyüme hedefine bırakılmamalıdır (Önder ve Şenses,2006:2).

Sosyal harcamalar, gerçek harcamalar içinde değerlendirilebileceği gibi transfer harcamaları grupları içinde de yer alabilmektedir. İlkine örnek, kamu sağlığını düzeltmek ya da kültür düzeyini yükseltmek amacıyla yapılan harcamalar, diğerine örnek ise, düşük gelir gruplarına yapılan yardımlar gösterilebilir (Edizdoğan, 1997: 94).

Kamu harcamaları gelir dağılımını eşitleyici, ahenkleştirici yönde etkilemektedir. Devlet artan oranlı vergilerle elde ettiği, düşük gelirlilere çoğu bedava olarak sunulan kamu hizmetlerinin görülmesinde kullanılmaktadır. Bu sayede düşük gelirliler, ödedikleri vergilerin getirisinin çok üstünde kamu hizmetleri alabilmektedirler (Edizdoğan, 1997: 95).

Bazı görüşlere göre ise, uluslararası ticaret ve destekleyici politikalar ülke ekonomisinin diğer ülke ekonomileriyle yarışma kabiliyetini arttırarak ülke gelirin de yükselmesini sağlayabilmektedir. Devletin bu harcamaları ve çalışmaları ücretli kesime sahip çıkmaktadır (Çaşkurlu, 2014: 47).

Türkiye'de 1970'de ilk kez yaşlı, yoksul, engelli gibi dezavantajlı gruplara ödeme yapıldıysa da uzun süreli bir uygulama olamamıştır.1986 da ise Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kurulmuştur. Uygulamadaki amaç herhangi bir sosyal güvenliğe tabii olmayan, kişilere devletin sosyal sorumluluklarını sunmaktır. Bu yardımlara gereksinim duyanlar sosyal yardım programlarına başvurabilmektedir. Sağlıktan eğitime, gıda yardımından yakacak teminine kadar her türlü yardımın alınabildiği bir fon konumunda olmaktadır (Önder ve Şenses, 2006:13).

Türkiye'de yoksulların temel ihtiyaçlarının karşılanması için dini bayramlar öncesinde SDYV'ye gıda yardımı için kaynak gönderilmektedir. Ayrıca, işsizliğin ve

yoksulluğun yaşandığı belirli yerlerde özel amaçlı yardımlar altında değerlendirilen aşevleri aracılığıyla günlük sıcak yemek verilmektedir. SDYV tarafından işletilen 47 aşevi bulunmaktadır. Yoksul ve dar gelirli ailelerin evlerine aylık bir litre sütün girmediği, özellikle gelişme çağındaki çocukların alması gereken gıdaların başında yer alan sütü alamadıkları görülmektedir. Bu sorunu çözmek için ilkokul öğrencilerine ilgili bakanlıkça süt dağıtımı yapılmakta böylelikle hem o yaş grubu çocukların sağlıklı bireyler olarak yetişmesi hem de alıcı bulamayan sütlerin tüketiciyle buluşturulması gerçekleştirilmektedir (Günaydın ve Yıldız, 2015: 88-89).

Gelişmekte olan ülkelerde bu tür sosyal yardım amacı taşıyan faaliyetler de toplumun kalkınmasını hızlandırmaktadır. Çünkü kalkınma sadece ülke gelirini temsil etmemektedir. Tüketim yoksulluğu, eğitim seviyesi, hayat standartları gibi ihtiyaçların karşılanması milli gelirin dışında unsurlara da bağlıdır (Koç, 2013: 245).

Sosyal yardımların artırılması, yardıma muhtaç kesimin iyi saptanması ve sağlık, eğitim ve istihdamla ilgili çalışmalar yapılarak beşeri sermayenin güç kazanması için sosyal yardımlaşma genel müdürlüğü de çalışmalar yürütmektedir (Kaya, 2009: 72).

Ülkemizde devletin yoksulluğu önleme çalışmaları geniş kapsamlı olmayıp, kısa süreli olmaktadır. Geçmişte yapılan çalışmaların belirlediği sorunlar, bu yardımlardan yararlananların gerçek ihtiyaç sahibi olmaması, yardımların her kesime ulaşamaması, ölçülebilir bir yoksulluk kıstasının olmayışı, bütçenin yeterli olmayışı ve iş birliği konusunda uzmanlaşmama olarak sıralanabilmektedir (Güneş, 2012:149).

Yoksulluğun azaltılabilmesi için sosyal güvenlik sistemi daha çok kesime ulaşabilmelidir. İş gücüne katılım oranı artırılmalı ve tüm çalışanlar sisteme bağlı olarak çalışmalıdır (Şener, 2010:10).

1.5.3. Kamu Harcamaları Kapsamındaki Beşeri Sermaye Harcamaları ve Ekonomiye Etkisi

Bilginin, inovasyonun üretime katkısının fark edilmesiyle, beşeri sermaye de dikkat çekmeyi başarmıştır.

Beşeri sermayenin, emek arz edenlerin yetenekleri ve donanımları olduğu tanımı yapılabilir. Bilginin, tecrübenin, eğitimin toplamı beşeri sermayenin tanımını yapmaktadır (Koç, 2013: 242).

Bu niteliklere sahip bireyler ekonomik hayatta daha fazla verimlilik, yeni buluş ve reel bir bakış açısına sahip olabilmektedirler (Koç, 2013: 243).

Bir ülkenin iktisadi etkinliği ne denli gelişmiş ise o oranda iktisadi büyüklüğü vardır. Bu büyüklük kişisel geliri de belirlemektedir. İktisadi büyüklüğü belirleyen birçok faktör olabilmektedir. Örnek olarak tasarrufları, hem insana hem kapitale yönelik yatırımları, bilimsel çalışmaları verebiliriz (Eser ve Gökmen, 2009: 49).

İnsanda bilgi ve beceri kapasitesini arttıran nitelikler iktisadi büyümeye en çok ivme kazandıran faktörlerdir. Bu nitelikler üretimin, teknolojinin gelişmesiyle çeşitlenmektedir. Hatta insanda bulunan bilgi ve beceri, maddi kaynaklar kadar değerli bulunmaktadır. İnsana ait nitelikler, mevcut üretim elemanları ve elektronik aygıtların kullanılma verimliliğini arttırarak ekonomik büyümeyi sağlamaktadır (Altuntepe ve Güner, 2013: 74).

Yönetimlerin vatandaşlarına yapacağı en büyük katkı ve görevler yarı kamusal mal ve hizmetler olarak nitelendirdiğimiz eğitim ile sağlık alanlarında olmaktadır. Her vatandaş sırf o ülkenin insanı olduğu için adaletli bir sosyal güvenlik anlayışıyla muhatap olmalıdır. Devlet barındırdığı insanları arasında hiçbir ayrıma gitmeksizin her vatandaşına sağlık imkanları sunmakla mükelleftir. Ülkelerin buradaki performansları da ekonomilerinin gelişme seviyesini göstermektedir (Çalışkan, 2010: 24).

İnsanların sahip olduğu birikim, kabiliyet ve yeterlilikleri beşeri sermayenin tanımını vermektedir. Bireylerin ekonomik üretimine katkı sağlayan sahip olduğu tüm yetilerin toplamı beşeri sermayeye eşittir ve beşeri sermaye iktisadi gelişmenin en önemli kalemlerinden biri olmaktadır (Özyakışır, 2011: 52).

Beşeri sermayeye yapılan harcamalar ülkemizin nitelik ve kabiliyet açısından donanımlı bireylerinin ekonomik faaliyetlere katılımını sağlamada yatırım niteliği taşımaktadır (Çalışkan, 2010: 24).

Beşeri sermayeye yapılan harcamalar ülkemizin nitelik ve kabiliyet açısından donanımlı bireylerinin ekonomik faaliyetlere katılımını sağlamada yatırım niteliği taşımaktadır (Özyakışır, 2011: 56).

Bireysel yetenek ve tecrübelerin gelişimini en çok sağlayan yatırımların, bireylere verilen eğitim ve yine bireylere sunulan sağlık koşulları olduğunu söyleyebiliriz. Bunlara ek olarak toplumsal birikim, kazanılan gelir, yaşamdan memnuniyet düzeyi de bireylerin beşeri sermaye kaynaklarındandır (Özyakışır, 2011: 64).

Yukarıda bahsettiğimiz şekilde beşeri sermaye için eğitim ve sağlık sektörlerinde yapılan harcamalar elbette کافی olmayacaktır. Özellikle ülkemizin de yaşamakta olduğu bir sorun olan “beyin göçüne” sebebiyet veren unsurları belirlemek ve yurt içinde kalmalarını destekleyen iş olanakları ve diğer faktörleri yaşama uyarlamak gerekmektedir. Beşeri sermayeye yönelik bu tür uygulamalar, konuyla ilgili yapılan harcamaların başarı şansını arttıracaktır (Özyakışır, 2011: 65).

Eğitime yapılan yatırımlar, iyi eğitilmiş beşeri sermayenin ve dönemlere göre değişiklik gösteren tecrübe ile ilmin devredilmesinde, üretim faktörlerinin etkin işletilmesinde, yeterlilik sahibi bireylerin yetişmesinde oldukça etkindir. Yeterliliğini tamamlamış bireylerin oluşturduğu ekonomik hayatta iş gücü problemi asgari seviyede olacaktır. Böylelikle ekonomik kalkınma mümkün olacak, gelirler arttığı için eğitim sektörüne yapılacak harcamalar da artabilecektir. Aslında eğitimin toplum üzerindeki etkisi, gelir dağılımı eşitsizliği azaldığında, işgücünün ekonomik hareketliliğe kolayca ayak uydurabildiğinde fark edilmektedir (Sarısoy ve Koç, 2010: 327).

Esasen çok fazla değişken gelir dağılımını etkilemektedir. Bu değişkenlerden olan eğitimin ulusal gelirin paylaşılmasına yönelik etkisi tam olarak belirlenemez. Şunu söyleyebiliriz ki gelişmiş ülkelerde beşeri sermaye harcaması çoktur ve haliyle beşeri sermayenin ekonomiye katkısı da çok olmaktadır (Taş ve Yenilmez, 2008: 167).

Günaydın ve Yıldız’a göre yoksulluğun yaşandığı ülkelerde en önemli sorun kalifiye ve iyi eğitilmiş insan temin edebilme sorunudur. Ülkelerde hane halklarının eğitim seviyelerinin yükseltilmesinin yoksulluk döngüsünü kırmaya yardımcı olacağı genel kabul görmektedir (Günaydın ve Yıldız, 2015: 90).

Türkiye’de taşınmalı eğitim sisteminde 8 yıllık temel için okulların bulunduğu yerlere taşınan öğrencilere SYDGM tarafından sosyal eğitim ve sosyal gıda yardımı kapsamında değerlendirilebilecek ücretsiz öğle yemeği verilmektedir. Ancak bu uygulama daha önce de belirtildiği gibi Okul Yemeği Programı’nın karşılığı değildir. Türkiye’de tüm ilköğretim öğrencilerine gıda yardımları kapsamında da değerlendirilebilecek süt dağıtımı yapılmaktadır. Türkiye’de eğitim materyali yardımları, SYDV yardım faaliyetleri içerisinde büyük bir yer tutmaktadır. Bu yardımla, tüketim yoksulu çocukların kitap dışında kılık, kıyafet, okul malzemesi gibi ihtiyaçları karşılanmakta ve nakdi sosyal yardımlar yapılmaktadır. Türkiye’de üniversitede okumakta olanlara, eğitim bursları kapsamında destek sağlanmaktadır (Günaydın ve Yıldız, 2015: 91).

Devletçe yapılan yatırımların en kıymetlisinin insana yapılan yatırımlar olduğunu ve beşeri sermayeye yönelik yapılan yatırımların, gelir dağılımını iyileştirici, iş olanaklarını arttırıcı, ülkenin her kesiminin kalkınmasını kolaylaştırıcı fonksiyonu olduğunu yapılmış birçok çalışmada elde edilmiş ortak sonuç olarak görebiliriz (Eser ve Gökmen, 2009: 42).

Ülkemiz her ne kadar ekonomik hayatta gelişme göstermiş olsa da, tam anlamıyla sanayi toplumu olma seviyesine ulaşamamıştır. Türkiye bilime ve bilimsel çalışmalara yönelik çalışmalar gerçekleştirse de bu alanda aşması gereken daha çok yolu bulunmaktadır. Teknoloji, bilim, beşeri sermaye günümüzdeki ekonomik yapıların yeniçağa ayak uydurabilmesi için gerekli alanlardır. Türkiye henüz bilim üretim merkezi olamadığı için sadece faydalanan konumundadır. Böylece Türkiye yeteri kadar araştırma faaliyetlerinde bulunamamakta, toplumsal kültür gelişim gösterememektedir (Eser ve Gökmen, 2009: 54).

İstihdam oranlarının istenilen seviyede olamama nedenlerinden biri de işgücü arz ve talebinin karşılıklı olamaması ve iş gücünün teknolojik yapıya göre tam donanımlı olmamasıdır. İş gücünü ekonomik sisteme hazırlayacak eğitimlerin ve bu eğitimleri arttıracak uygulamaların yeteri aşama kaydedememesi de iş gücü piyasasını çökmeye sokmaktadır (Göktaş, 2005: 75).

Eğitimin ülke ekonomisine katkısı o denli büyüktür ki; dünya ülkeleri ve Türkiye’de eğitime yönelik bakış açısını değiştirmektedir. Eğitim yapısı esnek bir

yapıya yönelmiştir. Hayat boyu öğrenme, tüm beceri ve yeterliliklerin değerlendirildikleri mekanizmalar tasarlanmaktadır. Yaşam boyu öğrenme ve farklı iş alanlarında tecrübe kazanma, bireylerin daha nitelikli olmasına yardımcı olmaktadır. Performansa dayalı iş yaklaşımı, kendini sürekli yenileyen birey hedeflenmiştir. Herkesin iş hayatında yeteri kadar adil şartlarda çalışabilmesi için mesleki eğitimler verilmektedir (Onuncu Kalkınma Planı, 2014: 26).

1.5.4. Kamu Personel Harcamalarının Sosyal Refah Seviyesine Etkisi

Planlı kalkınma dönemlerinde hazırlanan tüm beş yıllık kalkınma planlarında ve yıllık programlarda gelir dağılımı üzerinde durulmuş, toplumsal refahın artırılması, gelirin daha adil dağıtılmasına ilişkin politikalar saptanmıştır. Devletin uzun vadede gelir dağılımını düzenlemeye ilişkin almış olduğu tedbirler; emek yoğun teknolojinin teşviki, emek verimliliğini arttıracak eğitim ve öğretimin devletçe yürütülmesi, tarım bölgelerinde istihdamın artmasını sağlayacak devlet yatırımlarıdır (Yaman, 1989: 73).

Sosyal refah devleti kavramını en açık ifadeyle; toplumumuzda yaşayan insanların çoğunun dile getirdiği “Devletimize zeval gelmesi” deyişindeki şükran duygusuyla anlatabiliriz. Devlet yaşam standartlarının sırf daha iyi olması için sosyo-ekonomik hayata müdahale etmekte, düzenlemelerde bulunmakta, toplumsal hedefler için kimi zaman kar maksimizasyonunu ikinci planda tutmaktadır. Sosyal güvenlik, sağlık, eğitim harcamaları hatta istihdam konusunda üzerine düşen görevleri yerine getiren bir kamu idaresi yapısından bahsedilmektedir.

Sosyal refah devleti; sosyal devlet anlayışı doğrultusunda ekonomik hayata devlet politikalarının da dahil olması anlamına gelmektedir.

Aslında sosyal devlet her ülke için farklı anlam ifade etmektedir. Ancak yukarıda tanımladığımız gibi sosyal refah devleti vatandaşın refah seviyesinin en üst noktaya çıkabilmesi için ekonomik sisteme katılımı haklı bulan anlayıştır. Bu anlayışın gerçekleşebildiği toplumlarda başlıca üç amaç vardır. Bunlar; ekonominin sosyal refah devlet anlayışını desteklemesi, toplumun en zaruri gereksinimlerinin özel ekonomi tarafından karşılanamaması söz konusu olduğunda kamunun faaliyete geçmesi ve her vatandaş için eşit, objektif uygulamaların gerçekleştirilmesi, bireysel, adaletten yoksun faaliyetlerden uzak durulmasıdır. Çünkü bu devlet görüşünde, vatandaşa verilen

hizmetler vatandaşın hakkı olarak görülebilmektedir (Gökbunar ve Kovancılar, 1998: 252).

Sosyal refah devletinde fikir ayrılıkları, işsizlik konusunda yoğunlaşmıştır. Birçok görüş, işsizliği ekonomik düzenin bir yansıması olarak düşünmektedir. İşsizlik kişisel özelliklerden mi kaynaklanmaktadır yahut ülkelerin ekonomik yapılarından mı kaynaklanmaktadır? Bu soru işsizliğe çözüm bulmaya çalışan ve işsizliğin temel sebebini irdeleyen bir soru niteliği taşımaktadır. İşsizliğin toplumsal bir problem olduğu kabul edilirse, işsizlik yalnızca bireysel değil toplumsal bir zafiyet olarak düşünülmektedir. Sosyal refah devletleri toplum için hareket etmektedir. Yoksullar için eğitim, sağlık harcamalarında bulunabilir, barınma imkanları sunabilmektedir (Gökbunar ve Kovancılar, 1998: 254).

Toplumsal amaç güden politikalar bu politikaları benimsemiş ülkelerin kamu harcamalarını da arttırmıştır. Sosyal amaçları gerçekleştirebilmek için harcamaların artması beraberinde vergi oranlarındaki artışa sebep olabilmektedir. Vergisini ödemekle yükümlü vatandaşların çalışma şevkini kırarak, yatırım ve tasarruf kararları ertelenecek, iktisadi büyümenin hızı yavaşlayacaktır. Yatırım aleyhine değişen kararlar neticesinde işgücü piyasası olumsuz etkilenecektir. Artan vergi gelirlerine rağmen, harcamaların tam olarak karşılanamaması siyasi iktidarları borç almaya ya da para basmaya yönlendirmektedir (Gökbunar ve Kovancılar, 1998: 256).

Gelişmiş ülkelere farklı olarak gelişimini henüz tamamlamamış ülkelerin sosyal refah devleti faaliyetleri, nakdi aktarımlar yerine, özel ekonomide uygulanabilir şartları oluşturma ve bu şekilde piyasayı düzenleme şeklinde olabilmektedir. Yani tüketim yoksulu gruplara direkt aktarımlar yapmaktan ziyade, çalışan gruplara yönelik destekleyici çalışmalar yapmak söz konusu olabilmektedir. Çalışanların sendikal faaliyetleri, toplu sözleşmeler gibi ortak karar alma güdülerinin hükümetlerin gündeminde olan sosyal politika girişimlerini oluşturabilmektedir. Diğer yandan ekonominin devlet eliyle işlemesi sonucunda, kaynak dağılımı bozulabilmektedir. Böylece özel ekonomi güç kaybetmekte, siyasi otoritelerin etkinliği artış göstermektedir. Şunu da eklemeliyiz ki, kişisel kararları olumsuz yönde etkileyen devletin müdahaleleri kişisel karar alma kabiliyetini sınırlandırmaktadır. Devletin ekonomide tek üretici olduğu dönemlerde ülke gelir ve sermaye kaybı yaşamaktadır. Çoklu piyasa koşullarının sağlandığı, sadece

devletin ekonomide olmadığı ekonomilerde vatandaşlar özgürce karar verebilmekte, gelirlerini karlı alanlarda tutabilmektedir (Gökbunar ve Kovancılar, 1998: 259).

Demografik değişiklikler ve zenginleşme bireylerin devletlerinden almak istediği faydayı da arttırmaktadır. Oysaki sözünü ettiğimiz bireyler hem vergi mükellefi olmaktan hoşnut değildirler hem de vergilerinin hangi alanlara intikal ettiğini, nerelerde kullanıldığını öğrenmek istemektedirler.

Nitelik kazanmış bir kamu yönetimi bakışı, toplumu oluşturan bireylerin görüşlerini önemsemekte ve vergi borçlarını ödeyenleri müşteri kabul etmektedir. Gelirinden vergisini veren vatandaşı, adeta müşteri gibi değerli hissettirmek ve beklentilerini karşılamak hayati derecede önemli olmaktadır. Performansa dayalı uygulamalar, “paranın iyi kullanılması”, “esnekliğin artırılması”, “kontrol ve sorumluluğun artırılması” önem kazanmaktadır (Gökbunar ve Kovancılar, 1998: 26).

Kamunun ekonomik sisteme müdahalesi, sadece kamunun varlığının söz konusu olduğu alanlar olabileceği gibi çeşitli sebeplerden dolayı özel nitelikteki mal ve hizmet grubuna katkı için de gerçekleşmiştir.

Kamusal girişimler; devlete ait birtakım işletmeler vasıtasıyla özel firmalar gibi ekonomiye katılması, zaruri ihtiyaçların karşılanması, toplumsal kalkınmanın gerçekleşmesine dair çalışmalar yapılması, işsizlik sorunlarının çözümü, gelirin artışının sağlanması gibi ekonomik, mali, sosyal, ticari sebeplerle meydana gelmektedir. Amaçları kamuya yarar sağlamak ve verimliliği arttırmak olup, sermayelerinin ya hepsi ya da bir kısmı devlete aittir. Devletin iktisadi amaçlarını karşılamak açısından kamu girişimleri önemlidir (Karaaslan, 2008: 6).

Ülke sermayesinin mobilitesi, ülkelerin pazarlık gücünü ve gelirini arttırmaktadır. Oysa kamu harcamaları emeği desteklenmekte ve rekabeti, gelirin dağılımını yeniden dağıtmaktadır (Çaşkurlu, 2014: 47).

Ayrıca küresel ekonomi; kar maksimizasyonu güdüsüyle hareket ettiği için sosyal harcamaları azaltmak, ücretli kesimin daha çok vergilendirilmesine neden olmaktadır (Saraç, 2006: 268).

Önceki dönemlerde verginin ülke kalkınması ve gelirin paylaşılması konularında etken rol oynadığına inanılsa da sonraları vergi oranlarındaki artışın ekonomide olumsuz sonuçlara yol açtığına kanaat getirilmiştir.

1.5.5. Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme ve İstihdam Üzerindeki Etkisi

“Hangi tür büyüme?”, “Kimin için büyüme?” ,”Büyümede varlıklı kişilerin sermayeleri mi arttırılmalı?”, “İstihdam artışı sağlamayan büyüme etkili midir?” ve “Neden ekonominin büyümesi istenir?” gibi büyüme odaklı sorular sorulabilmektedir.

Toplumun gelir düzeyini arttırmak, toplumdaki bireylerin iş sahibi olmalarını sağlamak büyüme için meşrulaştıran en önemli araçtır.

Belki de tüm toplumların hedeflediği büyüme; bireylerin kendi yaşamları ile ilgili karar verme fırsatı veren, toplumun koordineli bir şekilde çalışmasına olanak tanıyan, istihdamın artmasına öncülük eden büyümedir (Kesici, 2010: 11).

Liberal ekonomiden günümüze kadar, tüm iktisadi görüşler, çeşitli unsurlarla ekonomik büyüme üzerine fikir sunsalar da, ücretlerin, faizin, gelir seviyesinin, teknolojinin ekonomik büyüme üzerinde daha baskın etkileri vardır. Ayrıca uluslararası ticaretin de, birçok iktisadi görüş tarafından ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu görülmüştür (Takım, 2010: 2).

Ülke ekonomilerinin performansının iyi olduğunu söyleyebilmek için öncelikle ekonomik büyüme oranlarına bakmak gerekmektedir. Hızlı büyüyen bir ekonomi başarılı kabul edilmektedir. Üretime kazandırılan malların ve hizmetlerin miktarı sürekli artış gösteriyorsa ekonomik büyüme söz konusu olmaktadır (Yılmaz ve Eser, 2012: 94).

Harcamaların bileşiminin büyüme için etkilemesi mümkündür. Kamu harcamaları, büyüme için fiziki sermayedeki artış, beşeri sermayedeki artış, teknik gelişmeler ve idari yasal önlemlerle veya doğrudan müdahalelerle ve kaynak kullanımı verimliliğindeki iyileştirmeler yoluyla etkiler.

Eğitim harcamaları, sağlık harcamaları gibi, beşeri sermaye teşkili harcamalarındaki artışlar, işgücü verimliliğini arttırabilir. Gelişmiş ülkelerde, devletin araştırma geliştirme faaliyetleri sonucunda sağlanan teknolojik gelişmeler, o alana ilişkin sanayilerde hızlı büyümeye yol açabilmektedir (Işık, 2014: 121).

Geçmiş zamanlardaki gider kalemleri siyasi iktidarın gereksinimlerine, asayiş ve savaşlar için olan tüketimlere kullanılmaktaydı. Şimdiki zamanlarda devletlerin gerçekleştirmek mecburiyetinde olduğu harcamalarına, ekonomik istikrarın sağlanması, uluslararası rekabet, gelirin adaletli bir şekilde vatandaşa dağıtılması, kalkınmanın gerçekleştirilmesi gibi kamu harcamasını beraberinde getiren farklı hizmet alanları mevcuttur (Aysu ve Bakırtaş, 2016: 82).

Devletlerin eğitim harcamalarına katlanma nedenleri, ekonominin büyümesine katkıda bulunmak, etkinliği arttırmak, toplumsal ve beşeri sermayenin gelişimini sağlamak, ülkedeki her bireyin iktisadi hayata yetenekleri ölçüsünde katılımına olanak vermektir (Aysu ve Bakırtaş, 2016: 87).

İnsanlığın gelişimi için toplumdaki sağlık şartlarının da yeterli seviyede gerçekleşmesi gerekmektedir. Sağlıklı bireylerden oluşan ülkeler, ekonominin büyümesine vesile olan maddi sermayenin yanında beşeri sermayeye de sahiptirler (Aysu ve Bakırtaş, 2016: 88).

Ülkelerin ilerlemesini kolaylaştıran, sosyo-ekonomik gelişmeye yarar sağlayan, ülkeyi küresel ekonomilerle yarışabilecek konuma getiren, eğitime yapılan yatırımlardır (Aysu ve Bakırtaş, 2016: 102).

Ar-Ge çalışmaları ekonominin büyümesini hızlandıran bir harcama türü olmaktadır. Ar-Ge, mevcut bilgilere yeniden bilgi eklenmesi ve yapılacak çalışmaların kapsam ve teknolojisinin geliştirilmesidir. Ar-Ge nin ilk basamağında ortaya fikrin koyulması gerekmektedir. Olgunlaşma fırsatı bulan fikirler üretime dönüştükten sonraki aşamasında ürünlere dönüşmektedir. Pazar payı elde edebilmek için çalışmalar yapılmaktadır ve bu şekilde girişimlerin fazla sayıda olduğu ülkelerde ekonomik büyüme de ar-ge harcamalarına paralel olarak gelişmektedir (Özcan ve Arı, 2014: 39-55)

Ülke refahının en önemli göstergesi olan büyüme verileri ekonominin yapısını, gelişimini, halkın refah düzeyini tespit etmekte yardımcı olmaktadır (Takım, 2010: 2). Ülkelerin sosyo-ekonomik şartları farklılık gösterdiğinden ekonomik büyüme ve istihdam ilişkisi ülkeler arası değişebilmektedir (Altuntepe ve Güner, 2013: 73).

İktisadi büyüme ülke insanların, yaşam standartlarını arttırmak için gerekli tek yoldur. İktisadi büyüme üç kaynaktan beslenmektedir. Bunlar; stok, akım ve değişkenlerde meydana gelecek artıştır (Göktaş, 2005: 64).

Kapitalist bir ekonomide büyüme, üretimin hacminde meydana gelen artıştır. Büyümeyi üretimin hacmindeki artışın milli geliri de arttırması şeklinde de tanımlayabiliriz. Milli gelirin artışını da, bireysel üretim ve gelirdeki artışın gerçekleşmesi demek olduğunu ekleyebiliriz (Kesici, 2010: 10).

Kapitalist ekonomide işsizlik söz konusu ise, ülkede ya tam olarak emekten fayda sağlanamıyor ya da çalışma istek ve arzusunda olan bireyler iş bulamıyor şeklinde yorumlayabiliriz. Bu iş gücü arz-talep dengesizliği ekonomik etkisizliğin ve sosyal sorunların çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Kapitalist ekonomide her yeni üretim kar ve sermaye stokunu arttırmak esas amaçtır. Bu amaçla emek unsurunun maliyetini azaltma ve ekonomik unsurundan maksimum kazanç elde etme için işsizlik olmalıdır. Marksist bakış açısına göre ise, işsizler yedek işgücü kitlesidir (Kesici, 2010: 13).

Harcamaların bileşiminin büyümeyi etkilemesi mümkündür. Kamu harcamaları, fiziki sermayedeki artış, beşeri sermayedeki artış, teknik gelişmeler ve idari yasal önlemlerle ve kaynak kullanımı verimliliğindeki iyileştirmeler yoluyla etkiler. Örneğin, kamu sermaye teşkili harcamalarının, özel sermayeyi özendirerek gerekli altyapı yatırımlarının ve bunların sürekli bakım ve onarımların, ülkenin fiziki sermayesine yaptığı katkı, büyümeye yansiyabilir. Ayrıca gelişmiş ülkelerde, devletin araştırma geliştirme faaliyetleri sonucunda sağlanan teknolojik gelişmeler, o alana ilişkin sanayilerde hızlı büyümeye yol açabilmektedir (Işık, 2014: 121).

Uzay'a göre gelişmekte olan ülkelerde kamu ekonomisi ve piyasa ekonomisi birbirinin eksik yönlerini tamamlayabilmektedir. Devlet yatırımlarının ve piyasa ekonomisinin gerçekleştirdiği yatırımların direkt tamamlayıcı olması durumunda, devlet yaptığı projelerle girişimciliğe ivme katar, piyasa ekonomisindeki yatırımlar ve büyüme gerçekleşmiş olur. Devlet elindeki malları özel sektörün hizmetine sunarak, yatırımlarını kolaylaştırabilir yani endirekt yolla büyümenin gerçekleşmesini sağlayabilir. Her iki şekilde de devlet yatırımlarıyla piyasa ekonomisinin öncüsü konumunda olmaktadır. Barro'ya göre devletin desteklemediği ekonomilerde girişimci

yalnızca karını hesaplamakta ve toplumsal yarar üzerinde durmamaktadır. Devletin özel sektöre sağladığı teşvikler ülke ekonomisinin büyümesini sağlayacaktır (Uzay, 2002: 164).

Devlet, gerçekleştirmeyi planladığı kamusal hedefleri ile piyasa ekonomisinin kar güdülerini sentezleyerek hem kamu yararına hem şahsi menfaatlerine ulaşılmasını çabalamaktadır. Devlet sırf tekelleşmenin önüne geçmek amacıyla gelişim gösterememiş alanlarda etkin olarak, ekonomik faaliyetler düzenlemektedir (Oktayer ve Susam, 2010: 148).

Ülkemizde genç nüfus oranı özellikle Avrupa ülkelerine kıyasla yüksek seviyededir. Genç nüfus aynı zamanda işgücü potansiyeli yüksek bireyleri ifade ettiği için, kamu harcamalarının istihdamı arttırmaya yönelik harcamalar olması gerekmektedir ve bu harcamalar ülke ekonomisinin büyümesini kolaylaştırmaktadır. Ekonomik büyümeye paralel olarak istihdamın da artacağına yönelik çalışmalar olsa da, ekonomik büyümenin istihdam oranlarını azaltacağına yönelik çalışmalar da vardır. Devletin istihdam oranlarını arttırmak için yaptığı faaliyetler, sübvansiyonlar da istihdamı arttırdığı takdirde ekonominin büyümesine katkıda bulunmaktadır (Altuntepe ve Güner, 2013: 73).

İnsanların sahip olduğu pihada en ağır unsur onların bilgisi ve tecrübesidir. Beşeri sermaye olarak adlandırılan bu unsurlar, ülke ekonomisinin büyümesine de katkıda bulunmaktadır. Bireylerin tahsil seviyesi ya da kamu bütçesinden eğitime ayrılan payın büyümeyi olumlu etkilediğine dair analizler de vardır. İş gücü arzının esnek olduğu durumlarda ekonomiye işgücü sağlamak devletin görevi alanında olmaktadır. Gerektiğinde devletin piyasaya müteşebbis olarak adım atması da mümkündür (Uzay, 2002: 164).

Görülmektedir ki, kamu harcamaları ekonomik istikrarsızlığı minimize etmede ve ekonomideki dönemsel hareketlenmeleri gidermede kullanılabilir araçlardır. Çünkü devletin yaptığı harcamalar istihdamın azaltılmasında ve ücretlinin istihdam edilmesinde oldukça önemli olmaktadır. Toplumdaki gelir dağılımı eşitsizliği devletin yaptığı transfer harcamaları ile aşağı seviyelere çekilmektedir (Kaya vd., 2015: 86).

Devletin gerçekleştirdiği harcamalar ekonomiye olumlu şekilde yansımaktadır. Ancak harcamaların üzerinde pozitif etki bırakacağı alanları devlet önceden

belirlemelidir. Kamu harcamalarındaki amaç, işgücünü arttırmak ise üretimin ve istihdamın artışının gerçekleştirilmesi hedeflenmelidir.

İstihdamı arttırabilmenin yolu yatırımın da arttırılmasından geçmektedir. Yeni iş alanları doğdukça, istihdam oranları da artmaktadır. Ancak giderek kamu piyasasının hacminin azaltılması, kamunun yatırım harcamalarını da etkilemekte ve bu harcamaların olumlu etkisini de azaltmaktadır (Kaya vd., 2015: 93).

Aynı görüşü Göktaş'da savunmuş ve büyümeyi kişisel satın alma gücünün istikrarlı bir şekilde artışı olarak tanımlamış, büyümenin gerçekleştirildiği toplumlarda işsizliğin olmaması gerektiğini dile getirmiştir. Fakat işsizliğin çok boyutlu olduğunu ve sadece büyüme ile ilişkilendirmenin yanlış politika aracı olacağını da görüşlerine eklemiştir (Göktaş, 2005: 64).

Ülkemizde emek ile sermayenin ortaklaşa üretimi gerçekleştirdiği bir ekonomik sistem mevcuttur. Sermaye emeğe kıyasla daha yüksek üretim kapasitesi olduğu için üretimde sermaye ağırlığı daha fazla olmaktadır (Göktaş, 2005: 74).

Üretime katkıda bulunan emek, üretimin bileşimine de karar verdiğinden ülkenin hasılası da; çalışan sayısına ve bu çalışanların iş gücü performansına göre değişecektir. İstihdamın arttıkça büyümenin de arttığı düşünülmektedir. Dönemsel baktığımızda ise kısa vadede sermayenin ve de teknolojinin değişimi güç olduğu için üretimin artması yalnızca çalışan sayısındaki artışa bağlı olmaktadır. Uzun vade de ise, büyüme ve yatırımlar istihdamı etkileyebilmekte ve bu durum yatırımın büyüme ve istihdam üzerindeki başarısını ortaya koymaktadır. Çünkü yatırımların arttığı bir ekonomide gerçekleşecek büyüme istihdam üzerinde olumlu etkiler bırakmaktadır (Altuntepe ve Güner, 2013: 73).

Özetleyecek olursak, iktisadi büyüme ve istihdam ikilisi birbirlerinden bağımsız hareket etmez ve birinin gerçekleşmesi diğerinin gerçekleşmesine zemin hazırlamaktadır (Altuntepe, Güner, 2013: 79).

Giderek artan ve istihdam artışı yaratmayan büyümeden sıyrılabilmek için, istihdam arttırıcı faktörler göz önünde bulundurulmalıdır (Murat ve Sever, 2013: 109).

1.5.6. Kamu Harcamalarının Kamu Açıkları Üzerindeki Etkisi

Ülkeler ekonomide olumlu etkiler bırakabilecek hem para hem de maliye politikalarıyla büyüme hedefleri koymuşlardır. Tüm bu politikalara karşın devlet bütçeleri açık vermekte ve uygulanan kamu ve maliye politikalarına ek olarak çeşitli çözümler aranmaktadır (Alper ve Arslan, 2009: 233).

Kamu harcamalarının artması ya da vergi indirimleri bütçe açıklarına neden olabilmektedir. Hane halkı gelirin artışı ithalat oranlarını da arttırmaktadır. Düşmekte olan tasarruf miktarı aynı oranda dış ticaret haddinde bozulmaya yol açacaktır (Bilgili, 1998:5).

Gelişimini henüz tamamlayamamış ülkelerde hedeflenen büyüme rakamlarına ulaşabilmek için dış borçlanmaya gidilebilmektedir. Çünkü yurt içi tasarruf miktarı yetersiz olabilmektedir. İhracattan elde edilen gelirlerin yeterli olamaması da ülkedeki döviz miktarını sınırlı tutmaktadır.(Bilginoğlu ve Aysu,2008:1)

Kamu harcamaları kamu gelirlerinden daha çok artar ise, borçlanmaya gidilecek ve bu da faiz oranlarını arttıracaktır. Faiz oranlarının artması ülkedeki yatırımın karlılığını yükseltecek ve yurt dışı sermayeyi ülkeye çekecektir. Böylece milli para değerlenecektir (Bilgili, 1998:7).

Milli paranın aşırı değer kazanması söz konusu ülkedeki yatırımın maliyetini arttırmakta ve ihracat düşerken, ithalat artmaktadır. Bütçe açıkları dış ticaret açıklarını da arttırmaktadır (Barışık ve Keskiöglü, 2006: 63).

Ülkemizde bütçe açığının azaltılması ve borçlanmanın önüne geçilebilmesi için kamu ekonomisi disipline edilmelidir. Siyasi iktidarların bütçeden olan harcamalarını arttırırken oldukça özgür davranabildiklerini söyleyemeyiz. Bütçenin gider kalemlerinin küçülmesi için kamu harcamalarının azaltılmasını sağlayan çalışmalar yapılmalıdır. Cari ve yatırım harcama türlerinde daraltıcı uygulamalar söz konusu olabilmektedir. Bütçenin daha az açık vermesini önleme yolunda vergi artışı gözde bir seçenek olmamalıdır. Çünkü hali hazırda bulunan bütçe açıkları ve borçlar vergi oranlarını yukarı çekmektedir. Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin artması, bu alanlardan vergi alınamadığı için muhtemel vergi gelirlerinin önüne geçmektedir ve buradaki kayıplar dolaylı vergilerdeki artışlara sebep olmaktadır. Ekonomimizdeki bütçe giderlerinin azaltılması ya da ekonomik istikrara yönelik amaçlara ek olarak gelirin ülke

vatandaşları arasında paylaştırılmasına da yoğun emek harcanması gerekmektedir (Akçağlayan ve Kayıran, 2010: 133-142).

Üzerinde yıllardır çalışılsa da kamunun gelirleri istenilen düzeyde arttırılamamış ve bütçe açıkları 1980'lerden günümüze kadar artmıştır. Kamunun açıklarını; kamu bünyesindeki kurumların, il özel idarelerinin, geçmişte yaşanmış olağanüstü kriz ve olayların giderleri arttırmaktadır. 2008'deki uluslararası krizin izlerini silmek amacıyla, ekonomik yardımlar gerçekleştirilmiş ve zaten açık veren bütçe açıkları daha da artmıştır. Ancak bu teşvikler talepte artışa yol açmış ve Orta Vadeli Mali Programda kamu açıklarını azaltmıştır (Alkan ve Ümit, 2015: 247).

Kamu harcamaları sebebiyle oluşturulmuş borçların ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğine yönelik çeşitli görüşler mevcuttur. Dış borçların etkin alanlarda kullanılması ve borç faiz oranlarının yüksek olmaması ekonominin büyüme hızını arttıracaktır. Eğer dış borçlara ait faiz oranları yüksek ve katma değeri az yatırımlara aktarılmış ise büyüme hızı yavaşlayacaktır (Bilginoğlu ve Aysu, 2008: 4).

İKİNCİ BÖLÜM

**TÜRKİYE'DE 2006 SONRASI DÖNEMDE İSTİHDAM, İŞSİZLİK VE
EKONOMİK BÜYÜME**

2.1. TÜRKİYE'DE 2006 SONRASI DÖNEMDE İSTİHDAM

2.1.1. Genel Olarak İstihdam ve İstihdam Politikaları

İstihdam kavramı ve gelişimine göz atacak olursak istihdam, sanayi devriminden sonra ücretli çalışmanın başlamasına rastlamaktadır. İstihdam bir sorun olduktan sonra istihdam kavramı gelişmiştir. Özellikle 1929'da yaşanan kriz sonrası işsizlik şiddetli derecede kendini hissettirmiş, yaşanan olumsuzluklar sosyal yaşama da yansınca istihdam bir sorun haline gelmiştir. Keynes'in Genel Teorisi'nde istihdamın ağırlıkta olması da bu alana ilgi çekmiştir (Gökmen, 2007: 23). Bir ülkenin istihdam düzeyi yine o ülkenin gelişmişlik ve rekabet gücü hakkında da bilgiler içermektedir (Gökmen, 2007: 27).

İstihdamın çeşitli tanımları yapılabilir. İstihdamın; kullanma, çalıştırma, hizmete alma gibi tanımlamaları olabilmektedir. Geniş anlamda tanımlayacak olursak, istihdam üretim faktörlerinin yıllık kullanılma miktarıdır. İstihdamın daha dar kapsamlı tanımını yapacak olursak, istihdam ekonominin insan gücünden yararlanma seviyesini göstermektedir. Burada sadece emeğin üretimde kullanılma oranı verilmektedir (Gökmen, 2007: 24).

Ekonomik büyüme için istihdam oldukça önemlidir ve istihdam edilen insan sayısı arttıkça ekonomik büyüme de artış gösterebilmektedir. Her ülkenin uğraş verdiği istihdam, ülkedeki mal ve hizmet talebini belirlemektedir. Çünkü mevcut talep miktarına göre üretim yapılmakta ve iş gücü talebi açığa çıkmaktadır (Altuntepe ve Güner, 2013: 74).

Toprak ve emek atıl bekleyebiliyorsa emeğin ekonomide kullanılmama ihtimali mevcuttur. İşsizliğin söz konusu olduğu ekonomiler de bu tip ekonomilerdir. İşgücü kavramı ile işsizler arasındaki fark istihdamı vermektedir (Gökmen,2007:26).

Bir ülkede çalışmak isteyen herkes iş imkanını elde edebiliyorsa ekonomi yeterli düzeydedir. Çalışmak istedikleri halde iş bulamayanların olması, ekonomik sistemde problemlerin olduğunun işaretiçisidir (Gökmen, 2007: 25).

İstihdam konusunun önemli olması, hem işgücü arzını hem de ekonomiyi bir bütün olarak etkilemesinden kaynaklanmaktadır. Üretimin en önemli nihai ürünü istihdamdır. Müteşebbis üretimde bulunurken, çalışanlar kendi gereksinimlerini

karşılama için üretim unsurlarından emek, ihtiyaçlarını gidermek için üretime katkıda bulunmakta ve toplam üretimden harcadığı emeği kadar karşılık almaktadır (Murat ve Eser, 2013: 1997).

Üretim faktörlerinin tümünün üretime katılması halinde tam istihdam sağlanmıştır. Üretim faktörleri arasında yer alan emek faktörünün, beşeri yanının olması yanında diğer faktörlerin kullanılmasında yer alması, tam istihdamın tanımının genellikle emek açısından yapılmasına yol açar. Böylece, emek talebinin emek arzını aşması, başka bir deyişle çalışmak isteyen her emek biriminin cari ücret seviyesinden iş bulabilmesi halinde tam istihdam sağlanmıştır. Bu gerçekleşmediğinde eksik istihdam vardır. Özellikle kamu harcamalarının eksik istihdam üzerinde etkisi üretim kapasitesini artırıcı yatırım harcamaları yolu ile sağlanır. Az gelişmiş ülkelerde tasarruf hacmi küçük olduğundan, bu yatırımların gerçekleştirilmesi ancak zorunlu tasarruf yöntemlerine başvurulmakla sağlanabilir (Edizdoğan vd., 2015: 101).

Bir çok ülke ekonomilerinin gündemindeki bir konu olan işsizlik, ülkelerin kalkınmalarını da engellemektedir. Bunun bilincinde olan hükümetler, her kesimden iş gücünü istihdam etmeye, ekonomilerinin üretim seviyesini arttırmaya, işsizlik oranlarını düşürmek için yeni iş kollarının piyasaya kazandırılmasına yönelik çözüm yolları aramaktadır (Alancıoğlu ve Utlu, 2012: 189).

Üzerinde tartışılması gereken istihdamın amaç mı, araç mı olduğudur. Bu soru, Kaya vd.'nin cevap aradığı bir sorudur. Onlar istihdamın ekonomiyi ilgilendirdiği kadar, toplum sosyolojisini de ilgilendirdiğini düşünmektedir. Birey ön planda olduğu için toplum sosyolojisine, emek ve ürettiği değeri konu almasından dolayı ekonominin konusuna girmektedir. Farklılaşan nokta ise, toplum bilimcilere göre istihdam amaç, ekonomistlere göre ise üretimi sağladığından iktisadi gelir kaynağıdır (Kaya vd., 2015: 84).

Öyle anlaşılıyor ki istihdamsız büyüme kavramı ve sorunsalı da bu zihniyetten ortaya çıkmıştır. Yaşamakta oldukları işsizlik problemlerinin kalkınma seviyelerini de etkilediğinin bilincinde olan hükümetler her kesimden iş gücünü istihdam etmeye, ekonomideki üretim seviyesini arttırmaya ve kamu harcamalarını bu alanlara yönlendirmeye razı olmaktadır. Yeni iş kollarının piyasaya kazandırılması en etkili çözüm yolu olarak görülmektedir (Alancıoğlu ve Utlu, 2012: 189).

2.1.2. Türkiye’de 2006 Sonrası Dönemde İstihdam Uygulama Sonuçları

Türkiye’de 2000’li yıllar itibariyle hızlı ekonomik büyümeye rağmen istihdam düzeyinde arzu edilen artışın sağlanamaması durumu söz konusudur. İstihdam yaratmayan büyüme diye tanımladığımız bu netice aslında bize bir taraftan gayri safi yurt içi hasılda yıllar itibariyle artışlar gerçekleşirken, işsizlik oranlarında önemli düzeyde artışlar yaşandığını ekonomik büyümenin aslında istihdam artışına sirayet etmediğini göstermiştir (Abdioğlu ve Albayrak, 2007: 216).

Kendi oluşturduğu değerler ve yasalar eşliğinde ekonomide düzeni sağlayan, rantsal faaliyetlerin önüne geçen bir devlet işsizliğe yönelik eylemlerinde başarıya ulaşabilmektedir. Hem piyasa ekonomisi hem de kamu ekonomisinin olumlu taraflarından oluşan ortak bir ekonomik yapı gerekmektedir. Bu yeni yapıda, piyasanın önemini koruduğu, fakat kamunun adaletin aksadığı, rekabetten zarar görenlerin olduğu durumlarda ekonomide söz sahibi olması mümkün olmaktadır. Ayrıca devlet sırf istihdam konusuyla ilgili kararlar da almalıdır (Bayrakdar, 2017: 113).

Nitekim 2001'deki ekonomik krizin ardından tüm olumsuzluklara rağmen iktisadi büyüme sağlansa da istihdam rakamlarının etkilenmediğini söyleyebiliriz. Bunun sebebi işçi ve işveren kesimine göre değişkenlik göstermektedir. İşçilere göre 2001'de yürürlüğe giren yasa, istihdam edilenleri desteklese dahi istihdamda istenilen hedefe ulaşamamıştır. 2002 'den sonra istihdamın rakamları artmıştır. Milli paranın değeri düşmüş ve döviz kuru arttığı için özel sektörde faaliyet gösterenler pazar güçlerini kaybetmemek için yatırıma önem vermiş, makineleşme ve teknolojiye yönelik harcamalarda bulunmuşlardır. Ekonomideki işsizlikten dolayı iş gücü arz fazlası söz konusu olmuştur ve ihracat artışları emeğin karşılığı olan ücretin artmasını sağlayamamıştır (Karabulut, 2007: 35).

2002 krizinden sonraki dönemde piyasa ekonomisinin sağladığı büyüme istihdam oranlarını arttırmamış hatta işsizlik artış göstermiştir. Bunun sebebi, ülkemizde üretimde, istihdamda yapısal bir dönüşümün yaşanmamasıdır. Bankacılık sektöründeki dalgalanmalar, yoğun göçlerin gerçekleşmesi de işsizliğin artışına zemin hazırlamıştır (Yüceol, 2006: 2).

Türkiye’de ekonominin iş yaratma kapasitesindeki yetersizliğini emek piyasasında hüküm süren aşırı düzenlemelerin, vergi yükünün bir sonucu olduğu

görülmektedir. Türkiye’de düşük net istihdam yaratma nedeni ülkenin demografik yapısına bağlıdır. Aşırı açık sermaye hesabı ve finansal spekülasyonların varlığı bu durumun sebepleri arasında olmaktadır. Bu sebeple artan faiz oranları yurt dışı ve kısa vadeli sermayeyi Türkiye’ye çekmektedir. Böylece milli paranın değeri artmakta ve yüksek cari açık tekstil, giyim ve gıda gibi emek yoğun sektörlerin daralmasına sebep olmaktadır (Abdioğlu ve Albayrak, 2007: 216).

Türkiye’de işgücü verimliliğinin düşüklüğü ve yeni iş kolları oluşturulamaması, ülke ekonomisine has sebeplerdir. İstihdam edilenler düşük maaşlara sahiptirler ve bu grup içinde ücretli kesimin payı düşük seviyededir (Karabulut, 2007: 23).

Üretim faktörlerinin daha etkin şekilde kullanılması ve teknolojinin ilerlemesi fiyatların düşmesini sağlasa da, işsizliği azaltmayabilir. Aslında ilerleyen teknoloji ve üretime katma değer katacak alanların değerlendirilmesi, üretim hacmini arttıracığından dolayı, piyasadaki ürün miktarı bollaşacak ve fiyatların artış seviyesi düşecektir. Teknolojinin ilerlemesiyle ücretlilerin niteliği artacak ve daha az ücretli istihdam edilecektir (Şentürk ve Akbaş, 2014: 5821).

Kamunun öncülüğünde istihdam sağlamaya yönelik politika ve stratejilerin geliştirilmesi istihdam yaratıcı bir davranış olacaktır. Aktif ve iyi eğitilmiş işgücü yaratmak için devletin istihdamda aktivasyon politikaları ve uygulamaları, doğrudan iş yaratmayı etkilemektedir (Kökocak, 2011: 189).

Birçok ülkede işsizliği azaltabilmek için çeşitli politikalar uygulanmaktadır. Uygulanmakta olan bu politikalar aktif ve pasif istihdam politikaları şeklinde ayrıma tabii tutulmuştur. Pasif politikalar, işini kaybedenlere nakdi yardımda bulunarak bu süreci daha az sıkıntılı geçirmelerini sağlayacak tedbirleri içermektedir. Aktif istihdam politikaları ise, işini kaybedenlerin bilgi ve kabiliyetlerini geliştirmeyi içeren uygulamalar olmaktadır. İşsizlerin yahut iş edinemeyenlerin belirli bir harcanabilir gelire sahip olabilmeleri için kamu politikalarıyla gelirlerinin sağlanmasıdır. Henüz işinden çıkarılmamış kişilerin de, işlerinde kalıcı olmasını destekleyen politikalar pasif istihdam politikalarıdır. Her ülkede farklılık gösteren pasif istihdam politikaları dört grupta incelenmektedir. İşsizlik sigortasını, her çeşit sosyal yardımı, ücret garanti fonunu, kısa çalışma ödeneğini bu grupların temsil ettiğini söyleyebiliriz (Göze Kaya vd., 2015: 85).

İşsizlik sorununa ilişkin bir çözüm önerisi de Şentürk ve Akbaş'tan gelmektedir. Yazarlara göre; ihracat ülkelerin hasıla, ödemeler bilançosu dengesini olumlu yönde etkilemektedir. Fakat ihracatın gerçekleşebilmesi için de ihracata konu malların hammaddelerinin ithal edilmesi gerekmektedir. Öncelikle ihracat artışı aynı zamanda yurt içi üretim artışı olduğu için işsizlik oranları azalacaktır. Ancak üretimi tamamlanan malların girdileri ithal edildiğinden dolayı uzun süreli bir işsizlik düşüşü olmayacaktır. Halbuki, özellikle enerji sektöründe ihracat yapılmak üzere üretilen malların ara veya hammaddeleri ülkemizde üretimi gerçekleşirse işsizlik rakamları düşecektir. Yurt dışı ithalat düşeceği için, döviz kurunda oluşabilecek yükselme, çok yansımayacaktır. Döviz kurunun enflasyon oranına etkisi azalacaktır (Şentürk ve Akbaş, 5830: 2014).

Ülkemizde istihdam oranlarının artırılması ve işsizlik oranlarının düşürülebilmesi için İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun faaliyetlerine son verilerek Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) kurulmuştur (Eser ve Terzi, 2008: 242).

Tablo 2.1: Türkiye'nin İstihdamının Yıllar İtibariyle Oransal Gösterimi (%) (2006-2017)

Yıllar	İstihdam Oranı
2006	40,46
2007	40,35
2008	40,42
2009	39,80
2010	41,34
2011	43,06
2012	43,58
2013	43,98
2014	45,47
2015	46,01
2016	46,32
2017	47,06

Kaynak: TCMB (2018) İstihdam Oranları, www.tcmb.gov.tr, 2018.

Tablo 2.2: Türkiye'nin İstihdamının Yıllar İtibariyle Toplam Değerleri Gösterimi (2006-2017) (Bin Kişi)

Yıllar	İstihdam
2006	19,940.58
2007	20,248.58
2008	20,605.00
2009	20,633.33
2010	21,876.17
2011	23,244.25
2012	23,957.50
2013	24,624.92
2014	25,908.50
2015	26,631.83
2016	27,213.00
2017	28,149.30

Kaynak: TCMB (2018) İstihdam Oranları, www.tcmb.gov.tr, 2018.

2.1.3. Türkiye'de Kamu Kesiminin İstihdam İçindeki Yeri

İstihdamın arttırılması hemen her devletin yoğun uğraş verdiği bir alandır. Ekonomik büyüme için hedeflerini kısmen de olsa gerçekleştiren ülkelerin neden istihdamda hedeflerine ulaşmakta güçlük çektikleri hep araştırma konusu olmuştur.

İnsan gereksinimlerine bağlı olarak üretim kolları ve kapasitesi genişlese de birçok ülke her dönem istihdam arayışı içerisinde. 19. yüzyıl yoğun krizlerin yaşandığı bir yüzyıl olmuştur. Petrol krizi ya da parasal krizlerin sebep olduğu sosyolojik sorunların en önemlisi işsizlik oranlarının yüksek oluşu olmuştur. Bu sorunda, elbette krizleri derinden yaşayan ülkelerin istihdam politikalarını yanlış uygulamaları, ülkedeki ekonomik büyümenin iş gücü artışına sebep olmaması, uluslararası ekonomik yarış gibi nedenler etkili olmuştur. 1990'ların sonuna doğru Avrupa Birliği'ne üye ülkeler işsizlikle ilgili sorunlarını çözebilmek için işbirliğine dayalı Avrupa İstihdam Stratejisini belirlemişlerdir (Kesici ve Selamoğlu, 2005: 29).

Kamu kesimi değişen ekonomik konjoktüre uygun istihdam yaratıcı bir alan oluşturmaktadır. Japonya istisna olmak üzere kamu hizmetleri sektöründeki istihdam, gelişmiş ülkelerdeki toplam istihdamın beşte biri ya da dörtte biri oranındadır. Kamu en büyük işveren olmak vazifesiyle ekonomi içinde artan rolünü istihdam artırıcı strateji ve uygulamalar için değerlendirebilir (Kökocak, 2011: 203).

Eylül 2017 itibarıyla Türkiye’de kamu personelinin statülerine göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Bu tabloya göre toplam kamu personeli sayısı 3.341.358 kişidir. Kamu çalışanların %73’ü memur, %0,5’i hakim-savcı, %3,8’i öğretim elemanları, %5’i sözleşmeli personel, %9,6’sı işçi, %0,6’sı geçici personel ve %7’si askeri personelden oluşmaktadır.

Tablo 2.3: Kamu Personelinin Statülerine Göre Dağılımı (Eylül 2017)

İstihdam Türü		Bakanlıklar, Bağlı ve İlgili Kur.	KİT’ler ve Kamu Sermayeli Kur.	Mahalli İdareler	Türk Silahlı Kuvvetleri	Genel Toplam
MEMUR		2.309.114	4.405	110.455	25.564	2.449.538
HAKİM ve SAVCILAR		17.400				17.400
ÖĞRETİM ELEMANLARI		128.277				128.277
Sözleşmeli Personel	657/4b	57.661	72.429	11.391		163.800
	Diğer Sözleşmeli	22.319				
İŞÇİ	Sürekli İşçi	81.471	44.169	86.704	17.617	320.591
	Geçici İşçi	10.309	9.582	4.984		
	Kapsam Dışı İşçiler		3.572			
	Kamu Bank. İşçiler		62.183			
GEÇİCİ PERSONEL**		20.363				20.363
ASKERİ PERSONEL					241.389	241.389
TOPLAM		2.646.914	196.340	213.534	284.570	3.341.358

**24/12/2017 tarih ve 696 sayılı OHAL Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkındaki 696 sayılı KHK (KHK/696, md.17) ile 657/4b kapsamında sözleşmeli personel kapsamına alınmışlardır.

Kaynak: DPB (2017) ve Yıldız, (2018): s.140’ dan yararlanılmıştır.

Kamunun istihdam artırıcı rolüne en fazla ihtiyaç duyulan dönemler, ekonomik kriz dönemleridir. Çünkü bu dönemlerde üretim düşüşüyle birlikte önce büyük ölçüde kayıt dışı işçi çalıştıran küçük firmalar işçi çıkarmakta ve daha sonra kriz derinliğine göre kayıtlı istihdam azalmaktadır (Kökocak, 2011: 204).

2.1.4. Türkiye’nin İstihdamının Sektörel Dağılımı

Ulusların kalkınma derecesini gösteren pek çok unsur vardır ve istihdamın sektörlere göre dağılımı da bu unsurlardan bir tanesidir. Geri kalmış ülkelerde sosyal yapılardan kaynaklı olarak kadınlar daha çok tarım, gelişmiş ülkelerde ise daha çok hizmet sektöründe istihdam edilmektedir (Berber ve Eser, 2008: 2).

İşgücü talebinin çok yönlü olduğunu düşünürsek, işgücünün sektörlere göre dağılımı bu yönü belirlemede önemli rol oynamaktadır. En köklü sektör olan tarım sektörü, her dönem önemini koruyacak bir sektör olacaktır. Ülkelerin kalkınma

seviyelerine göre sektörel yoğunlaşma değişme göstermektedir. Sanayi sektörü ile hizmetler sektörü gelişmiş ülkelerde daha çok kişi istihdam eden sektörler iken, geri kalmış ülkelerde de tarım kesimi işsizlik oranlarını azaltmada birinci sırada olmaktadır (Karabulut, 2007: 32).

Türkiye'de ise son yirmi yılda istihdama yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Bu yüzdendir ki, kamu sektörü küçültülmüş, tarım sektörü gözden düşmüş, uluslararası rekabeti önemseyen bir bakış açısıyla hareket edilmiştir (Altuntepe ve Güner, 2013: 78).

Ülkelerin ekonomik istikrarının sürdürülebilir olabilmesi için istihdamın sonuçlarının da tüm kanallarıyla ekonomiye geri dönmesi gerekmektedir. Alancıoğlu ve Utlu bu kanaate ilave olarak istihdam edilenlerin yaptıkları işlerin genellikle üç sektörde toplandığını ve iş gücünün genellikle tarımın, sanayinin ve hizmetin oluşturduğu bu iş kollarında istihdam edildiğini belirtmiştir. Ülkelerde istihdamın sektörel dağılımı farklı olabilmekte, zaten bu fark ta ülkelerin kalkınma düzeylerini vermektedir. Ekonomide üretim yapan sektörler tarım ve sanayi sektörleridir. Bu iki sektörün gelişme kaydetmesiyle hizmet sektörü de büyüme gösterecektir. Gelişimini henüz tamamlamamış ülkelerde tarım sektörü ön plandadır, çünkü sanayileşme oranı az olmaktadır. Yani kalkınma seviyesi arttıkça tarım sektöründeki işgücü, sanayi ve hizmet sektörüne kayacaktır (Alancıoğlu ve Utlu, 2012: 193). Bu yüzden istihdamı sektörel bazda değerlendirdiğimizde her yıl tarım sektöründeki küçülmeye karşın, inşaat, sanayi ve de hizmetler sektörünün büyüdüğünü görmekteyiz (Karluk, 1999: 87).

Son yıllarda özellikle tarımda çalışan birçok kişi hizmet sektörüne transfer olmuştur. Hizmet sektörü bu yönüyle istihdam kapasitesini arttırmaya en meyilli sektördür (Karabulut, 2007: 25).

Özellikle tarımda çalışanlar hizmet sektörüne transfer olmuştur. Gelişen ekonomi, çalışan sayısını etkilediği kadar iş kollarının çalışan miktarını da etkilemektedir. Teknolojinin gelişimiyle tarımda çalışanların farklı alanlarına kaymasına ek olarak, ormancılık, balıkçılık alanlarında çalışanların sayısı da azalmaktadır. Sanayiye dayalı alanlar tıpkı hizmet sektöründe olduğu gibi istihdamın yoğun olduğu sektörlerdir (Karabulut, 2007: 26).

Türkiye'deki işgücünün istihdam alanlarının başlıcaları tarım, sanayi, hizmet sektörleri olduğuna göre, bu alanlardaki gelişmeler istihdamın büyüklüğüne ve

sektörlere göre dağılımını da gösterecektir. Sanayileşme, üretim hacminin ne kadar kullanıldığı da işgücünün miktarını ve dağılımını etkilemektedir. Üretimlerin artması, atıl alanların da üretime dahil edilmesi, ilgili sektörde çalışan işgücü sayısını etkilemektedir. Atıl alanların da üretime dahil edilerek üretimin artırılması ilgili sektörlerde çalışan işgücü sayısını arttırmaktadır. Ekonomik depresyonlar, tabii olaylar ya da üretim kapasitesinde küçülmeye gidilmesi işgücünü farklı sektörler yönlendirmektedir (Altuntepe ve Güner, 2013: 79). Makineye yönelik üretimin artışı ve artan nüfus işsizlik oranını arttırmaktadır (Altuntepe, Güner, 2013: 83).

Tablo 2.4: Türkiye'nin İstihdamının Yıllar İtibariyle Gösterimi (2006-2016) (Bin Kişi)

YIL	TARIM	SANAYİ	İNŞAAT	HİZMET
	A	B	C	D
2006	4,907	4,269	1.196	10,051
2007	4,867	4,314	1.231	10,266
2008	5,016	4,441	1,241	10,495
2009	5,254	4,130	1,249	10,644
2010	5,683	4,496	1,431	10,986
2011	6,143	4,704	1,676	11,586
2012	6,097	4,751	1,709	12,266
2013	6,015	4,955	1,782	12,771
2014	5,470	5,315	1,912	13,234
2015	5,483	5,331	1,914	13,892
2016	5,305	5,297	1,987	14,616

Kaynak: TÜİK (2017), www.tuik.gov.tr, 2018.

Ülkemizde istihdam edilen işgücünün sektörler göre dağılımı yüzde olarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Bu veriler bize Türkiye'nin işgücünün daha çok hangi sektörlerde toplandığını izah etmektedir. Hangi sektörün daha çok işgücüne sahip olduğunu ve ülkenin hasılasına en çok hangi sektörün katkı yaptığının cevabını istihdamın sektörler göre dağılımı vermektedir. Tarımda istihdam edilenlerin oranı yüksek ise o ülkenin tarıma dayalı bir ekonomisinin olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 2.5: Türkiye'nin İstihdamının Yıllar İtibariyle Sektörel Dağılımının Gösterimi (%) (2006-2016)

YIL	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler
2006	23,3	21,9	6,0	48,8
2007	22,5	21,8	6,1	49,6
2008	22,4	22,0	6,0	49,5
2009	23,1	20,3	6,3	50,4
2010	23,3	21,1	6,6	49,1
2011	23,3	20,8	7,2	48,7
2012	22,1	20,5	7,2	50,2
2013	21,2	20,7	7,2	50,9
2014	21,1	20,5	7,4	51,0
2015	20,6	20,0	7,2	52,2
2016	19,5	19,5	7,3	53,7

Kaynak: TÜİK (2017), www.tuik.gov.tr, 2018.

Ülkemizde son yıllarda tarım sektöründeki işgücü azalmaktadır. Türkiye bir tarım ülkesi olma özelliğini yitirmiştir. Tarım sektöründeki işgücü toplamdaki işgücü oranının %25'i civarında seyretmektedir. Sanayi sektöründeki işgücü oranının, toplam sektörler içindeki oranı %20 bandında gerçekleşmektedir. Bu oran ancak, sanayisi yeterince gelişmemiş bir ülkede gerçekleşebilmektedir. Hizmetler sektörüne baktığımızda ise tüm dünyada olduğu gibi istihdam oranı yıllar itibariyle artmaktadır.

Avrupa ülkelerinde ekonomi sanayileşmeden önceki dönemlerde tarım sektörü ilk sıradadır. Sanayileşme ile birlikte tarım sektörünün yerini sanayi daha sonra da hizmet sektörü almıştır. Türkiye'de ise tarım sektörü ilerleyen yıllarla birlikte hizmet sektörüne istihdam öncülüğünü devretmiştir.

Tarım sektörünün istihdam oranlarındaki düşmeye paralel olarak, sanayi sektöründeki erkek iş gücü artış göstermiştir. 2006'da tarım sektöründeki erkek işgücü sayısı 2 milyon 613 bin kişi ile inşaattan sonraki ikinci sektördür ve hizmetler sektörü ise 7 milyon 948 bin kişi ile birinciliğe sahip olmuştur. 2006 yılı bayan istihdamına baktığımızda ana sektör olan tarım, sanayi ve hizmetlerin yaklaşık değerler aldığı görülmektedir. Nitekim; tarım sektöründe istihdam edilen bayan sayısı 2 milyon 295

bin, hizmetler sektöründe istihdam edilen kadın sayısı 2 milyon 103 bin seviyesinde gerçekleşmiştir.

2008 de tarım sektöründeki erkek işgücü sanayi sektörünün gerisinde kalmıştır ve toplam sayı 2 milyon 663 bin kişidir. Çünkü 2008 yılında sanayi sektöründe istihdam edilen erkek sayısı 3 milyon 603 bin düzeyine ulaşmıştır. Erkek istihdamı açısından inşaat ve hizmetler sektörü 2004-2009 yılları arasında yaklaşık olarak aynı seviyelerde kendi göstermiştir. Aynı yıl kadın istihdamına baktığımızda tarım sektöründe istihdam edilen kadın sayısı 2 milyon 354 bin ve bu rakama yaklaşık bir değer alan hizmet sektörü kadın istihdam oranı ise 2 milyon 362 bin kişidir.

2008 yılında yaşanan küresel krizin etkileri 2009 yılı işgücü piyasasında hissedilmiştir. Sanayi sektörü istihdam rakamlarını düşürmüş ve işgücü diğer sektörlere geçiş yapmıştır. Türkiye ekonomik krizi öyle derin yaşamıştır ki kriz, piyasası aşıldıktan sonra dahi sanayi sektöründeki istihdam oranı eski seviyesine dönememiştir. İnşaat sektöründeki istihdam oranı genellikle artış göstermektedir (Onuncu Kalkınma Planı, 2014: 40).

İstihdam edilenlerin yıllar ve cinsiyetine göre değerlendirmeye 2013 yılı ile devam ettiğimizde tarım sektörü istihdamında istikrarlı bir düşüş gerçekleşmiş olduğunu söylemek doğru olacaktır. Tarım sektöründeki düşüş diğer sektörlere diğer yıllardan farklı olarak ve belirgin bir biçimde yükseliş olarak yansımıştır. 2013 yılı tarım sektöründeki erkek çalışan oranı 3 milyon 189 bin kişi iken sanayi sektöründeki erkek çalışan oranı 3 milyon 847 bin ve hizmetler sektöründe erkek çalışan 9 milyon 129 bin kişi olmuştur. 2013 yılı tarımda çalışan kadın istihdam oranı 2 milyon 826 bin olup, hizmetler sektörünün gerisinde kalmıştır. Hizmetler sektörü 3 milyon 645 bin kişi istihdam etmiştir.

Tablo 2.6: Türkiye'de İstihdama Dahil Olanların Yıllar İtibariyle İktisadi Alanlarının Gösterimi Erkek (2006-2016) (Bin Kişi)

Yıl	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmet	Toplam
2006	2,613	3,445	1,159	7,948	15,165
2007	2,578	3,486	1,195	8,122	15,382
2008	2,663	3,603	1,199	8,134	15,598
2009	2,795	3,222	1,266	8,124	15,406
2010	2,959	3,528	1,376	8,306	16,170
2011	3,199	3,721	1,622	8,617	17,137
2012	3,225	3,719	1,652	8,915	17,512
2013	3,189	3,847	1,720	9,129	17,883
2014	2,701	3,990	1,636	9,135	17,461
2015	2,956	4,101	1,843	9,661	18,562
2016	2,920	4,057	1,904	10,010	18,893

Kaynak: TÜİK (2017), www.tuik.gov.tr, 2018.

Tablo 2.7: Türkiye'de İstihdama Dahil Olanların Yıllar İtibariyle İktisadi Alanlarının Gösterimi Kadın (2006-2016) (Bin Kişi)

Yıl	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmet	Toplam
2006	2,295	824	37	2,103	5,258
2007	2,288	827	35	2,205	5,356
2008	2,354	838	42	2,362	5,595
2009	2,446	862	39	2,524	5,871
2010	2,724	966	56	2,680	6,425
2011	2,944	1,003	54	2,973	6,973
2012	2,872	1,031	57	3,350	7,309
2013	2,826	1,109	62	3,645	7,641
2014	2,533	1,235	79	3,839	7,689
2015	2,527	1,230	71	4,231	8,058
2016	2,384	1,239	83	4,606	8,312

Kaynak: TÜİK (2017), www.tuik.gov.tr, 2018.

Türkiye'de istihdam edilenlerin sayısı 2010 yılından sonra ciddi oranlarda artmıştır. 2008 bankacılık krizi dünyada birçok yerde olduğu gibi Türkiye'de de etkili olmuştur. Ancak Türkiye, uygulanmış olan politikalarla krizin olumsuz etkilerinden kısa sürede kurtulmuştur. 2009 yılında erkeklerin istihdam oranı düşüş göstermiş olsa da, 2010'da yeniden yükselişe geçmiştir. Ayrıca yine o dönemde kırdaki erkeklerin istihdam oranı, kentteki erkeklerin istihdam oranına göre yüksek seviyede gerçekleşmiştir. Fakat kırdaki kadınların istihdam edilme oranı kentteki kadınların istihdamına göre daha yüksektir. Konuya yorum getirmek gerekirse, istihdam edilme oranı en düşük olan grup kentte yaşayan kadınlar olmuştur (Onuncu Kalkınma Planı, 2014:b40).

2.1.5. Türkiye'nin İstihdamının Meslek Gruplarına Göre Dağılımı

İşgücünün ağırlık kazandığı alanları görebilmek için istihdamın meslek kollarına göre dağılımını incelemek gerekmektedir. Ekonomik gelişme istihdam edilenlerde ücretli kesimin oranını arttırmaktadır, serbest çalışanların oranı

azalmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde kendi hesabına çalışanların oranı daha yüksektir.

Gelişmiş ülkelerde işgücü içerisinde cinsiyet dağılımında ücretli, kendi hesabına çalışan ya da işverenlerin genellikle erkek olduğu bilinmektedir. Kadınlar ise daha çok gelirden yoksun aile işçisi olarak çalışmaktadır (Karabulut, 2007: 26).

İstihdam her ülkenin başlı başına bir uğraş alanı olduğu için ülkemizde de kalkınma planları, bütçe uygulamaları istihdamı arttırmaya yönelik olmuştur ve devlet tüm zamanlarda kamu istihdamında bulunmuştur. Son zamanlarda uygulanmakta olan liberal politikalar neticesinde kamu istihdamı oransal olarak azalmıştır ve faaliyetlerinin bir kısmını özel sektöre devretmiştir.

Tablo 2.8: Türkiye'nin İstihdamının Yıllar İtibariyle Mesleklere Göre Gösterimi (2006-2016) (Bin Kişi)

YIL	A	B	C	D	E	F	G	H	TOPLAM
2006	1.932	1.405	1289	1.292	2.421	4.138	3.025	2.211	20.423
2007	1.835	1.333	1.401	1.324	2.566	4.068	3.042	2.314	20.738
2008	1.860	1.322	1.506	1.406	2.553	4.138	3.022	2.282	21.194
2009	1.850	1.480	1.356	1.405	2.648	4.068	2.885	2.058	21.277
2010	1.883	1.607	1.341	1.535	2.758	4.692	3.080	2.334	22.594
2011	1.974	1.709	1.449	1.666	2.984	4.902	3.174	2.430	24.110
2012	1.911	1.931	1.575	1.736	3.181	4.868	3.208	1.931	24.821
2013	1.286	2.261	1.345	1.634	4.564	4.817	3.494	2.485	25.524
2014	1.292	2.438	1.303	1.649	4.684	4.470	3.467	2.524	25.194
2015	1.860	1.322	1.506	1.406	2.553	4.121	3.022	2.282	21.194
2016	1.889	1.493	1.387	1.421	2.703	4.434	2.955	2.125	22.019

A:Bürokratlar ve yönetim kadrolarında çalışanlar **B:**Uzmanlık gerektirecek işlerde çalışanlar **C:**Uzmanlık gerektirecek işlerde yardımcı olarak çalışanlar **D:**Ofis türü işlerde çalışanlar **E:**Hizmet ve pazarlama çalışanları **F:**Profesyonel tarım çalışanları **G:**Sanat erbabı olanlar **H:** Sanayi sektöründe yardımcı olarak çalışanlar **I:**Vasıfsız işlerde çalışanlar

Kaynak: TÜİK (2017), www.tuik.gov.tr

2016 yılında profesyonel tarım çalışanları diğer meslek grupları içerisinde 4 milyon 434 bin kişi ile birinci alan olduğu görülmektedir. Bu alanı 2 milyon 955 kişi ile (G) sanat erbabı olanlar takip etmektedir. (E) Hizmet ve pazarlama çalışanları 2 milyon 703 bin kişi istihdam sağlamıştır. Diğer alanlar da istihdama benzer rakamlarda katkıda bulunmuştur.

2.2. TÜRKİYE’DE 2006 SONRASI DÖNEMDE İŞSİZLİK ORANLARINDAKİ GELİŞMELER

2.2.1. Genel Olarak İşsizlik Sorunu

Ekonomik hayata katılmak isteyen her bireyin bir işe sahip olması, oldukça güç bir durumdur. Emek arzı birçok ülkede emek talebinden düşük kalmaktadır. Her geçen gün emek arzı çeşitli nedenlerden dolayı artmakta fakat boş iş sayısı aynı oranda artmamaktadır. Hükümetler ekonomilerinde çalışmak isteyen herkesin çalışabileceği yeni iş kolları oluşturmak istemektedir (Murat ve Eser, 2013: 99).

Sosyo-ekonomik düzeyi ne olursa olsun hemen her ülke işsizliğin önemli bir problem olduğunu kabul etmektedir (Aslan ve Kula, 2010: 156).

İşsizlik bir çok kaynakta yer alan tanımıyla; cari ücret seviyesinde bir işe sahip olmak isteyenlerin, çalışma hayatına dahil olmamalarıdır. İstihdam; dar anlamda emeğin üretime katılmasıdır. Geniş anlamda istihdam ise, iki taraflıdır. Çalışan gözüyle baktığımızda; emeğin işin sahibine ücret karşılığı sunulmasıdır. İşverenler gözüyle baktığımızda ise, para karşılığında işgücünün istihdam edilmesidir.

Yukarıdaki tanımlara ek olarak farklı tanımlamaların yapılması mümkündür. Çünkü işsizlik çok boyutlu bir konu olduğu için, işsizliğin o olumsuz etkileri işsizlikle birebir muhatap olanları alakadar etmesinin ötesinde, bütün topluma da tesir etmektedir.

Bir ülkede emek arzından tam olarak faydalanılamıyorsa o ekonomide işsizlik söz konusu olmaktadır. Piyasa koşullarında çalışmaya razı olan ve iş bulamayan insanların varlığından söz edilmektedir (Karabulut, 2007: 3).

Bir ülkede işsizlik ne denli istenmeyen bir olgu ise, istihdam da aynı şiddette beklenen, gerçekleşmesi için politikaların uygulanıp harcamalara katlanıldığı bir olgudur. Birini açıklarken diğeri de zıt koşullarıyla açıklanmaktadır (Ay, 2012: 322).

Ülkenin işsizlik oranlarındaki değişiklikler istihdam politikasına ve uygulanan tüm makroekonomi politikalarına bağlı olarak gerçekleşmektedir (Kol ve Karaçor, 2012: 380).

Ülkelerin iktisadi bileşenleri gelişme düzeyleri hakkında bilgi vermekte ve işsizlik üzerinde etkili olmaktadır (Göktaş, 2005: 64).

İşsizliğin en karmaşık tanımı toplum psikolojisinde yapılmaktadır. Toplumda işsiz denildiğinde, kabiliyet yoksunluğu olan yahut sosyal iletişimi yetersiz olduğu için meslek edinememiş kişi profili çizilmektedir. Halbuki işsizliğin iktisadi sebepleri de mevcuttur. Emek arzında buldukları halde iş sahibi olamayan insanlar da olabilmektedir. Bu kişiler ekonomiye hiç bir katma değerde bulunamadıkları için, piyasa dışında atıl durumda kalmaktadırlar (Murat ve Eser, 2013: 100).

Türkiye bilhassa jeopolitik konumu nedeniyle göç merkezi haline gelmiştir. Yakın çevremizde savaşlar, kıtlıklar, işsizlik gibi nedenlerle ülkemize milyonlarca insan göç etmektedir.

Nüfusumuzun artış hızı %20'den fazladır. Artan nüfus emek talebini geride bırakmaktadır (Altuntepe ve Güner, 2013: 79).

Ülkemizde işsizlik rakamlarının yüksek olmasında çalışma çağındaki insan sayısının çok olması ile göçler de etkili olmaktadır. Büyük şehirlere göçün artması çarpık kentleşmeyi hızlandırmış eğitim faaliyetleri homojen dağılamamıştır (Alacioğlu, Utlu, 2012: 191).

İşsizliği tek başına iktisadi stratejilerin çözmesi yetersiz kalmaktadır. Çünkü işsizlik ekonomiyle birlikte aynı zamanda piyasaları oluşturan unsurların, eğitimin, emek arzının, iş gücü ile işveren arasındaki koordinasyonun sağlanması ile de bağlantılıdır. Ülkemizde emek arzında kadınların payı düşük olmaktadır. Bu oranı arttırmak, gerekirse kadınlara yönelik pozitif ayrımcılıkta bulunmak, kadınların iş gücüne katılımını yükseltecektir. Türkiye'de istihdamın arttırılabilmesi için iş gücüne katılımın arttırılması, işsizliğin düşürülmesi kadar önemli görülmektedir (Onuncu Kalkınma Planı, 2014: 2).

Emek arzı profilini cinsiyetin dağılımı da etkilemektedir. İş hayatının güç ve kadınların istihdamını zorlaştırıcı faktörlerin olduğu durumlarda, erkek nüfusun

azınlıkta olması, emek arzı aleyhine işlemektedir. Son yıllara baktığımızda bu olumsuz tablonun değiştiğini söyleyebiliriz (Gökmen, 2007: 25).

Yükseköğrenim görmüş olanların işsizlik oranının mesleki eğitim veren okullardan fazla olması yükseköğrenim mezunlarının işgücüne katılım oranının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Eğitim seviyesinin artması işsizlik oranlarını da yükseltmektedir. Kadın istihdamını arttırmak için yetenekleri doğrultusunda eğitim almaları gerekmektedir. Kadınlar iş gücüne dahil olduktan sonra yarım gün çalışma, saatli çalışma, esnek çalışma gibi teşviklerin yapılması gerekmektedir (Gökmen, 2007: 61).

İşgücü, çalışmak isteyen ve mevcut ekonomik durumun imkan verdiği ölçüde işgücüne katılabilecek kişileri tanımlamaktadır. Bu grupta bulunduğu halde çalışmayanlar da olmaktadır çünkü ekonomik yapı gereği üretim faktörlerinin tamamı istihdam edilemez (Gökmen, 2007: 65).

Nüfusun artması ile mevcut iş kollarında emek arzının karşılanamaması, bir yandan farklı iş kollarının doğmasına sebep olmakta diğer yandan da işsizlik oranını arttırmaktadır. Sosyal güvenceden yoksun, oldukça düşük ücretlerle çalışan insanlar hiç de azınlıkta kalmamaktadır (Karabulut, 2007: 30).

Her ülkede, çeşitli yıllarda artan oranlarda işsizlikle ilgili sıkıntılar yaşanmaktadır. Fakat Türkiye'nin sahip olduğu kültür yapısından dolayı olacak ki yaşanan krizler ciddi sosyal patlamalara neden olmamaktadır (Karabulut, 2007: 21).

Ülke ekonomisinde istikrarın sağlanamamasına öncelik verilmesinden dolayı istihdam arka planda kalmış, büyümenin artmasına rağmen, işsizliği yeterince düşüremediği gözlenmiştir. Sorun olarak, bizzat istihdama yönelik harcamaların yapılmaması, işsizliği giderici politikalarda başarılı olunamaması gibi sebepler söz konusu olmaktadır (Kol ve Karaçor, 2012: 379).

Eser ve Terzi'ye göre de iş tecrübesinden yoksunluk ve mevcut işlerin talepleri karşılanamaması işsizlik problemini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca onlara göre gelir düzeyinin düşüklüğü iç talebi düşürmekte ve toplam talep yetersizliğinden kaynaklanan işsizlik gerçekleşmektedir. Teknolojinin gelişmesi ve makineleşme neticesinde emek arzı, emek talebinin beklentilerini karşılamakta, yetersiz kalmaktadır (Eser ve Terzi, 2008: 232).

Gelişen ekonominin emek artışına yönelen bir vazife edinmemiş olması da Türkiye’de düşük net istihdam yaratma nedeni olarak görülebilir. Ülkemizde iktisadi gelişmeler sağlansa da istihdam istenilen seviyede yeterli değildir ve enflasyonun olumsuz etkileri de sürmektedir. Bu olumsuz gelişmelerde, daha önce de bahsettiğimiz gibi, ihracata konu ürünlerin yurt dışı kaynaklı olması da etkili olmaktadır. Petrol, doğalgaz v.b. tabii kaynakların çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca ekonomideki iyileşmelerin tüm vatandaşları daha müreffeh bir seviyeye taşıyabilmesi için ulusal gelirin adil bir şekilde dağıtılması gerekmektedir (Şentürk ve Akbaş, 2014: 5830).

Kurdaki dalgalanmalar belirsizliği artırmakta ve sabit sermaye yatırımlarını olumsuz etkilemektedir (Murat ve Eser, 2013: 109).

İşgücü verimliliğindeki artış, üretim hacmindeki artıştan daha çok artmış ise gerçekleşen büyüme istihdamın seviyesini arttırmayacaktır. Verimlilik artışı da göz ardı edilemeyecek kadar olumlu bir gelişmedir. Hele ki uzun dönemde istihdamın lehine sonuçlar verebilmektedir. Böylelikle reel ücretler artar ve iç talebi tetikler. Tüketim yapısı değişim göstererek hizmet sektörüne kaymaktadır (Murat ve Sever, 2013: 108).

2.2.2. Türkiye’de İşsizlik ve İşsizlik Oranlarındaki Gelişmeler

Ülkemizde ekonomik büyümeyle birlikte emek arzının karşılanmasını engelleyen unsur etkinliğin artışıdır. Verimin artışı sanayi de hizmetler sektörüne göre fazladır. Sanayide imalata dayalı üretim yapanlar, pazar güçlerini koruyabilmek için niteliklerini arttırmak durumunda kalmaktadırlar. Ülkemizde teknolojik gelişmelere paralel işgücü bulunamaması da işsizliğin seviyesini arttırmaktadır. Çözüm olarak emek arzının bilgi ve yeteneklerini arttıracak, çalışmalar yapılmaması büyüme ve işsizliği olumsuz yönde etkilemektedir (Kanca, 2012: 15).

Ayrıca ülkemizin demografik özelliği ve konumu da finansal spekülasyon faaliyetlerinin odağında olması da yüksek cari açığa sebep olabilmektedir. Spekülasyon faaliyetleri nedeniyle artan cari açık faiz oranlarını arttırmakta ,yurt dışı ve kısa vadeli sermayeyi ülkemize çekmektedir. Böylece milli paranın değeri artmakta ve yüksek cari açık tekstil, giyim ve gıda gibi emek yoğun sektörlerin daralmasına sebep olmaktadır. (Abdioğlu ve Albayrak, 2007: 216).

2000'li yıllara Türkiye, yüksek enflasyon ve ekonomik istikrarsızlık sorunlarıyla girmiştir. Türkiye, kronik enflasyon sorununu aşamamış, kamu iç borç sorununu çözememiş ve bankacılık sektörü çökme noktasına gelmiştir. Türkiye, Kasım 2000'de bankacılık sisteminin sıkıntılılarından kaynaklanan ve tüm ekonomiyi etkileyen önemli bir krizle sarsılmıştır. Özellikle ekonomik istikrarsızlık, uzun vadeli karar almanın sektöre uğramasına neden olmuş faizleri arttırmıştır. Bütçe içerisindeki borç faizleri yükselince 2001 krizi sonrası işsizlik sayıları fazlasıyla artış göstermiştir (Kanca ve Bayrak, 2015: 16).

2000 ve 2001 krizleriyle birlikte geçirilen dönemde istikrarsız yapı, çalışanların işten çıkarılması, birçok işyerinin kapatılması gibi nedenler işsizliği kronik hale getirmiştir. Sürdürülebilir bir ekonomi ve aşılmış bir kriz gerçekleştirebilmek için 2001 yılında Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uygulanmış ve yapısal reformlar hedeflenmiştir (Kol ve Karaçor, 2012: 392).

2000 ve 2001 krizlerinden farklı olarak, Türkiye'deki ortak kanaat 2008 krizinin daha çok dış kaynaklı olduğu şeklindedir. 2007'nin Aralık ayında ABD ekonomisi bir durgunluk sürecine girmiş, iki buçuk milyon kişi işsiz kalmıştır. ABD'de başlayan kriz kısa sürede küresel piyasalarda etki göstermiştir. Türkiye'nin küresel krizden etkilenmediği her ne kadar hükümetçe açıklansa da tedbir amaçlı genişletici politikalar uygulanmıştır. İç talebi canlandırmak için alınan mali önlemler harcamaların artmasına neden olmuştur (Kanca ve Bayrak, 2016: 18).

2008'de yaşanan ekonomik krizin etkisi 2009'da istihdam seviyesinin de düşmesiyle, özellikle sanayi sektöründeki üretim azalışıyla derinden hissedilmiştir. Ülkemiz aynı krizi yaşayan başka ülkelerden farklı olarak almış olduğu kararlar ve uygulamaya koyduğu stratejiler neticesinde, bu zor günleri kısa sürede aşmayı başarmış, hedeflediği ekonomik büyümeye ve işgücü rakamlarına yaklaşmıştır. İşten çıkarılmaların en çok olduğu yıl 2009 yılıdır ve %14'e ulaşan işsizliğin oranı 2012 yılında %10'nun altına inmiştir. Avrupa'da bu oran %11'ler civarında olmuştur. Sonraki yıllarda 5 milyona yakın istihdam alanları açılmış, istihdam edilenlerin yarısına yakın bir kısmı da kadın iş gücü olmuştur. Bu dönemde gerçekleşen ekonomik büyümenin işsizlik oranını düşürdüğünü söyleyebiliriz. Birçok ülkenin aksine Türkiye bu kriz döneminde dahi istihdam oranlarını arttırmıştır. Hatta 2012'de işgücüne katılmak

isteyenlerin yarısı istihdam edilmiştir. Bu oran erkeklerde daha yüksek olmuştur. Kayıt dışı istihdam oranı da kriz döneminden sonra düşüş göstermiştir (Onuncu Kalkınma Planı, 2014: 15).

Ülkemizin tarihine baktığımızda ekonomik konjonktüre dayalı olarak yaşanan krizler ve dalgalanmaların ardında, ekonomik sistemimizin uzun vadede istikrardan yoksun oluşu yatmaktadır. Kalıcı mali tedbirler için gerekli iktisadi koşulların hukuksal bir düzenlemeyle saptanması, uygulanabilecek büyük hedeflerin belirlenmesi önemlidir. (Kol ve Karaçor, 2012: 388).

İşsizlik ülkenin ekonomik yapılarından da kaynaklanabilmektedir. Özel ekonomide kişiler istihdam edilene kadar tüm dönemlerde bazı kişiler işsiz kalacaktır. Çünkü işsizler kendilerine uygun işi bulana kadar ekonomik sistem dışında kalmaktadır. (Hiç, 1994: 14-15). Friksiyonel işsizlik olarak adlandırılan bu işsizlik türünün sebepleri arasında işverenle yeterli koordinasyonun sağlanamaması ile tam bilgidен yoksunluk gösterilebilmektedir. Çünkü iş arayanların açıkta olan işlerin şartlarını ve kendilerine uygunluklarını tam olarak bilememesi iş arama sürelerini uzatmaktadır (Kaya, 2006: 78).

Teknoloji, endüstri, mesleğe dayalı iş kollarındaki gelişmeler, yapısal işsizliğe sebep olabilir. Endüstriyel gelişmeler, mallara olan talep değişimleri, teknolojik ilerleme ile yeterliliklerin uyumlu olmaması işsizliğin sebeplerinden olmaktadır (Düzgün ve Bilgili, 2008: 78).

İşsizliğin sebepleri o denli çok yönlüdür ki uygulanacak politikaların başarısı bu nedenle düşmektedir. İşsizlik ekonominin yapısından kaynaklanabileceği gibi, istihdama katkısı olmayan ekonomik büyüme ve küresel ekonomi de işsizlik ile ilgili tartışmaların sebebidir (Durmuş, 2006: 96).

Ülkemizin ekonomi yapısından kaynaklanan bir istikrarsızlık söz konusudur. Enflasyonun, işsizliğin, kamu açığının, ödemeler bilançosu dengesinin, faiz oranlarının seyri bir ekonominin istikrarı hakkında bilgi vermektedir. Bu saydıklarımızın dışında daha birçok unsur ekonomik istikrarın belirleyicisi olmaktadır (Güran ve Tosun, 2005: 90).

2006-2016 arası yıllarda ülkemizdeki işsizliğin yorumlanabilmesi için tarım dışı işsizliğin oranlarına da dikkat etmek gerekmektedir. Çünkü tarımda çalışanların

gizli işsizliği yüksektir bu yüzden de tarım dışı işsizlik verileri, işsizlik oranlarını daha gerçekçi vermektedir. 2006 %11,16 olan tarım dışı işsizlik oranları 2017' ye kadar artmıştır. İşsizliğin zirveye çıktığı %10,03 yıl 2008 olmuştur.

2006'da tarım dışı işsizlik %11,16 oranıyla oldukça artmıştır. 2008'de %10,03 düzeyinde seyreden işsizlik 2009'da %13,04 civarında olmuştur. İşsizlik oranındaki bu artışta finans piyasalarından kaynaklı krizin etkisi olmuştur. Hükümet, ekonomik istikrarı sağlayabilmek amacıyla çeşitli stratejiler uygulamıştır. Bu hedefler doğrultusunda ekonomik büyüme yeniden gerçekleştirilmiş, borç yükü azaltılmış, bütçenin giderleri azalmıştır. Enflasyonda da beklenen istikrar sağlanmıştır.

Gerçekleştirilen politikalar neticesinde hedeflenen büyümeyi yakalamış ve enflasyon oranı düşmüştür. Ancak dış ticaret ve bütçe açığı, gerçekleşmiş döviz kuru ve işsizlik oranı artmıştır. 2006'da %9,07, 2007'de %9,16 dolaylarında seyretmiştir. 2008' de uluslararası ekonomik bunalım işsizlik oranını %10,03 seviyesine çıkarmıştır.

Dünya genelinde 2008 yılında hissedilen ekonomik kriz TÜİK raporuna göre Türkiye'de tarım dışı işsizlik oranı %14 seviyesinde gerçekleşmiştir. Nüfusun her yıl artması, eğitime yönelik problemler, yatırımın yeterli seviyede olmaması, konjonktürel dalgalanmaları, işsizlik oranlarını arttırmıştır (Aslan ve Kula, 2010: 156).

Siyasi iktidar, finansal krizlerin üstesinden gelebilmek için, ekonomik büyümeyi amaçlayan politikalar uygulamış, ekonomi gelişme gösterse de farklı alanlarda sorunlar devam etmiştir (Kaya, 2006: 78).

İşsizliğin artmasında ülkemizde borçlanmanın maliyetli oluşu ve uluslararası ekonomik küçülmeden dolayı ihracat gelirlerimizin azalışı rol oynamaktadır. Türkiye'deki talebin düşüşü ile imalata dayalı sanayi de az üretim gerçekleştirmiş ve ihracattan elde edilen gelirler düşmüştür. 2009 yılının sonunda işsizliğin oranı %13,4 ve tarım dışı işsizlik oranları %15,93 civarında olmuştur. İşsizlik bölgelere ve cinsiyetlere göre değişmektedir.

İşsizlikten en ağır darbeyi alanlar kentlerde yaşayan insanlardır. 2006-2016 yılları arası işsizliğin oranı, kırsal alanlardaki işsizlik oranlarına göre yüksek olmuştur. Çünkü 2001'deki kriz öncelikle kentlerdeki işgücünün azalmasına neden olmuştur. Finans piyasalarından kaynaklanan kriz ile çok sayıda banka v.b. işlerde çalışanlar işlerini kaybetmiştir.

Tablo 2.9: Türkiye'nin Yıllar İtibariyle İşsizlik Oranları (%) (2006-2017)

YIL	İşsizlik Oranı (%)	Tarım Dışı İşsizlik Oranı (%)
2006	9,07	11,16
2007	9,16	11,15
2008	10,03	12,24
2009	13,04	15,93
2010	11,15	13,70
2011	9,16	11,28
2012	8,43	10,31
2013	9,05	10,94
2014	9,96	11,96
2015	10,30	12,37
2016	10,91	12,98
2017	11,04	13,14

Kaynak: TCMB (2018), www.tcmb.gov.tr, 2018.

Tablo 2.10: Türkiye'nin Yıllar İtibariyle İşsizlik Rakamları (2006-2017) (Bin Kişi)

Yıllar	İşsizlik Oranı (Bin Kişi)
2006	1,983.00
2007	2,038.83
2008	2,292.58
2009	3,089.17
2010	2,739.08
2011	2,332.58
2012	2,203.33
2013	2,448.67
2014	2,860.00
2015	3,054.25
2016	3,329.75
2017	3,484.30

Kaynak: TCMB (2018), www.tcmb.gov.tr, 2018.

Yukarıdaki her iki tablo da, Türkiye'de 15 ve daha yukarı yaştakilerde işsizlik oran ve rakamlarını göstermektedir. Yukarıdaki rakamlardan da görüleceği üzere işsizlik nüfus, göç, yoğun üretim gibi sebeplerden dolayı sürekli artış göstermiştir. Yukarıdaki tabloları özetlersek; 2007 yılında işsiz sayısı 2 milyon 38 bin 83 kişi olmuştur. 2009 yılında krizin olumsuz etkisi bu alanda da kendisini göstermiş ve 3 milyon 89 bin 17 kişi işgücü talebinde bulunmasına rağmen işsiz kalmıştır. İzleyen

yıllarda bu olumsuz etki biraz azalmaya başlamış ve 2015 yılında işsizlik tekrar yükselişe geçip 3 milyon 54 bin 25 kişiyi bulmuştur. Bu rakamlar esasen ilgili dönemlerde yaşanan ekonomik konjonktürün seyrini de bize açıkça göstermektedir.

2.3.TÜRKİYE’DE 2006 SONRASI DÖNEMDE EKONOMİK BÜYÜME

Ekonomik büyüme oranları ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Smith, serbest piyasanın ülkelerin refah seviyesini arttırarak ekonomik büyümeyi sağlayacağını savunmaktadır. Buna rağmen 1929 Dünya Buhranı kamunun ekonomideki önemini vurgulamıştır (Kar ve Taban, 2003:146).

Devlet anlayışının gelişmesi kamu harcamalarının da çeşitlenmesine neden olmuştur. Kamusal mal ve hizmetlere yönelik olarak artan talep kamu yükündeki artışı da beraberinde getirmiştir. Böylece devlet, hizmet sunumuna ek olarak ekonomik ve sosyal hayata da dahil olmak mecburiyetinde kalmıştır. Ekonomik büyüme ve kalkınmayı birçok ülke önemli bulsa da, gelişimini henüz tamamlayamamış ülkeler de başlıca ekonomik amaçlardan birisini oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkelerin büyüme hızlarını korumaları yeterli iken, gelişimini henüz tamamlayamamış ülkelerin büyüme seviyelerini arttırma ve kalkınma yönündeki uğraşları yoğun olmaktadır (Demircan, 2003: 97).

Kamu harcamalarının ekonomik büyümeye yönelik etkilerini araştıran çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Çalışmalar kamu harcamalarının uzun dönem ekonomik büyüme ilişkisini anlamaya yoğunlaşmıştır (Oktayer ve Susam,2008:145).

Ekonomik büyüme; belirli bir aralıktaki milli gelirin artış miktarıdır. Aynı zamanda ekonomik yapıda hem niceliksel hem de niteliksel değişme ve gelişmenin ifadesidir (Demircan, 2003: 98).

Kamu ekonomisi genişliğinin ekonomik başarı ve büyüme üzerine etkileri farklı görüşlerle açıklanmaktadır. Bazı görüşler kamunun ekonomik büyümeyi sekteye uğratacağı düşüncesini paylaşıırken, bazı görüşler de kamu ekonomisini büyümenin tetikleyicisi olarak düşünmektedir (Oktayer ve Susam, 2008:147)

Yukarıda bahsettiğimiz gibi, kamunun faaliyetlerinin artmasının uzun dönemde ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyeceği fikrini savunurken, devletin uygulamaya koyduğu faaliyetlerle özel ve kamusal çıkarlar arasındaki çatışmaları azaltarak hem

bireysel hem de toplumsal çıkarları uzlaştırmada görev almakta olduğunu savunan diğer görüşte mevcuttur. Kamu kesimi tekelleşmeyi önleyerek sermaye, bilgi ve sigorta gibi gelişimini henüz tamamlamamış piyasalarda faktörlerin ve ürünlerin etkin olmasını sağlayabilmektedir (Oktayer ve Susam, 2008:148).

Aşağıdaki tabloda Türkiye'nin GSYİH rakamları yıllar itibariyle verilmiştir.

2006 yılında 789,227.55 olan GSYİH yıllar itibariyle istikrarlı bir artış göstermiştir.2008 ekonomik krizinin olumsuz etkileri rakamlara da yansımış ve 2009 yılında GSYİH azalma göstermiştir. Fakat 2010 yılında tekrar artış gösteren GSYİH 2017 yılına kadar istikrarlı bir artış göstermiş ve 3,104,906.706 düzeyine ulaşmıştır.

Tablo 2.11: Yıllar İtibariyle GSYİH (Bin TL)

Yıllar	GSYİH
2006	789,227.555
2007	880,460.879
2008	994,782.858
2009	999,191.848
2010	1,160,013.978
2011	1,394,477.165
2012	1,569,672.114
2013	1,809,713.086
2014	2,044,465.875
2015	2,338,647.493
2016	2,608,525.749
2017	3,104,906.706

Kaynak: TCMB (2018), www.tcmb.gov.tr, 2018.

GSYH'nın ülkemizdeki iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir. Hizmet sektöründen elde edilen hasılanın diğer sektörleri tüm dönemlerde geride bıraktığını ve bu hasılaya ulaşmada kamu istihdam ve teşviklerinin önemli olduğunu söyleyebiliriz. 2006 yılından günümüze kadarki süreçte sürekli artış gösteren GSYİH da 2008 yılındaki ekonomik krizin etkisiyle tüm sektörlerin daralma göstermesi ile birlikte düşüş göstermiştir.

Tablo 2.12: İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSYİH (Bin TL)

Yıllar	A	B	C	D
2006	64,415.593	156,241.116	49,816.623	189,607.821
2007	66,197.107	173,144.649	59,796.605	208,842.554
2008	74,451.345	193,015.574	67,981.092	236,462.212
2009	81,234.273	184,208.473	56,156.968	217,368.656
2010	104,703.634	214,682.559	70,701.311	246,209.342
2011	114,838.168	275,597.333	100,016.363	300,454.921
2012	121,692.892	302,833.021	117,433.141	345,988.474
2013	121,709.079	355,312.194	145,908.412	395,988.474
2014	134,724.744	410,786.014	165,654.620	455,449.089
2015	161,447.917	461,963.749	190,619.215	518,556.551
2016	161,304.617	511,805.708	223,362.830	560,899.478
2017	188,650.644	640,580.266	265,680.167	688,667.006

A:Tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörüne ait GSYİH **B:**Sanayi Sektörüne ait GSYH **C:**İnşaat sektörüne ait GSYİH **D:**Hizmet sektörüne ait GSYİH

Kaynak: TCMB (2018), www.tcmb.gov.tr, 2018.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMPİRİK LİTERATÜR ÖZETİ VE EKONOMETRİK BİR ANALİZ

3.1. AMPİRİK LİTERATÜR ÖZETİ

Uluslararası literatürde söz konusu değişkenler arasında gerçekleştirilen uygulamalarda genellikle, kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi sağladığı ve tersinin de geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.

Ülkemizde kamu harcama bileşenlerinin, ekonomik büyüme üzerinde nasıl bir sonuç ortaya çıkaracağına dair incelemeler yeterince çoktur. Kimi yazarlar bu konuda ilk çalışmaları yapmış olan Wagner ve Keynes'in görüşlerini kıyaslamış, kimi yazarlar da devletin yaptığı her çeşit harcamanın ekonominin büyümesini ne şekilde etkilediğini sorgulamışlardır. Farklı dönem ve değişkenlerin kullanıldığı Türkiye'yi içeren çalışmalarda farklı sonuçlara ulaşılmıştır.

3.1.1.Kamu Harcamaları Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Ampirik Literatür

Kamu harcamaları ile ekonomik büyüme ilişkisi üzerine incelenmiş literatürdeki çalışmaların özetleri aşağıda sunulmuştur:

Gali vd. (2002), yapmış oldukları çalışmada kamu harcamalarındaki harici artışın ,tüketim üzerindeki etkilerine dair optimizasyonuna yönelik mevcut modeller ile mutabık görünmediği ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada basit bir dinamik genel denge modeli geliştirilmiştir. Geliştirilen modelde; tasarruf yapmayan, borç vermeyen, gelirini harcayan tüketiciler ile tüketici pazarındaki kademeli fiyat artışı arasındaki etkileşimin potansiyel olarak söz konusu yeni kanıtlardan sorumlu olabileceği görünmektedir. Kalibre edilmiş bu model, tüketimin kamu harcamalarını arttırıcı etkisini belirli varsayımlar altında gösterebilmektedir (Gali vd., 2002: 1).

Berber ve Artan (2004) çalışmalarında Ghali (1999)'un hata düzeltme modelini çoklu ko-entegrasyon tekniği ile birlikte kullanmış ve Türkiye'ye uygulamışlardır. Yapılan analiz sonucunda uzun vadede kamu harcama çeşitlerinden yatırım harcamaları ile ihracatın birbirini olumlu etkilediğine, fakat ithalatın ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır. Kamu kesimi ekonomik büyümeyi arttıran faktörlerdendir; fakat uzun dönemde yatırım harcamaları daha işlevseldir. Yatırım harcamaları ve ihracat, kamu politikalarıyla da desteklenmektedir. Çünkü bu iki unsur birbirini besleyerek ekonominin büyümesini sağlamakta ve ithalatı da

arttırmaktadır. Kamu kesimi bir sonuç değişken olmaktadır. Ekonominin büyüdüğü bir ülkede kamu piyasasının da büyümesinde risk yoktur (Berber ve Artan, 2004: 27).

Işık ve Alagöz (2005), 1985-2003 yılları arası rakamlardan yola çıkarak Türkiye'nin Wagner yasasının geçerliği üzerinde durmuşlardır. Johansen (1988) eş bütünleşme analizinin kullanıldığı çalışmada, kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmıştır (Işık ve Alagöz, 2005: 72).

Arısoy (2005), 1950-2003 dönemini Wagner'in ve Keynes'in görüşleri baz alınarak Türkiye için eşbütünleşme testi ile nedensellik testleri uygulanmıştır. Bu çalışmada kamu harcama alt kalemlerine ek olarak "Transfer Dışı Toplam Kamu Harcamaları" değişkeni de kullanılmıştır. Analiz sonucunda kamu harcamaları Wagner'in de dediği gibi kalkınma ile birlikte ekonomik büyümenin kamu harcamalarını arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak kamunun cari, transfer, transfer dışı ve yatırım harcamalarının ekonomik büyümeye etki etmediği sonucuna varılmıştır (Arısoy, 2005: 76).

Taban ve Kara (2006), 1968-2003 yılları arası Türkiye için sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde nasıl etki oluşturduğuna dair bir çalışma yapmışlardır. Sağlık harcamalarının belirleyicileri olarak hastane sayısı, doktor başına düşen hasta sayısı, yataklı hastanelerin kapasitelerine ait rakamlar analize dahil edilmiştir. Nedensellik testinin kullanıldığı çalışmada hastane sayısının hariç tutulduğu verilerin ekonominin büyümesini sağladığı ve iki değişkenin karşılıklı olarak birbirini pozitif yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Anlaşılmaktadır ki, sağlık sektöründeki iyileşmeler ekonomik büyümeyi de arttıracaktır (Taban ve Kara, 2006: 43).

Erdoğan (2007), 1987-2006 yıllarında Türkiye'de genişletici mali daralma konusunu ele almıştır. Çalışmasında genişletici mali daralma politikalarının sorgusu VAR analizi ile yapılmıştır. Türkiye'de mali daralmanın genişletici olmadığı sonucuna Vektör Hata Düzeltme modelinin de uygulanmasıyla ulaşılmıştır. Çünkü tüketimdeki artışlar mali daralma dışındaki faktörlerden kaynaklanmaktadır. Türkiye'de kamu harcamalarını azaltabilmek için ulusal gelirin artışını sağlayıcı politikaların gündeme alınması gerekmektedir. İhracat gelirleri arttırılmalı, üretimin nitelikli hale gelmesi sağlanmalıdır. Erdoğan'ın görüşleri arasında büyümenin finansmanı için yapısal

reformların ve sermayenin istihdam yaratacak alanlara kanalize olması gerektiği de yer almaktadır (Erdoğan, 2007: 129).

Yılmaz ve Kaya (2008), çalışmalarında 1990-2001 yılları arası 7 coğrafi bölgedeki rakamlardan yola çıkarak yine o bölgedeki kamu harcamalarının ekonomik büyümeye etkisi araştırılmıştır. Panel veri analizini uygulayan, Yılmaz ve Kaya beş farklı panel veri birim kök testini uygulamıştır. Sonuçta kamu harcamalarının ekonomik büyümeye etkileri açısından tutarlı bir sonuca varılamamıştır (Yılmaz ve Kaya, 2008: 413).

Altay ve Altın (2008), 1980-2005 dönemli çalışması Ram'ın “iki sektörlü üretim fonksiyonundan” esinlenerek geliştirdiği analizini esas almışlardır. Uygulanan model sonucu kamu harcamalarındaki değişimin incelenen dönemde büyümeyi olumsuz etkilediği görülmüştür. Yani kamu sektörü, özel sektör üzerinde negatif dışsallığa neden olmuştur. Fakat cari, transfer ve yatırım harcamalarındaki artışın etkisi olumlu çıkmıştır. Kamu kesimi ekonomiye pozitif etkide bulunmaktadır. Fakat uzun dönemde kamu harcamaları arttığında ekonomideki kamu büyüklüğü artacak ve optimal alandan uzaklaşacaktır. Uzun dönemde kamu harcamalarının dışlama etkisi vardır (Altay ve Altın, 2008: 279).

Demir ve Sever'in (2008), ülkemiz için 1987-2007 yılları arasını kapsayan çalışmasında Johansen eşbütünleşme testi uygulanmış ve imalat sanayi, turizm ve ulaştırma sektörlerine yapılan alt yapı harcamaları milli geliri olumlu etkilerken tarım ve hizmetler kesiminde yapılan alt yapı harcamaları ise milli gelir seviyesini düşürdüğü sonucuna varılmıştır (Demir ve Sever, 2008: 114).

Altın ve Kaya'nın (2009), kamu harcama bileşenlerinden olan Ar-Ge harcamalarının ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğine yönelik çalışması bulunmaktadır. Çalışmada yöntem olarak VEC (Vector Error Corection) modeli seçilmiştir. Uzun dönem Ar-Ge harcamalarının ekonomik büyüme neticesinde gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye için Ar-Ge harcamalarından büyümeye doğru uzun vadeli bir nedenselliğin olmadığı elde edilen rakamlarla anlaşılmıştır. Ar-Ge içerikli harcamaların uzun vadede ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkilere neden olmaktadır. Hatta özel sektörde Ar-Ge yatırımlarına, küreselleşen ve büyüyen dünya pazarlarında önem vermeleri gerekmektedir (Altın ve Kaya, 2009: 258)

Başar vd. (2009), 1975-2005 yılları arasını kapsayan dönem için ülkemizdeki kamu harcamalarının, ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğine dair çalışmada sınır testi yaklaşım ile eş bütünleşme testini uygulamıştır. Sonuçta kamu harcamaları toplam olarak uzun dönemli bir ilişkinin olduğu fakat hem Wagner'in hem Keynes'in görüşlerinin ülkemizde söz konusu olmadığı görülmektedir. Kısa dönemli analiz sonuçlarından hareketle hasıla artışı üzerinde toplam kamu harcamalarının etkili olduğu söylenebilmektedir. Telafi edici maliye politikası uygulanarak kamu harcamaları düşürülebilmektedir (Başar vd., 2009: 311).

AbuBader ve Abu-Qarn (2003), çalışmalarını İsrail, Mısır ve Suriye ülkeleri baz alınarak kamu harcamalarının ekonomik büyümeye etkisini incelemek amacıyla yapmışlardır. Granger nedensellik testleri, eş bütünleşme ve hata düzeltme testleriyle birlikte kullanılmıştır. Tek bir sonucun elde edilemediği çalışmada, Suriye ve İsrail'de kamu harcamalarından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir ilişkinin söz konusu olduğu görülmüştür. Mısır'da ise askeri harcamaların ekonomik büyüme üzerinde bir etkisi olmadığı, ancak sivillere yapılan kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü ilişkinin var olduğu tespit edilmiştir (Güran, 2010: 137).

Güran (2010), tarafından 1987-2005 dönemi arası veriler kullanılarak kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi analiz edilmiştir. Kamu harcama türlerinden olan yatırım harcaması ile transfer harcamalarının ekonomik büyümeyi etkilemediği, fakat ekonomik büyüme gerçekleştiğinde ise kamu harcamalarının ve cari harcamalarının da artacağı, yani tek yönlü kullanılan VAR analizlerinin de bu sonucu pekiştirdiği öne sürülmüştür (Güran, 2010: 148).

Korkmaz (2010), 1990-2008 tarihleri arasındaki veriler kullanılarak Ar-Ge harcamalarının ekonominin büyümesini ne şekilde birbirlerini etkilediği Johansen Eş Bütünleşme yöntemini kullanarak analiz etmiştir. Elde edilen sonuç; hem Ar-Ge harcamalarının, hem de ekonomik büyümenin uzun vadede karşılıklı olarak artmakta olduğudur. Granger nedenselliği ise, Ar-Ge harcamalarının ekonomik büyümeye katkıda bulunduğu sonucunu vermektedir ve faaliyetlerine ağırlık verilmelidir (Korkmaz, 2010: 3328).

Nişancı vd. (2011), 1950-2010 yılları arası verilerden yola çıkılarak genel kamu harcamaları ile ulusal gelirin arasında nasıl bir ilişki olduğu saptanmaya

çalışmıştır. Birim kök, eş bütünleşme ve nedensellik analizleri yapılmıştır. Granger analizi uygulanmış ve söz konusu unsurlar arasında eş bütünleşmenin geçerli olduğu görülmüştür. Granger nedenselliğinin de uygulandığı çalışmada uzun vadede ulusal gelirden kamu harcamalarına tek yönlü nedenselliğe rastlanmıştır. Türkiye'de Wagner hipotezinin geçerli olduğu söylenebilir (Nişancı vd., 2011: 5).

Yüksel ve Songur (2011), 1980-2010 dönemini kapsayan ve kamusal harcamaların ekonomiyi ne yönde etkilediğine dair açıklama amacını taşıyan çalışmalarında kullanılan Engle-Granger eş bütünleşme testinde, faiz ödemeleri dahil edilmeksizin ekonomik büyümenin tüm seriler ile eş bütünleşik olduğu sonucuna varılmıştır. Aralarında eşbütünleşmenin de geçerli olduğu unsurların birbirini nasıl etkilediğinin incelenmesi amacıyla Granger nedensellik testi kullanılmıştır. Sonuç olarak cari harcamalardan ekonomik büyümeye tek yönlü nedenselliğin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ulaşılan sonuç Wagner hipotezi ile uyumsuzdur (Yüksel, Songur, 2011: 378).

Gül ve Yavuz (2011),1963-2008 yılları arasını baz alan kamu harcama bileşenlerinin ekonomik büyümeyi ne yönde etkilediği Johansen eşbütünleşme testi ile analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda kamu harcama bileşenleri ile ekonomik büyüme arasında eş bütünleşme ilişkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Daha sonra uygulanan Granger nedensellik testine göre; kamu harcama çeşitlerinin ekonomik büyümeyi arttırdığı ortaya çıkmıştır. Tek yönlü nedensellik ilişkisinin de geçerli olduğu ve Keynesyen bakışı destekleyen bu sonuç, kamu harcamalarının ekonomik büyüme için bir araç olduğunu ifade etmektedir (Gül ve Yavuz, 2011: 83).

Altunç (2011), kamu harcamaları ekonomik istikrarı sağlayabilmek için önemli bir araç mıdır? sorusuna cevap aramak üzere 1996-2009 dönemini kapsayan yıllarda Türkiye için analiz gerçekleştirilmiştir. Analizde ARDL sınır testi yaklaşımı ile VAR Granger nedensellik/Blok Dışsallık Testi kullanılmıştır. Analiz neticesinde, ekonomik büyümeden toplam kamu harcamalarının payına doğru tek yönlü nedensellik şeklinde elde edilmiştir. Wagner'in görüşünü desteklemektedir ve kamu harcama bileşenlerinin maliye politikası aracı olarak kullanıldığı takdirde değişkenleri etkilemeyeceğini ifade etmektedir. Fakat kamu harcama bileşenleri arasında yer alan yatırım harcamalarının çift yönlü nedenselliğinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Altunç'un çalışmasında hem

Wagner'in ,hem de Keynes'in görüşlerinin söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Altunç, kamunun gerçekleştirdiği yatırım harcamalarının, piyasa yatırımları üzerinde olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmıştır (Altunç, 2011: 156).

Dökmen ve Vural (2011), maliye politikalarının toplam çıktı üzerindeki etkisine yönelik,1990-2004 arası yılları Türkiye’de izlemiştir. Çalışmada, vektör hata düzeltme modeli kullanılmış ve kamu harcamaları artışının gayrisafi yurt içi hasıla üzerindeki etkisinin talebi arttırıcı yönde pozitif olduğu sonucuna varmışlardır. Keynesyen paradigmanın öngörülleri doğrulanmış, hatta vergilerin toplam çıktıyı arttırmayı amaçlayan bir politik hedefin olması gerektiği kanaatine varılmıştır (Dökmen ve Vural, 2011: 130).

Kanca (2011), Türkiye ekonomisinin 1980-2008 verilerini ele alan çalışmasında eş bütünleşme ve nedensellik testlerini uygulamıştır. Elde edilen nihai sonuç; devletin gerçekleştirdiği harcamalar ile ekonomik büyümenin nedenselliğe dayalı bir ilişkisinin olduğudur. Cari, yatırım ve transfer harcamalarının ekonomik büyümeye etkisi Wagner'in görüşünü uzun dönemde, Keynes'in görüşünü de kısa dönemde destekler niteliktedir. Kamu harcamaları kısa dönemde GSMH üzerinde olumlu etki etmektedir. Uzun döneme bakıldığında ise ekonomik büyümenin kamu harcamalarını etkilemesi söz konusudur (Kanca, 2011: 89-90).

Wahab (2011) deki çalışmasında, yatay kesit ve panel regresyon yöntemlerini kullanarak OECD'ye dahil olmayan ülkelerde kamu sektöründeki verimin özel sektördeki verimden daha çok olduğu sonucunu elde etmiştir. Kamu harcamalarının ekonomik büyümeden düşük seyrettiği yıllarda daha da verimlidir. OECD ülkelerinde ise kamu sektörü ile özel sektör arasında bu şekilde bir farklılığa rastlanmamıştır. Kamu büyümesine etki eden kamu yatırım harcamalarıdır (Yüksel ve Songur, 2011: 371).

Bose (2003), 30 ülkede panel veri tekniğiyle yaptığı çalışmada eğitim harcamalarının önemini ortaya koymuştur. Fakat kamu harcama türlerinden biri olan cari harcamaların ekonomik büyüme üzerinde etki yaratmadığı sonucuna varılmıştır. (Gül ve Yavuz, 2011: 76).

Mitchell (2005), kamu ekonomisinin etkinliğini ele alan çalışmasında en son akademik çalışmalar ve örnek aldığı ülkelerde kamu harcama reformlarını analiz etmiştir. Sonuç olarak büyümekte olan bir devletin daha iyi bir ekonomik performansa

sahip olmadığını, devletin boyutunun küçültülmesi gerektiğine ulaşmıştır (Yıldız ve Sarısoy, 2012: 525).

Yıldız ve Sarısoy (2012), OECD ülkelerinde gerçekleşen devlet harcamalarının iktisadi büyümeye etkisini incelemek amacıyla 1990-2010 dönemini panel veri analizini kullanarak Wagner'in ve Keynes'in görüşleri doğrultusunda analiz gerçekleştirmişlerdir. Analiz neticesinde Wagner'in görüşlerinin de, Keynes'in görüşlerinin de geçerli olduğunu destekleyici sonuçlar elde edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, OECD ülkelerinde kamu harcamaları ekonomik büyümede etkili olduğu için istikrar aracı olarak kullanılabilir (Yıldız ve Sarısoy, 2012: 536).

Yaraşır ve Buyrukoğlu (2013), devlet tarafından gerçekleştirilen yatırımların, piyasa ekonomisi tarafından gerçekleştirilen yatırımların, piyasa ekonomisi tarafından yapılan yatırımları ne yönde etkilediğini incelemeyi amaçlayan bir çalışma yapmıştır. 1990-2010 yılları arası verilere Johansen Eşbütünleşme testi ile Granger nedensellik testlerinin kullanıldığı çalışmada Johansen Eşbütünleşme testine ait sonuçlar uzun vadede yüksek oranlı faiz oranlarından piyasa ekonomisinin olumsuz etkilendiği sonucunu vermiştir. Granger nedensellik testinin vardığı sonuç ise, kısa vadede faiz oranlarının piyasa ekonomisinde gerçekleştirilen yatırımlara, yine bu yatırımlar da uzun dönemde devlet tarafından gerçekleştirilen yatırımlara taraf nedensellik bulunmuştur. Yatırım yapmayı hedefleyen kişiler borçlanmaları durumunda ödeyecekleri faiz oranlarının etkisinde karar vermektedir. Bu yüzden kamu yatırım harcamalarının, ekonomideki olası diğer yatırım türleri üzerinde baskı yapmaması için faiz oranlarının kontrol altına alınması ve yatırım harcamalarının cazip hale getirilmesi gerekmektedir (Yaraşır ve Buyrukoğlu, 2013: 74).

Özcan ve Arı (2014), OECD'ye dahil, önceden belirlenen 15 ülkenin Ar-Ge çalışmalarına yaptıkları harcamaların ekonomiye nasıl etki ettiği araştırılmıştır. Panel veri analizinin kullanıldığı çalışmada Türkiye, ABD, Kanada, Portekiz, Finlandiya, Fransa ve İtalya'da yapılan Ar-Ge harcamaları büyüme üzerinde olumlu etki oluşturmuştur. İspanya, Almanya, Hollanda, İngiltere'nin içinde bulunduğu grupta ise Ar-Ge harcamalarına yönelik artışlar, büyüme üzerinde olumsuz etkide bulunmaktadır. Toplamda bir değerlendirme yapıldığında ise, bireylerin harcanabilir gelirini yükselttiği

görülmektedir. Ar-Ge çalışmalarına dair harcamaların artması bahsi geçen ülkelerde milli geliri arttıracaktır (Özcan ve Arı, 2014: 52).

Akbulut ve Güran (2015), 1990-2011 dönemindeki yıllara ait rakamlardan yola çıkarak transfer harcama kalemlerinin ekonomik büyümeye nasıl etkide bulunduğunu araştırmışlardır. Panel veri analizinin kullanıldığı çalışmada elde edilen sonuç, gelişimini henüz tamamlayamamış ülkelerde transfer harcamalarının büyümeyi etkilemediğidir. (Akbulut ve Güran, 2015: 134).

Aysu ve Bakırtaş (2016), çalışmalarında OECD kapsamındaki ülkelerin sağlık, eğitim ve transfer harcama kalemlerinin ne derece etkin kullanıldığını araştırmak için çalışma yapmıştır. Serbest Atılabilir Zarf (FDH) ile orderer- α modellerinin kullanıldığı çalışmada FDH, 2014 verilerine göre Finlandiya, Belçika, Avusturya, Portekiz ve Fransa'nın etkinliği kısmen yakalayamadığı sonucuna varılmıştır. Bu alanlardaki harcamalarını azaltmaları gerekmektedir yahut verimliliklerini arttırmaya yönelik çalışmalarda bulunmaları gerekmektedir. Yine de çalışmaya dahil olan diğer ülkelerin etkin olduğu söylenebilir. Order- α modelinde de yaklaşık değerler bulunmuştur. Ülkemizin 2014'de kısmen süper etkin olduğu sonucuna varılmıştır (Aysu ve Bakırtaş, 2016: 103).

Kolçak vd. (2017), çalışmanın yapılaş amacı kamu harcama bileşenlerinin ekonomik büyümeyi hedef edinmiş bir ekonomi tarafından uygulanmasının uygunluğunu tartışmaktır. 1984-2014 yılları arasına ait veriler için birim kök ve eşbütünlük testleri kullanılmıştır. Eşbütünlük ve nedenselliğin söz konusu olduğu analizde VECM analizi de uygulanmıştır. Cari harcamaların ve yatırım harcamalarının büyümeyi sağladığı, fakat transfer harcamaları için böyle bir durumun geçerli olmadığı sonucuna varılmıştır. Uygulanmış olan Wald testi de, transfer harcamalarının ekonomik büyümeyi sağlayamadığı sonucunu ortaya koymuştur. Sonuçta elde edilen bulgular, kamu harcama çeşitlerinin ekonomik büyümenin gidişatını olumsuz etkileyeceği ve bu amaçla kullanılacak araçlar olamayacağını göstermiştir (Kolçak vd., 2017: 484).

3.1.2. Kamu Harcamaları İşsizlik İlişkisi Üzerine Ampirik Literatür

Kamu harcamaları ile işsizlik ilişkisi üzerine incelenmiş literatürdeki çalışmaların özetleri aşağıda sunulmuştur:

Yüceol (2006), çalışmasında ülkemizde gerçekleşen büyümenin işsizliğe etkisini incelemek amacıyla 1950-2004 dönemine ait verilerden yola çıkarak eş bütünleşme testi ile VEC modelini kullanmıştır. Analiz neticesinde nedenselliğin bulunmadığı fakat beklenen bir gecikmeyle uzun vadede büyüme işsizliği arttırmaktadır. Sanayiye dayalı üretimin artması, emek arzını ilgilendiren uygulamaların tekrar planlanması gerekmektedir (Yüceol, 2006: 1).

Faulodi (2010), İran'da kamu harcamalarının GSMH üzerine etkisini, istihdam ve özel yatırım modelleri ile birlikte analiz etmiştir. Bu çalışmada kamu harcamalarının GSYİH ve istihdam üzerindeki etkileri Hesaplanabilir Genel Denge (HGD) Modeli yaklaşımı bağlamında incelenmiştir. Kamu harcamaları yatırım ve tüketim olarak ikiye ayrılmıştır. Yatırım harcamaları tarım, gaz ve petrol, inşaat, maden, imalat ve hizmetten oluşmaktadır. Sonuç; kamu harcamalarının ekonomi üzerindeki farklı etkileri, yatırım harcaması olup olmasına ve yatırım yapılan sektöre göre değişmektedir. Hükümetin tüketim harcamalarını arttırması ülke genelinde üretim, istihdam ve yatırımda azalmaya neden olur iken yatırım harcamalarını arttırması, yatırımın kapsamına, türüne göre ekonomi üzerinde farklı etkiler oluşturmaktadır. Yatırım sahaları tek tek ele alındığında; her sahada yapılan kamu yatırımları, istihdamı bir miktar arttırmakla birlikte; enerji ve hizmet sektöründe yapılacak kamu yatırımları istihdamı belirgin olarak arttırmakta, özel yatırımları tamamlayıcı ve yatırımcıları teşvik edici olmakta, ekonomiyi büyütmektedir. Aksine; tarım, sanayi-madencilik ve inşaat alanında yapılan kamu yatırımları ise ülke genelinde özel sektör yatırımlarını, üretimi azaltmakta, ekonomiyi negatif yönde etkilemektedir. (Fouladi, 2010: 2122).

Aslan ve Kula (2010), Abrams'ın ilk kez ortaya attığı kamunun büyüklüğünün işsizliğe etkisinin dolaysız olarak gerçekleşebileceği görüşünü ,2000-2007 dönemi için Türkiye ekonomisi verilerini kullanarak analiz etmişlerdir. Hata düzeltme modeli baz alınarak Granger nedensellik testinin uygulandığı çalışmada, kamu sektör büyüklüğünün işsizliği azalttığı sonucuna varmışlardır (Aslan ve Kula, 2010: 155).

Koç (2013), AB'ye dahil 27 ülke için beşeri sermayenin büyümeye etkisini incelemiştir. Yatay kesit modelinin uygulandığı çalışmada beşeri sermaye verimliliği arttığı takdirde, büyümenin de pozitif yönde gelişeceği sonucuna varılmıştır (Koç, 2013: 256).

Göze vd. (2015), çalışmanın yapılaş amacı kamu harcama türlerinden olan cari, yatırım ile transfer harcamalarının istihdamın seyrini nasıl etkilediğini incelemektir. Analize dahil olan 1990-2013 dönemine ait verilerde birim kök testi kullanılmıştır. Granger nedensellik testinin de kullanıldığı çalışmada kısa vadede istihdamda meydana gelen harcamalarda cari harcamalara yönelik bir nedenselliğin olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Analiz sonucunda; piyasa ekonomisinin gerçekleştirdiği yatırım harcamalarının istihdam üzerinde olumlu etkiye neden olduğu sonucu elde edilmiştir (Göze vd., 2015: 83).

Sancar vd. (2016), tarafından kamu harcamaları ve istihdam ilişkisini Karadeniz Bölgesinde yer alan hem Batı Karadeniz, hem Doğu Karadeniz bölümlerini kapsayan bir araştırma yapılmıştır. 2008-2013 yılları arası verilerine panel veri analizi uygulanmıştır. Batı Karadeniz bölümü ile Doğu Karadeniz bölümünün istihdamı ve bu bölgelerde tarım, sanayi, hizmet alanlarına ait kamunun gerçekleştirdiği yatırım harcamaları analize dahil olmuştur. Analiz sonucu, kamu yatırımlarının, hem Batı Karadeniz bölümünde, hem de Doğu Karadeniz bölümünde istihdama yönelik ciddi bir artışa neden olmadığı saptanmıştır. Ayrıca Doğu Karadeniz Bölümünde gerçekleştirilen sanayiye yönelik yatırımların hizmet sektöründeki yatırımlara kıyasla istihdamda artışa yol açtığı bilgisi de elde edilmiştir (Sancar vd., 2016: 2122).

N'Guessan (2017), tarafından kamu harcamaları ve istihdam arasındaki ilişkiyi 1980-2014 dönemi arası 41 Afrika ülkesinde panel veri analizi kullanılarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgular, optimal kamu harcama oranının %20,43 düzeyinde olması gerektiğini dile getirmiştir. Kamusal tüketim harcamaları, gayri safi yurtiçi hasılanın % 20,43'ünden düşük olduğu zaman istihdam üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Bu oranın üzerinde olduğu zaman ise istihdam üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildir. Verilerin elde edildiği zaman periyodu ikiye bölündüğünde ülkelerin çoğunda 1981-97 arasında kamu tüketiminin bu eşik değerin üzerinde olduğu, daha sonraki periyotta ise eşik değerin altına indiği görülmektedir. Bu çalışma, maliye politikası hedeflerinin işgücü piyasası performansı ile bağlantılı olarak belirlenmesi yönünde bilgi sağlamak ve doğrusal yaklaşımlara dayanan politika önerilerinin yanılıcı olabileceğini göstermektedir (N'Guessan, 2017: 20).

3.2. YÖNTEM VE BULGULAR

3.2.1. Veri Seti

Çalışmada, Türkiye ekonomisine ait üçer aylık (çeyrek dönem) veriler kullanılmıştır. Yapılan analiz 2006 Q1- 2017 Q3 dönemleri arasındaki verileri içermektedir. Analizde kullanılan değişkenler logaritmik değerleri (\ln) dikkate alınarak analize dahil edilmiştir. Araştırma kapsamındaki değişkenlere ilişkin çeyrek dönemlik verilere Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden (EVDS) elektronik ortamda ulaşılmıştır. Değişkenler öncelikle birim kök testi uygulanarak trend etkisini ortadan kaldırmak amacıyla birinci farklarında durağan hale getirildikten sonra ekonometrik analiz yapılmıştır. Analizler Eviews 9.0 programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Program sonucunda elde edilen tablolar özet hale getirilerek raporlanmıştır.

Tablo 3.1: Veri Seti ile İlgili Açıklamalar ve Veri Kaynakları

Değişkenler	Değişken Açıklamaları	Veri Kaynağı
\ln GSYH	Logaritması alınmış Gayrisafi Yurtiçi Hasıla	TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
\ln KHRC	Logaritması alınmış Merkezi Yönetim Faiz Dışı Kamu Harcamaları	TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
\ln ISZLK	Logaritması alınmış İşsizlik Oranı	TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi

3.2.2. Ekonometrik Yöntem

Çalışmada öncelikle değişkenlere ait tanımlayıcı istatistiklere ve değişkenlerin trendlerini gösteren grafiklere yer verilerek, serilerin durağan hale getirilmesi için Augmented Dickey Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleri uygulanmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiyi çok yönlü öngörmemize olanak sağlaması açısından eşbütünleşme analizi ve VAR Analizi tercih edilmiştir. Daha sonra değişkenler arasındaki nedenselliğin yönünün belirlenmesi için Granger Nedensellik Testi kullanılmış, sonuçlar Varyans Ayırıştırması ve Etki-Tepki analizi ile desteklenmiştir.

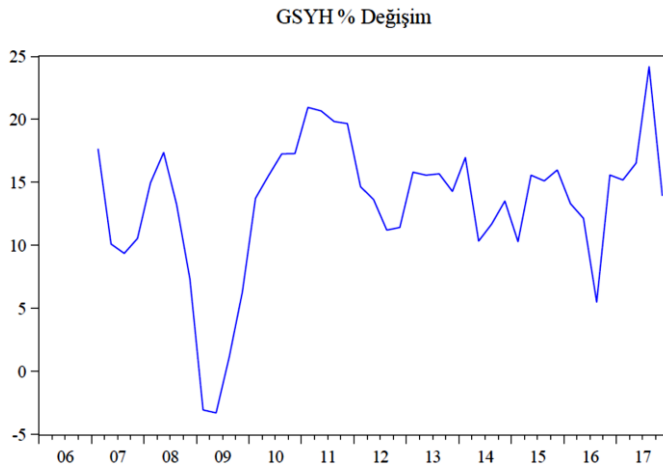
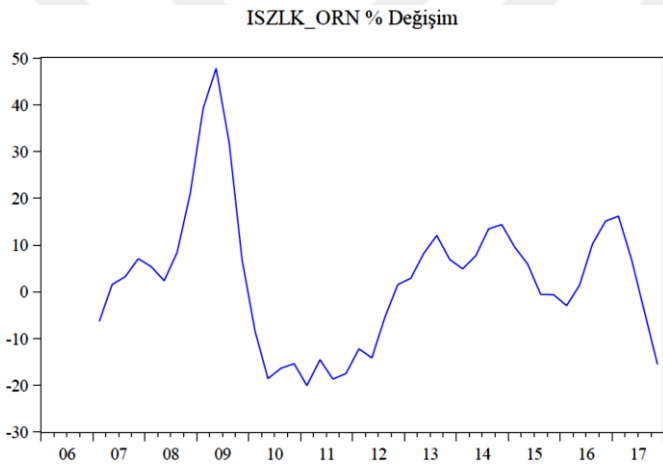
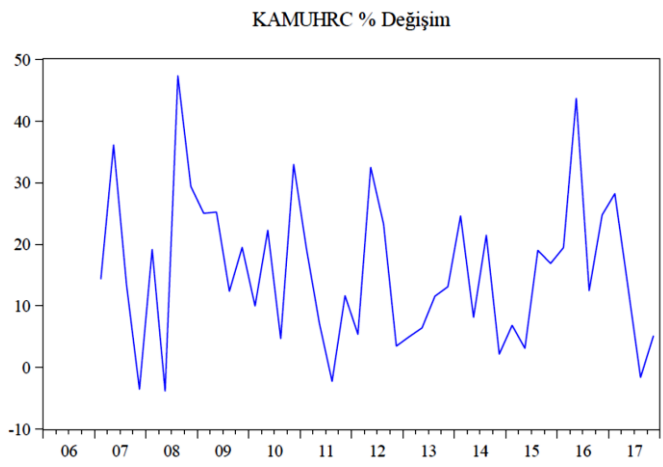
3.2.2.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Logaritması alınmış değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler aşağıda tabloda sunulmuştur.

Tablo 3.2: Tanımsal İstatistikler

	GSYH	ISZLK	KHRC
Ortalama	4.09E+08	10.09646	30604445
Medyan	3.82E+08	10.07000	26701584
Maksimum	8.51E+08	14.53000	75209799
Minimum	1.61E+08	7.700000	10202126
Standart Sapma	1.85E+08	1.492631	15941590
Çarpıklık	0.676797	0.820034	0.873689
Basıklık	2.440416	3.415834	3.235657
Jarque-Bera	4.290703	5.725486	6.217727
Gözlem	47	47	47

Araştırma kapsamında kullanılan değişkenlere ilişkin %değişim trendlerini gösteren grafikler aşağıda sunulmuştur. GSYH % değişim; 2008 yılında küresel krizin etkisiyle 2008 ve 2009 yıllarında düşüş, 2010 yılından itibaren yükseliş, 2011-2015 döneminde dalgalı artış, 2016 yılında düşüş ve 2017 yılında tekrar yükseliş eğilimindedir. İşsizlik oranındaki % değişim; 2008 ve 2009 döneminde yükseliş, 2010-2012 döneminde istikrarlı düşüş, 2013-2016 dönemlerinde dalgalı artış ve 2017 döneminde düşüş göstermiştir. Merkezi yönetim faiz dışı kamu harcamalarındaki % değişim; 2007-2017 döneminde genellikle dalgalı artış eğilimindedir. Bu dönem aralığında kamu harcamalarındaki değişimin artış yönlü en yüksek olduğu yıllar 2009 ve 2016 yıllarıdır.

Grafik 3.1: GSYH % Değişim**Grafik 3.2: İşsizlik Oran % Değişim****Grafik 3.3: Kamu Harcamaları % Değişim**

3.2.2.2. Durağanlık Analizi (Birim Kök Testleri)

Zaman serilerinde durağan ve durağan olmayan seriler arasında önemli farklılıklar vardır. Bir serinin durağan olup olmadığını anlamak amacıyla geliştirilmiş oldukça sık uygulanan testlerden birisi birim kök testidir. Eğer bir seride $I(0)$ ise, süreç durağan bir zaman serisini tanımlar. Serinin bir kere farkı alındığında seri durağan ise $I(1)$, iki kere farkı alındığında seri durağan hale geliyorsa $I(2)$ 'dir. Durağan olmayan bir zaman serisi farkları alınarak durağan hale getirilmelidir. Bu işlem seride kalıcı şokların etkisinin ortadan kaldırılmasını, belli bir değere yaklaşan geçici şokların kalmasını ve serinin durağan hale gelmesini sağlayacaktır (Dikmen, 2009: 289-290).

Bu çalışmada, Augmented (Genişletilmiş) Dickey Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleri yardımıyla, Eviews 9.0 paket programı kullanılarak serilerin durağanlığı analiz edilmiştir. Aşağıda, ADF için geliştirilmiş denklemler bulunmaktadır:

$$\Delta Y_t = \alpha Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \beta_1 \Delta Y^{t-1} + \varepsilon_t$$

$$\Delta Y_t = a_0 + \alpha Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \beta_1 \Delta Y + \varepsilon_t$$

$$\Delta Y_t = a_0 + \alpha_2 \text{trend} + \alpha Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \beta_1 \Delta Y + \varepsilon_t$$

Denklemlerdeki, Y_t , durağanlık işleminin uygulandığı değişkeni, Δ , fark işlemcisini, a_0 , sabit terimi, α ve β katsayıları, ε_t hata terimini, $i=1,2,3,\dots,k$ ise optimal gecikme uzunluğunu göstermektedir. ADF birim kök testi uygulanırken önce hipotezler kurulmaktadır (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2007: 154-155). Buna göre,

$H_0; \alpha \geq 0$, seri birim kök içermektedir (durağan değildir).

$H_1; \alpha < 0$, seri birim kök içermemektedir (durağandır).

Serinin durağan olup olmadığını anlamak için, t istatistik değeri, T kritik değeri ile karşılaştırılır; T_{ist} değeri, %1, %5 veya %10 anlamlılık düzeyleri için T kritik değerden mutlak değerce küçük ise H_0 kabul edilir, yani seri durağan değildir. Birim kök testlerinde geleneksel yolla hesaplanan t istatistiği yerine τ (tau) istatistiği kullanılmaktadır. Hesaplanan τ (tau) istatistiğinin mutlak değeri MacKinnon kritik değerinin mutlak değerinden küçük ise serinin durağan olmadığı, büyükse serinin durağan olduğu sonucuna ulaşılır (Gujarati, 2004, s.815;Dikmen, 2009, s.290). Ayrıca,

çalışmada durağanlık testi için ayrıca Phillips-Perron (PP) testi de ADF testinin tamamlayıcısı olarak kullanılmıştır.

Tablo 3.3: Değişkenlere Ait Durağanlık Testi (Birim Kök Testi) Sonuçları

DEĞİŞKENLER	Düzy Seviyesi		Birinci Fark	
	ADF Test İstatistiği	PP Test İstatistiği	ADF Test İstatistiği	PP Test İstatistiği
LnGSYH	-0.463030 P= 0.5082	-0.450684 P=0.8915	-5.767017 P= 0.0000***	-15.67200 P=0.0000***
LnISZLK	-4.000538 P=0.0036***	-3.020053 P=0.0402**	-3.236017 P=0.0018***	-14.35067 P=0.0000***
LnKHRC	-0.690384 P= 0.8386	-2.135247 P=0.2323	-22.83514 P= 0.0001***	-39.42266 P=0.0001***

***, **, * sırasıyla %1, %5, %10 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

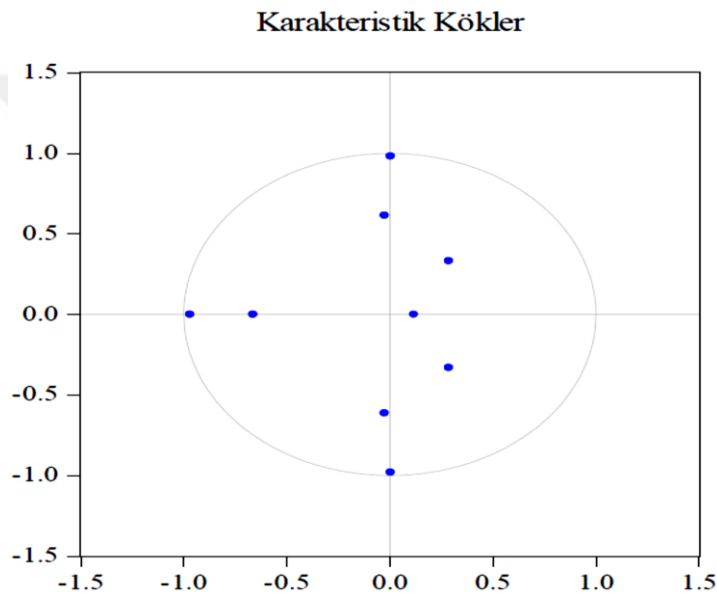
Modelde kullanılan serilerin durağanlık sınaması sonucunda, serilerin düzey seviyesinde durağan olmadıkları, ancak birinci farkları alındıktan sonra serilerin durağan hale geldikleri tespit edilmiştir. Modeldeki değişkenlerin birincil farklarının birim kök içermemesi değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin analiz edilmesine olanak tanımıştır. Değişkenlerin ADF ve PP birim kök test sonuçlarına göre I(1) seviyesinde durağan olduğu görülmektedir. Değişkenler arasında uzun dönemli ilişkiyi test etmek için Johansen (1988) Eşbütünleşme (Koentegrasyon) testi kullanılmaktadır. Ancak bu testi kullanmadan önce modelde en uygun gecikme uzunluğunun tespiti gerekmektedir.

3.2.2.3. Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

VAR modeli tahmininde öncelikle uygun gecikme uzunluğu tahmin edilmelidir. Uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinde, Log L, olabilirlik oranı testi (LR), son öngörü hatası (FPE), Akaike bilgi kriteri (AIC), Schwarz bilgi kriteri (SC) ve Hannan-Quinn bilgi kriteri (HQ) kullanılmaktadır. Modelde kullanılacak gecikme uzunluğunun belirlenmesi amacıyla yapılan test sonucu aşağıdaki tabloda verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre; üçüncü gecikmenin olduğu modelde LR, FPE, AIC, SC ve HQ istatistik değerleri minimum değerde olduğundan uygun gecikme uzunluğu olarak 3 (üç) belirlenmelidir ve sonraki analizlerde gecikme uzunluğu üç olarak kullanılacaktır.

Tablo 3.4: Gecikme Uzunlukları Tablosu

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	182.3696	NA	4.78e-08	-8.342774	-8.219900	-8.297462
1	254.8598	131.4938	2.50e-09	-11.29581	-10.80431	-11.11456
2	289.4228	57.87293	7.66e-10	-12.48478	-11.62466	-12.16760
3	311.5762	34.00286*	4.23e-10*	-13.09657*	-11.86782*	-12.64345*
4	317.4787	8.236055	5.04e-10	-12.95250	-11.35513	-12.36344

Grafik 3.4: Karakteristik Kökler Grafiği

Üç gecikmeli modelin durağanlığını kontrol etmek için, Grafik 1'de Karakteristik Kökler grafiği verilmiştir. Bütün noktaların grafik içinde yer alması modelin bütün olarak durağan olduğunu göstermektedir.

3.2.2.4. Eşbütünleşme Analizi ve Sonuçları

Johansen eşbütünleşme analizi yöntemi, maximal eigenvalue ve trace istatistikleri aracılığıyla yapılmıştır. Eşbütünleşme analizinde gösterilen modellerden hangisinin seçileceğine yönelik yapılan Akaike ve Schwarz bilgi kriterlerine göre; analiz sonuçları (None Intercept & NoTrend) olan üçüncü modeli işaret etmektedir.

Tablo 3.5: Johansen Eşbütünleşme Model Seçimi Analiz Sonuçları

Data Trend: Test Type	None	None	Linear	Linear	Quadratic
	No Intercept	Intercept	Intercept	Intercept	Intercept
	No Trend	No Trend	No Trend	Trend	Trend
Trace	1	1	3	1	2
Max-Eig	1	1	1	1	1
Akaike Information Criteria by Rank (rows) and Model (columns)					
0	-12.48220	-12.48220	-12.34874	-12.34874	-12.22150
1	-12.66997	-12.78816*	-12.69889	-12.67235	-12.59125
2	-12.49181	-12.76639	-12.72322	-12.72530	-12.69064
Schwarz Criteria by Rank (rows) and Model (columns)					
0	-11.37633	-11.37633	-11.11999	-11.11999	-10.86988
1	-11.31835	-11.39558*	-11.22440	-11.15690	-10.99389
2	-10.89444	-11.08710	-11.00297	-10.92315	-10.84753

Tablo 3.6: Eşbütünleşme Testi (Trace ve Max-Eigen İstatistikleri)

Hipotezler	Özdeğer	Trace İstatistiği	Kritik Değer (%5)	Prob.
Yok	0.468229	44.22304	35.19275	0.0041
En Fazla 1	0.262002	17.06672	20.26184	0.1300
Hipotezler	Özdeğer	Max-Eigen İstatistiği	Kritik Değer (%5)	Prob.
Yok	0.468229	27.15631	22.29962	0.0097
En Fazla 1	0.262002	13.06400	15.89210	0.1323

Eşbütünleşme analizi, oluşturulan modeldeki değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığının araştırıldığı bir analizdir. Eşbütünleşme analizi iz (trace) istatistiği ve en yüksek (max eigen) özdeğer istatistiği yöntemleriyle tahmin edilmektedir (Dikmen, 2009: 312). Trace istatistikve Max-Eigen değerlerinde %1 anlamlılık seviyesindeki değerlerin üzerinde değerlere sahip olduğumuzdan “H₀: Eşbütünleşme yoktur” hipotezi reddedilmektedir. Buna göre modelde kullandığımız işsizlik oranı, merkezi yönetim faiz dışı kamu harcamaları ve gayrisafi yurtiçi hasıla değişkenleri arasında 2006Q1-2017Q3 dönemlerinde uzun dönemli bir ilişkinin olduğu test edilmiştir.

Modeldeki değişkenler arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisinin varlığı, değişkenlerin kısa dönemde dengeden sapma eğilimi gösterdiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla kısa dönemde dengeden sapma eğiliminin vektör hata düzeltme modeli ile incelenmesi gerekmektedir.

Tablo 3.7: Vectör Hata Düzeltme Modeli (VECM) Tahmin Sonuçları

	Katsayı	Std. Hata	t-istic	Prob.
VECM $t-1$	-0.567372	0.216901	-2.615815	0.0101
D(LnSZLK(-1))	3.596137	0.789109	4.557210	0.0000
D(LnSZLK(-2))	2.235812	0.883479	2.530690	0.0127
D(LnSZLK(-3))	0.374703	0.421123	0.889771	0.3754
D(LnKHRC(-1))	-0.666653	0.130414	-5.111830	0.0000
D(LnKHRC(-2))	-0.596629	0.151258	-3.944439	0.0004
D(LnKHRC(-3))	-0.255776	0.329650	-0.775901	0.4435
D(LnGSYH(-1))	-0.549039	0.241714	-2.271439	0.0300
D(LnGSYH(-2))	-0.418711	0.232323	-1.802282	0.0809
D(LnGSYH(-3))	-0.004659	0.004425	-1.053007	0.3002
Sabit				
R²: 0.894793; Adjusted R²: 0.861916; F-Statistic:27.21631 (0.0000)				
Durbin Watson stat:1.779459				

Vektör hata düzeltme modelleri, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi kalıntıları içermektedir. Bu kalıntıları içeren katsayı, negatif işarete sahip olmalıdır. Belirli bir anlamlılık düzeyinde uzun dönem tahmindeki sapmaların kısa dönemde ne kadar düzeltileceğini göstermektedir. Düzeltmeyi içeren (CointEq1), “0” ile “-1” arasında ise anlamlıdır (Yıldırım, Belen ve Kütük, 2014: 126-127). Değerin negatif olması, her bir dönem sonunda ortaya çıkan dengesizliğin bir kısmının giderilerek, uzun dönemde dengeye yaklaşılmakta olduğunu göstermektedir.

Vektör hata düzeltme modeli sonuçlarına göre; hata düzeltme katsayısı -0.56, olasılık değeri ise 0.0101 olduğundan hata düzeltme mekanizması çalışmaktadır ve bir dönemde meydana gelen dengesizlik sonraki dönemde düzelebilecektir. İlgili dönem için kurulan modelde uzun dönem ilişkisi tutarlıdır ve bu durum, dengeden sapma olduğunda uzun dönemde tekrar dengeye gelineceğini göstermektedir. Sisteme giren bir şokun etkisi $1/0.56=1.78$ dönem sonra ortadan kalkacaktır. Kısa vadeli sonuçlar ile ilgili olarak, merkezi yönetim faiz dışı kamu harcamaları ve gayrisafi yurtiçi hasıla değişkenleri işsizlik oranını negatif etkilemektedir. Bu sonuçlar %1 ve %5 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Yapılan testler sonucunda Hata Düzeltme Modelinin kararlı bir yapıda olduğu görülmektedir.

3.2.2.5. Granger Nedensellik Analizi

Granger nedensellik testi, değişkenler arasındaki sebep-sonuç ilişkisinin var olup olmadığını kontrol eder. Ayrıca eğer değişkenler arasında gecikmeli bir ilişki

varsa, bu iki değişken arasındaki neden olma ilişkisi Granger Nedensellik Testi ile belirlenebilir. Değişkenler arasındaki ilişki; “ H_0 :Değişkenler arasında nedensellik ilişkisi yoktur” hipotezinin sınanmasıyla ölçülür (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2007: 79). Değişkenler arasındaki ilişki, $X \Rightarrow Y$, $Y \Rightarrow X$, $X \Leftrightarrow Y$ 'ye doğru tek yönlü veya çift yönlü olabilir.

Aralarında uzun dönem ilişki tespit edilen değişkenlerin, aralarındaki kısa dönemli ilişki ise VECM Granger nedensellik analizi ile incelenmektedir. VECM Granger nedenselliği; değişkenlerin önündeki katsayıların istatistiksel olarak anlamlılığına ve hata teriminin önündeki parametrelerin anlamlılığına bakılarak değerlendirilmektedir (Demir, 2015:164). VECM’de nedenselliğin kaynağı; uygulanan Wald testi sonucunda açıklayıcı değişkenlerin katsayı değerlerinin F istatistik değerine göre anlamlı olması kısa dönem, hata düzeltme terimlerinin katsayılarının ise t istatistiğine göre anlamlılığı uzun dönemli nedensellik ilişkisini göstermektedir. Bu durum her bir denklemde, bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerlerinin bağımlı değişkenin “Granger nedeni” olduğu sonucu olarak değerlendirilir (Demir, 2015: 165).

Tablo 3.8: Hata Düzeltme Modeli Granger Nedensellik / Block Dışsallık Wald Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken:D(LnISZLK)				
Bağımsız Değişkenler	Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	Olasılık	Nedensellik
D(LnKHRC)	6.915684	3	0.0419	+
D(LnGSYH)	88.48947	3	0.0000	+
All	399.6956	4	0.0000	
Bağımlı Değişken:D(LnKHRC)				
D(LnISZLK)	1.898578	3	0.3870	-
D(LnGSYH)	3.212891	3	0.2006	-
All	7.146645	4	0.1283	
Bağımlı Değişken: D(LnGSYH)				
D(LnISZLK)	2.852597	3	0.2402	-
D(LnKHRC)	31.76930	3	0.0000	+
All	35.05849	4	0.0000	

Vectör hata düzeltme modeline dayalı Granger Nedensellik analizi Wald Testi sonuçlarına göre; %5 anlamlılık seviyesinde merkezi yönetim faiz dışı kamu harcamalarından (LnKHRC) ve %1 anlamlılık seviyesinde ise gayrisafi yurt içi

hasıladan (LnGSYH)işsizlik oranına (LnISZLK) doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir. Ayrıca, VECM Granger nedensellik analizi sonuçlarında; %1 anlamlılık seviyesinde merkezi yönetim faiz dışı kamu harcamalarından (LnKHRC) gayrisafi yurt içi hasılaya (LnGSYH) doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu da test edilmiştir. Diğer değişkenler arasında ise nedensellik ilişkisi yoktur. Bu bulgular, kamu harcamaları ve GSYH'nin işsizlik üzerinde; yine kamu harcamalarının da GSYH üzerinde etkisinin varlığını tek yönlü nedensellik ilişkisi ile göstermiştir.

3.2.2.6. VAR Modelleri Aracılığıyla Yapısal Analiz

VAR (Vector Autoregressive Model)analizi, değişkenlerin dışsallığını ön kısıtlama olarak dayatmadan, değişkenler arasındaki karşılıklı ilişkiyi incelemeye yardımcı olan bir analiz türüdür (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2007: 178). VAR modeli, değişkenler arasında içsel-dışsal ayrımı yapılmasını, gerektirmemesi yönüyle, eşanlı denklem sistemlerinden ayrılmaktadır. İki değişkenli bir VAR modeli aşağıdaki gibi tanımlanır:

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^n \beta_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^n \beta_{2i} \Delta X_{t-i} + U_{t1}$$

$$\Delta X_t = \beta_3 + \sum_{i=1}^n \beta_{4i} \Delta X_{t-i} + \sum_{i=0}^n \beta_{5i} \Delta Y_{t-i} + U_{t2}$$

Denklemlerdeki, β_0 ve β_3 sabit terimleri, Y_{t-i} ve X_{t-i} değişkenlerin gecikmeli değerlerini, U_{t1} ve U_{t2} de hata terimlerini göstermektedir (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2007: 78-79).

3.2.2.6.1. Varyans Ayrıştırma Analizi Sonuçları

Araştırma kapsamında kullanılan değişkenlere dayalı oluşturulacak Var modeli ile; Etki Tepki Analizi ve Varyans Ayrıştırma analizi yapılarak yapısal analiz yapılabilmektedir. Nedensellik analizi, değişkenler arasındaki ilişkinin varlığını ve yönünü test etmesine rağmen, değişkenin etkili bir araç olarak kullanılma düzeyi etki tepki analizi ile etkinin düzeyi ise varyans ayrıştırma analizi ile ölçülür. Varyans ayrıştırma analizi sonucunda elde edilecek tablolar yardımıyla modelde kullanılan her

bir değişkende oluşacak değişimin yüzde kaçının diğer değişkenler ve değişkenin kendisi tarafından meydana geldiği açıklanmaktadır (Yıldız, 2017: 58-59).

Tablo 3.9: LnISZLK Değişkeninin Varyans Ayırıştırma Analizi

Dönem	Std Hata	LnISZLK	LnGSYH	LnKHRC
1	0.027349	100.0000	0.000000	0.000000
2	0.031999	86.32165	12.97457	0.703776
3	0.033668	79.82207	13.46105	6.716884
4	0.033866	80.02751	13.30760	6.664882
5	0.034196	80.18496	13.06155	6.753490
6	0.035518	74.32619	14.21065	11.46317
7	0.036427	70.82197	16.31048	12.86755
8	0.036510	70.91831	16.26851	12.81318
9	0.036772	70.74993	16.08257	13.16751
10	0.037789	66.99444	16.56070	16.44486

VAR analizi ile değişkenlerin içsel mi, yoksa dışsal mı olduklarına karar verilebilmektedir. ISZLK değişkeninin varyans ayırıştırma tablosu incelendiğinde; işsizlik oranında (LnISZLK) meydana gelen değişimin büyük oranda kendisinden kaynaklandığı görülmektedir. Bunun varyans ayırıştırması analizine göre yorumu, LnISZLK değişkeninin dışsal bir değişken olduğu yönündedir. Ancak LnISZLK sadece kendi gecikmeli değerlerinden etkilenmemekte, LnKHRC ve LnGSYH'nin gecikmeli değerleri de LnISZLK nin açıklanmasında rol oynamaktadır. Kamu harcamalarının ve gayri safi yurt içi hasılanın işsizlik oranı üzerindeki etkisi 5. Dönemde sırasıyla yaklaşık %13 ve %6.7 civarındayken, bu etki 10. Döneme doğru artış göstermektedir.

VECM'ne dayalı Granger Nedensellik analizi Wald Testi sonuçlarına göre; merkezi yönetim faiz dışı kamu harcamalarından (LnKHRC) ve gaysırsafı yurt içi hasıladan (LnGSYH) işsizlik oranına (LnISZLK) doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucu elde edilmişti. Varyans ayırıştırma analizi sonuçları da, LnKHRC ve LnGSYH değişkenlerinin ayrı ayrı LNISZLK değişkeni üzerinde 10. Dönemde %16 düzeyinde etkili olduğunu göstermektedir. Her iki test sonucu birbirini destekleyici niteliktedir.

Tablo 3.10: LnGSYH Değişkeninin Varyans Ayrıştırma Analizi

Dönem	Std Hata	LnISZLK	LnGSYH	LnKHRC
1	0.040457	3.375324	96.62468	0.000000
2	0.050090	3.920035	95.81525	0.264715
3	0.050382	3.899153	95.67740	0.423449
4	0.054594	4.084347	84.06323	11.85242
5	0.065611	2.846201	72.60286	24.55094
6	0.069803	2.594575	72.40291	25.00252
7	0.070902	4.312720	70.48169	25.20559
8	0.074882	5.019407	64.18774	30.79285
9	0.082545	4.143468	59.53355	36.32298
10	0.085297	4.023868	59.59090	36.38523

LnGSYH'nin varyans ayrışması analizi, Granger Nedensellik testini destekler niteliktedir. VECM Granger nedensellik analizi sonuçlarında; %1 anlamlılık seviyesinde merkezi yönetim faiz dışı kamu harcamalarından (LnKHRC), gayrisafi yurt içi hasılaya (LnGSYH) doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Birinci dönemde GSYH' deki değişimin yaklaşık %96'sı kendi gecikmeli değerleri tarafından açıklanırken, beşinci dönemden itibaren LnKHRC'nin gecikmeli değerlerinin, LnGSYH'deki değişimi açıklama gücünün oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Beşinci dönemde LnKHRC' nin gecikmeli değerlerinin, LnGSYH' yi açıklama gücü yaklaşık %25 civarındadır. Bu açıklama gücü, dokuzuncu ve dönemde ise yaklaşık %36 düzeyindedir.

Tablo 3.11: LnKHRC Değişkeninin Varyans Ayrıştırma Analizi

Dönem	Std Hata	LnISZLK	LnGSYH	LnKHRC
1	0.015817	18.26618	0.298017	91.43580
2	0.019779	15.80436	05.77550	72.42014
3	0.020030	18.82397	10.24004	70.93599
4	0.020957	12.95574	18.63479	68.40947
5	0.022329	20.70157	16.87290	62.42553
6	0.024616	17.40091	22.18139	60.41770
7	0.024755	17.37504	22.83930	59.78567
8	0.025241	18.93869	23.46133	57.59998
9	0.026126	17.87281	22.19273	59.93446
10	0.027709	16.23188	25.27798	58.49014

LnKHRC'nin varyans ayrışması analizi; özellikle ilk dört dönemde LnKHRC'de meydana gelen değişimin kendi gecikmeli değerleri tarafından

açıklandığını göstermiştir. Ayrıca, LnGSYH’de LnKHRC’deki değişimin açıklanmasında rol almaktadır. Altıncı dönemde LnKHRC’deki değişimin yaklaşık %22’ si LnGSYH’ nin gecikmeli değerleri tarafından açıklanırken, onuncu dönemde açıklama gücü %25 düzeyindedir.

3.2.2.6.2. Etki-Tepki Analizi Sonuçları

VAR analizi sonuçlarını varyans ayrıştırma tablosu sonuçlarına göre yorumlamak için etki-tepki analizi kullanılmaktadır. Etki-tepki analizi sonucunda, etki-tepki fonksiyonu tabloları ve bu fonksiyonlara ait grafikler oluşturulmaktadır. Bu çalışmada etki-tepki fonksiyonu tablosu tercih edilmiştir.

Tablo 3.12: Değişkenlerin Etki-Tepki Fonksiyonu Tablosu

LnISZLK Değişkeni İçin Etki-Tepki Fonksiyonu			
Dönem	LnISZLK	LnGSYH	LnKHRC
1	0.027349	0.000000	0.000000
2	0.011658	-0.011526	-0.002684
3	-0.004578	-0.004443	-0.008303
4	-0.003604	-0.000183	-0.000546
5	0.004453	-0.000338	-0.001592
6	1.44E-05	-0.005151	-0.008102
7	-0.001450	-0.006095	-0.005112
8	-0.002362	-0.000656	-0.000237
9	0.003366	-0.000779	-0.002692
10	-0.000158	-0.004362	-0.007536
LnKHRC Değişkeni İçin Etki-Tepki Fonksiyonu			
Dönem	LnISZLK	LnGSYH	LnKHRC
1	0.007433	0.039768	0.000000
2	-0.006566	-0.028679	-0.002577
3	-0.000788	0.004964	0.002027
4	0.004771	-0.008767	-0.018507
5	-0.000890	0.024899	0.026526
6	0.001974	-0.020060	-0.012703
7	-0.009507	0.003910	0.006989
8	-0.008041	-0.007490	-0.021438
9	-0.000931	0.021382	0.027355
10	-0.003231	-0.016709	-0.013127
LnGSYH Değişkeni İçin Etki-Tepki Fonksiyonu			
Dönem	LnISZLK	LnGSYH	LnKHRC
1	-0.008409	-0.000863	0.013369
2	-0.001689	-0.007808	-0.008788
3	-0.001399	0.002730	0.000760
4	0.005030	0.003560	0.000106
5	-0.001548	0.001511	0.007397
6	-0.001491	-0.007091	0.007406
7	-0.001018	0.002357	0.000523
8	-0.003766	0.003083	0.000767
9	-0.001159	0.001420	0.006492
10	-0.001622	0.006527	0.006323

Etki-tepki fonksiyonu tablosu incelendiğinde; LnISZLK değişkenine verilen rassal şok değişkenin kendisi üzerinde öncelikle artan devamında azalarak tepki göstermiştir. LnKHRC değişkeni ve LnGSYH değişkenin ise LNISZLK değişkenine verdiği tepki genel olarak azalan bir tepkidir. LnKHRC değişkenine verilen rassal şok değişkenin kendisi üzerinde azalarak, devamında artarak/azalarak tepki göstermiştir. LnGSYH değişkeninin LNKHRC değişkenine verdiği tepki ise artış/azalış yönlü dalgalı istikrarsız bir tepkidir. LnISZLK değişkeninin LNKHRC değişkenine verdiği tepki ise genel olarak azalan bir tepkidir. LnGSYH değişkenine verilen rassal şok değişkenin kendisi üzerinde önce azalarak, devamında artarak bir tepki göstermiştir. LnKHRC

değişkeninin LNGSYH değişkenine verdiği tepki ise artış yönlü istikrarlı bir tepkidir. LnISZLK değişkeninin LNGSYH değişkenine verdiği tepki ise genel olarak azalan bir tepkidir. Etki-tepki fonksiyonu tablosu sonuçları; kamu harcamaları ve gayrisafi yurt içi hasıladaki değişimlere işsizlik oranı düzeyinin verdiği tepkinin azalan bir tepki olduğunu, ayrıca kamu harcamalarındaki bir artışa GSYH'nin de artış yönlü tepki verdiğini ortaya çıkarmıştır.

SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, Türkiye’de 2006Q1-2017Q3 dönemleri arasında merkezi yönetim faiz dışı kamu harcamalarının, ekonomik büyümeye ve işsizlik oranlarına etkisi ekonometrik olarak incelenmiştir. Araştırmada; özellikle merkezi yönetim kapsamındaki faiz dışı kamu harcamalarının işsizlik oranları üzerindeki etkisinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Araştırma kapsamında kullanılan veriler çeyrek dönemlik verilerdir ve verilerin elde edildiği dönemde herhangi bir veri kaybı ile karşılaşılardan analizler yapılmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlar aşağıda maddeler şeklinde sıralanmıştır:

- Araştırmada, öncelikle, ADF ve PP birim kök testleri yapılmış ve seriler durağan hale getirilmiştir. Modelde kullanılan serilerin durağanlık sınaması sonucunda, serilerin düzey seviyesinde durağan olmadıkları, ancak birinci farkları alındıktan sonra serilerin durağan hale geldikleri tespit edilmiştir. Bütün noktalar grafik içerisinde yer aldığından modelin durağan olduğu görülmektedir.
- Uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinde, LogL, olabilirlik oranı testi (LR), son öngörü hatası (FPE), Akaike bilgi kriteri (AIC), Schwarz bilgi kriteri (SC) ve Hannan-Quinn bilgi kriteri (HQ) uygun gecikme uzunluğunun 3 (üç) olarak belirlenmesi gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Üç gecikmeli modelin durağanlığını kontrol etmek için, Karakteristik Kökler grafiği elde edilmiştir. Bütün noktaların grafik içinde yer alması modelin bütün olarak durağan olduğunu göstermektedir.
- Değişkenler arasında uzun dönemli ilişkiyi test etmek için Johansen (1988) Eşbütünleşme (Koentegrasyon) testi kullanılmıştır. Eşbütünleşme analizi, oluşturulan modeldeki değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkiyi ortaya çıkaran bir analizdir. Eşbütünleşme testi sonuçları; işsizlik oranı, merkezi yönetim faiz dışı kamu harcamaları ve gayrisafî yurtiçi hasıla değişkenleri arasında 2006Q1-2017Q3 dönemlerinde uzun dönemli bir ilişkinin olduğunu göstermiştir.
- Değişkenler arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisinin varlığı, değişkenlerin kısa dönemde dengeden sapma eğilimi olduğunu, kısa dönemde dengeden sapma eğiliminin vektör hata düzeltme modeli ile incelenmesi gerekliliğini ifade etmektedir. Vektör hata düzeltme modeli sonuçlarına göre; hata düzeltme katsayısı -0.56, olasılık değeri ise 0.0101 olduğundan hata

düzeltilme mekanizması çalışmaktadır ve bir dönemde meydana gelen dengesizlik sonraki dönemde düzelebilecektir. Kısa vadeli sonuçlara göre, merkezi yönetim faiz dışı kamu harcamaları ve gayrisafi yurtiçi hasıla değişkenleri işsizlik oranını negatif etkilemektedir. Bu sonuçlar %1 ve %5 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.

- Değişkenler arasındaki kısa dönemli nedensellik ilişkisi VECM Granger nedensellik analizi ile incelenmiştir. Vektör hata düzeltme modeline dayalı Granger Nedensellik analizi Wald Testi sonuçlarına göre; %5 anlamlılık seviyesinde merkezi yönetim faiz dışı kamu harcamalarından (LnKHRC) ve %1 anlamlılık seviyesinde ise gayrisafi yurt içi hasıladan (LnGSYH) işsizlik oranına (LnISZLK) doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir. Ayrıca, VECM Granger nedensellik analizi sonuçlarında; %1 anlamlılık seviyesinde merkezi yönetim faiz dışı kamu harcamalarından (LnKHRC) gayrisafi yurt içi hasılaya (LnGSYH) doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır. Bu sonuç, kamu harcamaları ve GSYH'nin işsizlik üzerinde; yine kamu harcamalarının da GSYH üzerinde tek yönlü nedensellik etkisini göstermiştir.
- Modeldeki değişkenler arasındaki karşılıklı ilişkiyi incelemek için VAR (Vector Autoregressive Model) analizi uygulanmıştır. Zaman serilerinde, nedensellik analizi, değişkenler arasındaki ilişkinin varlığını ve yönünü test etmesine rağmen, değişkenin etkili bir araç olarak kullanılma düzeyi VAR etki tepki analizi, etkinin derecesi ise varyans ayrıştırma analizi ile ölçülmektedir. Varyans ayrıştırması analizi sonuçlarına göre, işsizlik oranı değişkeninin açıklanmasında kamu harcamaları ve gayri safi yurt içi hasıla değişkeni rol oynamaktadır. Kamu harcamalarının ve gayri safi yurt içi hasılanın işsizlik oranı üzerindeki etkisi 5. Dönemde sırasıyla yaklaşık %13 ve %6.7 civarındayken, bu etki 10. döneme doğru artış göstermektedir. VECM'ne dayalı Granger Nedensellik analizi Wald Testi sonuçları ile varyans analizi sonuçları birbirini destekleyici niteliktedir. Etki-tepki fonksiyonu tablosu sonuçlarında ise; kamu harcamaları ve gayrisafi yurt içi hasıladaki değişimlere işsizlik oranı düzeyinin verdiği tepkinin azalan bir tepki olduğunu, ayrıca kamu harcamalarındaki bir artışa GSYH'nin de artış yönlü tepki verdiğini ortaya çıkarmıştır

Ekonometrik analiz sonucunda elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde; Türkiye’de 2006Q1-2017Q3 dönemlerinde merkezi yönetim faiz dışı kamu harcamaları ve gayrisafi yurtiçi hasıladaki artışların işsizlik oranları üzerinde azaltıcı etkide bulunduğu, ayrıca kamu harcamaları ve GSYH’dan işsizlik oranına; kamu harcamalarından GSYH’ya doğru tek yönlü nedenselliğin olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu sonuçlara ilaveten; nedensellik analizi sonuçları kamu harcamalarından GSYH’ya doğru tek yönlü ilişki ortaya çıkardığından Keynesyen Yaklaşımı, varyans ayrıştırması analizi sonuçları ise kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini literatürde inceleyen Wagner Yasası ve Keynes Yaklaşımının her ikisini de destekleyici nitelikte bir sonuç ortaya çıkarmıştır. Bu durum, Türkiye’de istihdam politikalarında işsizlik oranlarının düşürülmesinde kamu harcamaları aracılığıyla ekonomik büyümenin arttırılması yönlü ekonomi politikalarının önemini koruduğunu göstermektedir.

EKLER

EK 1: Araştırmada Kullanılan Veri Seti

Tarih	MY Faiz Dışı Kamu Harcamaları	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla	İşsizlik Oranı
2006-Q1	10,202,126.00	161,135,992.52	10.57
2006-Q2	10,252,660.00	193,081,372.66	8.40
2006-Q3	10,883,797.00	217,039,426.46	8.40
2006-Q4	18,530,251.00	217,970,763.48	8.90
2007-Q1	11,661,529.00	189,593,408.03	9.90
2007-Q2	13,957,711.00	212,565,694.63	8.53
2007-Q3	12,349,288.00	237,359,324.52	8.67
2007-Q4	17,875,187.00	240,942,451.97	9.53
2008-Q1	13,895,276.00	217,948,233.82	10.43
2008-Q2	13,423,909.00	249,483,189.18	8.73
2008-Q3	18,192,676.00	268,726,652.43	9.40
2008-Q4	23,129,502.00	258,624,782.99	11.53
2009-Q1	17,371,673.00	211,255,559.34	14.53
2009-Q2	16,809,105.00	241,220,604.55	12.90
2009-Q3	20,441,164.00	271,840,902.50	12.40
2009-Q4	27,635,683.00	274,874,781.66	12.33
2010-Q1	19,103,788.00	240,272,871.66	13.30
2010-Q2	20,551,651.00	278,647,853.11	10.50
2010-Q3	21,398,278.00	318,732,806.05	10.37
2010-Q4	36,748,369.00	322,360,447.43	10.43
2011-Q1	22,797,207.00	290,610,290.52	10.63
2011-Q2	22,036,092.00	336,234,139.95	8.97
2011-Q3	20,910,058.00	381,898,595.37	8.43
2011-Q4	41,033,682.00	385,734,139.69	8.60
2012-Q1	24,024,410.00	333,164,005.46	9.33
2012-Q2	29,192,437.00	382,070,001.70	7.70
2012-Q3	25,767,484.00	424,705,390.32	7.97
2012-Q4	42,458,274.00	429,732,717.44	8.73
2013-Q1	25,227,569.00	385,824,643.40	9.60
2013-Q2	31,069,082.00	441,539,542.87	8.33
2013-Q3	28,747,213.00	491,263,793.92	8.93
2013-Q4	48,019,133.00	491,085,106.51	9.33
2014-Q1	31,429,420.00	451,269,184.24	10.07
2014-Q2	33,598,707.00	487,151,068.27	8.97
2014-Q3	34,916,910.00	548,625,834.71	10.13
2014-Q4	49,061,447.00	557,419,788.61	10.67
2015-Q1	33,573,405.00	497,687,043.16	11.03
2015-Q2	34,646,671.00	562,947,770.73	9.50
2015-Q3	41,559,211.00	631,512,354.71	10.07
2015-Q4	57,350,745.00	646,500,325.08	10.60
2016-Q1	40,109,354.00	563,890,602.00	10.70
2016-Q2	49,779,277.00	631,232,693.23	9.63
2016-Q3	46,741,265.00	666,176,429.47	11.10
2016-Q4	71,536,661.00	747,226,024.63	12.20
2017-Q1	51,420,986.00	649,480,918.15	12.43
2017-Q2	56,397,822.00	735,543,313.32	10.30
2017-Q3	45,985,414.00	827,230,096.79	10.63

Kaynak: TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS), <https://evds2.tcmb.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 01.02.2018).

KAYNAKÇA

- ABDİOĞLU, Zehra ve Nilcan, ALBAYRAK, (2017), “İstihdam Yaratmayan Büyüme: Alt Sektörler Bazında bir Araştırma”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:13, ss. 215-228.
- AKBULUT, Hale ve Mehmet Cahit, GÜRAN, (2015), “Transfer Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi Gelişmekte Olan Ülkelerde 1990-2011 Dönemi İçin Bir Panel Veri Analizi”, **Maliye Dergisi**, Sayı:168, ss. 134-153.
- AKÇAĞLAYAN, Anıl ve Meltem, KAYIRAN, (2010), “Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Gelirleri: Nedensellik İlişkisi Üzerine Bir Araştırma”, **Maliye Dergisi**, Sayı:5(2), ss.129-146.
- AKTAN, Coşkun Can (2009), “Arz Yönlü İktisat Teorisi ve Haldun Laffer Etkisi”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, Sayı:2, ss. 40-54.
- ALANCIOĞLU, Erdal ve Selen UTLU, (2012) “İstihdam ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:2, ss. 189- 206.
- ALBAYRAK, Özlem (2011),“Finansal Krizde Uygulana Vergi Politikalarının Gelir Dağılımı Etkileri:2004-2009”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Sayı:2, ss.1-34.
- ALTAY, Oğuzhan ve Onur ALTIN, (2008), “Türkiye’de Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme ve Yatırımlar Üzerine Etkilerinin Analizi (1980-2005)”, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, Sayı:8(1), ss. 267-285.
- ALTIN, Onur ve Ayşen KAYA, (2009), “Türkiye’de Arge Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensel İlişkinin Analizi”, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, Sayı:9(1), ss. 251-259.
- ALTUNÖZ, Utku (2017), “Sosyal Güvenlik Açısından Bütçe Transferlerinin Makroekonomik Etkileri: Türkiye Deneyimi”, **Iremjournal**, 5(1), ss. 58-77.
- ARISOY, İbrahim, (2005), “Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi (1950-2003)”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:2, ss. 1-17

- ALKAN, H. Işıl ve A. Öznur, ÜMİT, (2015), “Türkiye’de Kamu Açıkları:1980-2012 Dönem Analizi”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı:1, ss. 247-274.
- ALTUNÇ, Ömer Faruk, (2011), “Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye’ye İlişkin Ampirik Kanıtlar”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Sayı:2, ss. 145-157.
- ALTUNTEPE, Nihat ve Tuğba, GÜNER, (2013), “Türkiye’de İstihdam -Büyüme İlişkisinin Analizi (1988-2011)”, **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, Sayı: 1, ss. 73-84.
- ARMAĞAN, Ramazan (2007),“Türkiye’de Gelir ve Kurumlar Vergisi Oranlarında İndirimin Vergi Gelirleri Üzerine Etkileri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, Sayı:3, ss. 227-252
- ASLAN, Alper, (2009), “Bütçe Açığı Sürdürülebilirliğinin Analizi: Türkiye Örneği”, **Maliye Dergisi**, Sayı:157, ss. 227-234.
- ASLAN, Alper ve Ferit, KULA, (2010), “Kamu Sektör Büyüklüğü İşsizlik İlişkisi: Abrams Eğrisi’nin Türkiye Ekonomisi İçin Testi”, **Maliye Dergisi**, Sayı:159, ss. 155-166.
- AY, Sema, (2012), “Türkiye’de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Sayı:2, ss. 322-341.
- AYSU, Ahmet ve Doğan, BAKIRTAŞ, (2016), “Eğitim, Sağlık, Sosyal Koruma Harcamalarının Etkinlik Analizi: Türkiye ve Diğer OECD Ülkeleri Değerlendirmesi”, **Maliye Dergisi**, Sayı:171, ss. 81-107.
- BAĞLI, Mehmet Selim (2011), “Etkinlik-Eşitlik Çelişkisi Bağlamında Yeniden Dağıtım Politikalarının Sosyal Refah Üzerindeki Etkisi”, **Maliye Dergisi**, Sayı.161, ss. 259-282
- BAKIRTAŞ, İbrahim, (2003), “Kamu Harcamalarının Temel Makro Ekonomik Göstergelerle İlişkisi ve Nedenselliği (1983-2000 Türkiye Örneği)”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:9, ss. 41-66.

- BARIŞIK, Salih ve Ferdi KESKİÖĞLU, (2006),“Türkiye’de Bütçe Açıklarının Temel Makro Ekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi (1987-2003 Var, Etki Tepki Analizi, Varyans Ayrıştırması)”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 61(4), ss. 59-82
- BAŞAR, Selim; Hayati AKSU, M. Sinan, TEMURLENK, Özgür, POLAT, (2009), “Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımı”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:13(1), ss. 301-314.
- BAYRAKTAR, Seda, (2017), “Kamu Büyüklüğünün İşsizlik Üzerine Etkisi: Teorik Bir İnceleme”, **Çalışma İlişkileri Dergisi**, Sayı:2, ss. 95-117.
- BERBER, Metin ve Seyfettin, ARTAN, (2004), “Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği”, **Türkiye Ekonomi Derneği**, Sayı:21, ss. 1-14.
- BERBER, Metin ve Burçin, YILMAZ ESER, (2008), “Türkiye’de Kadın İstihdamı: Ülke ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz”, **İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Sayı:2, ss. 1-16.
- BİLGİLİ, Faik ve Emine, BİLGİLİ, (1998),“Bütçe Açığının Cari İşlemler Üzerindeki Etkileri, Teori ve Uygulama”, **İktisat,İşletme ve Finans Dergisi**, Sayı,146, ss. 4-16.
- BİLGİNOĞLU, Mehmet Ali ve Aysu AHMET, (2008), “Dış Borçların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği”, **Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı:31, ss. 1-23.
- ÇALIŞKAN, Şadan, (2010), “Türkiye’de Beşeri Sermaye Harcamaları ve İnsani Gelişmişlik” **İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Sayı:1, ss. 7-28.
- ÇAŞKURLU, Eren, (2014), “İstihdamsız Büyüme (İstihdamsız İyileşme) Sorununa Karşı Kamusal Politikalar ve Önemi: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, **Amme İdare Dergisi**, Sayı:2, ss. 43-76.
- ÇATALOLUK, Cuma, (2009), “Kamu Borçlanması, Gerçekleşme Biçimi ve Makro Ekonomik Etkileri (Teorik Bir Yaklaşım, Türkiye Örneği)”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:21, ss. 240-258.

- ÇİL YAVUZ, Nilgün, (2001), “Türkiye’de Kamu Yatırım harcamalarının Dışlama Etkisi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1990-1/2000-IV)”, **Kamu-İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, C:6, Sayı:2.
- DEMİR, Murat ve Ersan, SEVER, (2008), “Kamu İç Borçlanmasının Büyüme, Faiz ve Enflasyon Oranı Üzerindeki Etkileri”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:25, ss. 171-196.
- DEMİR, Selçuk, (2015), “Bireysel Kredilerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.
- DİKMEN, Nedim, (2009), **Ekonometri: Temel Kavramlar ve Uygulamalar**, Nobel Yayın Dağıtım, Baskı 1, Ankara.
- DOĞRUL, Naci,(2009), “Gelir Seviyeleri Farklı İllerde Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:23, ss. 259-267.
- DÖKMEN, Gökhan ve Tarık, VURAL, (2011), “Maliye Politikalarının Keynesyen Olmayan Etkileri: Türkiye Örneği”, **Maliye Dergisi**, Sayı:161, ss. 118-132.
- DÖKMEN, Gökhan, (2012), “Yolsuzlukların Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi: Dinamik Panel Veri Analizi”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Sayı:13 (1), ss. 41-51.
- DURKAYA, Mehmet ve Servet, CEYLAN, (2006), “Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme”, **Maliye Dergisi**, Sayı:150, ss. 79-89.
- DURKAYA, Mehmet, (2012), “Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Özel Tüketim İlişkisi” **Maliye Dergisi**, Sayı:163, ss. 118-129.
- DURMUŞ, Mustafa, (2006), “Kamu Harcamalarının Artışını Açıklayan Makro ve Mikro Modellere İlişkin Bir Değerlendirme”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Sayı:8/3, ss. 251-299.
- DÜZGÜN, Recep ve Emine, BİLGİLİ, (2008), “Kamu Tüketim Harcaması ve Özel Tüketim: Orta Asya Ülkeleri Üzerine Panel Veri Analizi”, **Sosyo Ekonomi Dergisi**, Sayı:2, ss. 76-88.

- ERDOĞAN, Levent, (T.Y), “Genişletici Mali Daralma Hipotezi: Türkiye Uygulaması”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:2, ss. 117-132.
- EDİZDOĞAN, Nihat, (1997), **Kamu Maliyesi 1**, Ekin Yayınevi, 5.Baskı, Bursa.
- EDİZDOĞAN, Nihat; Özhan, ÇETİNKAYA, Erhan, GÜMÜŞ, (2015), **Kamu Maliyesi**, Ekin Yayınevi, 6.Baskı, Bursa.
- ESER, Kadir ve Çisel, GÖKMEN EKİZ, (2009), “Beşeri Sermayenin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri: Dünya Deneyimi ve Türkiye Üzerine Gözlemler”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Sayı:2, ss. 41-55.
- FOULADI, Masoome, (2010), “The Impact of Government on GDP, Employment and Private Investment a CGE Model Approach, **Iranian Economic Review**, No.27.
- GALI, Jordi; Lopez-SALIDO J. DAVID; JAVIER, Valles, (2002), **Understanding the Effects of Government Spending on Consumption**.
- GÖKBUNAR, Ramazan ve Birol, KOVANCILAR, (1998), “Sosyal Refah Devleti ve Değişim”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:3, ss. 251-266.
- GÖKMEN, Hüseyin, (2007), “Avrupa Sosyal Devlet Anlayışında İstihdam ve Türkiye’de Genç İşsizlik Sorunu”, **Uzmanlık Tezi**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.
- GÖKTAŞ YILMAZ, Özlem, (2005), “Türkiye Ekonomisinde Büyüme ile İşsizlik Arasındaki Nedensellik İlişkisi”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, Sayı:2, ss. 11-29.
- GÖZE KAYA, Dilek; Ayşe, DURGUN KAYGISIZ, Nihat, ALTUNTEPE, (2015), “Türkiye’de Kamu Harcamalarının Toplam İstihdama Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, **AKÜ İİBF Dergisi**, Sayı:1, ss. 83-96.
- GÜL, Ekrem ve Hakan, YAVUZ, (2011), “Türkiye’de Kamu Harcamaları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1963-2008 Dönemi”, **Maliye Dergisi**, Sayı:160, ss.72-85.

- GÜNAYDIN, İhsan ve Barış, YILDIZ, (2015), “Dünyada ve Türkiye’de Uygulanan Kamusal Sosyal İçerikli Harcamalar ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme” **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Elektronik Dergisi**, Sayı 13, ss. 82-112.
- GÜNEŞ, Mehmet,(2012),“Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Bir Kamu Politikası Olarak Sürdürülebilirliği”, **SÜ İİBF Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Sayı:24, ss. 149-184.
- GÜNEŞ, Mehmet, (2013), “Kamu Politikası Oluşturma Sürecinde Yoksulluğun Rolü”, **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, Sayı:1, ss. 25-50
- GÜRAN, Mehmet Cahit ve Selçuk, CİNGİ, (2002), “Devletin Ekonomik Müdahalelerin Etkinliği”, **Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi**, Sayı:3, ss. 56-89.
- GÜRAN, Mehmet Cahit ve Umar, TOSUN, (2005), “Türkiye Ekonomisinin Makro Ekonomik Performans:1951-2003 Dönemi İçin Parametrik Olmayan Bir Ölçüm”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Sayı:4, ss. 90-115.
- GÜRAN, Mehmet Cahit, Deniz, AYTAÇ, (2010), “Kamu Harcamalarının Bileşimi Ekonomik Büyüme Etkiler mi? Türkiye Ekonomisi İçin Bir Analiz”, **Sosyo Ekonomi Dergisi**, Sayı:2, ss. 131-149.
- HİÇ, Mükerrerem, (1994), **Büyüme ve Gelişme Ekonomisi**, Filiz Kitabevi, 2.Baskı, İstanbul.
- IŞIK, Nihat ve Mehmet, ALAGÖZ, (2005), “Kamu Harcamaları ve Büyüme Arasındaki İlişki”, **Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı:24, ss. 63-75.
- IŞIK, Abdülkadir, (2014), **Kamu Maliyesi**, Ekin Yayınevi, Baskı:3, Bursa.
- KANCA, Osman Cenk, (2011), “Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi 1980-2008 (Ampirik Bir Çalışma)”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi**, Sayı:1, ss. 75-92.
- KANCA, Osman Cenk ve Metin, BAYRAK, (2015), “Türkiye’de Kamu Harcamalarının Gelişimi (Dönemsel Bir Analiz 1980-2011)”, **Muş Alpaslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:2, ss. 9-24.

- KARAASLAN, Erkan, (2008), **Kamu Sektörüne Dahil Kamu İdarelerinin Tasnifi ve Bu Birimlerin Hukuki-Mali Yapıları**, Maliye Bakanlığı Muhasebat Müdürlüğü, Ankara.
- KARABIÇAK, Mevlüt, (2000), “Türkiye’de Ekonomik İstikrarsızlığın Tarihsel Gelişim Süreci”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:2, ss. 49-65.
- KARABULUT, Tahsin, (2006), “Laffer Etkisinin Türkiye Uygulaması (1980-2003)”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:6, ss. 368-377.
- KARABULUT, Alpaslan, (2007), “Türkiye’deki İşsizliği Önlemede Aktif İstihdam Politikalarının Rolü ve Etkinliği”, **Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Uzmanlık Tezi**, Ankara.
- KARLUK, Rıdvan, (1999), **Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim**, Beta Yayınları, 6.Baskı, İstanbul.
- KAYA, Ersin (2009), “Yoksullukla Mücadelede Avrupa'nın ve Türkiye'nin Sosyal Yardım Modeli”, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal Yardım **Uzmanlık Tezi**, Ankara.
- KAYA, Ebru, (2006), “Kamu Harcamalarının Büyüme Üzerine Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Balıkesir.
- KESİCİ, Mehmet Rauf ve Ahmet, SELAMOĞLU, (2005), “Genel Hatlarıyla Avrupa İstihdam Stratejisi ve Geçirdiği Dönüşüm”, **İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Sayı:2, ss. 26-51.
- KESİCİ, Mehmet Rauf, (2010), “Türkiye Ekonomisinin Yüksek Büyüme Evresinde İstihdam ve İşsizlik”, **İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Sayı:3, ss. 7-26.
- KESKİN, Abdullah (2011), “Ekonomik Kalkınmada Beşeri Sermayenin Rolü ve Türkiye”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Sayı:3-4, ss. 125-153.
- KİRMANOĞLU, Hülya, (2007), **Kamu Ekonomisi Analizi**, Beta Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.

- KOÇ, Aylin (2013), “Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Yatay Kesit Analizi ile AB Ülkeleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Maliye Dergisi**, Sayı:165, ss. 241-258.
- KOL, Emine Nida ve Zeynep, KARAÇOR, (2012), “2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve İstihdam Üzerine Etkileri”, **Maliye Dergisi**, Sayı:162, ss. 379-395
- KOLÇAK, Menşure; Ali Yasin, KALABAK, Handan BORAN, (2017), “Kamu Harcamaları Büyüme Üzerinde Bir Politika Aracı Olarak Kullanılmalı mı? Vecm Analizi ve Yapısal Kırılma Testleri İle Ampirik Bir Analiz: 1984: 2014 Türkiye Örneği”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, No:2, ss. 467-486.
- KORKMAZ, Suna, (2010), “Türkiye’de AR-GE Yatırımları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Var Modeli ile Analizi”, **Yaşar Üniversitesi Dergisi**, Sayı:20 (5), ss. 3320-3330.
- KÖKOCAK, Abdülkadir (2011), **Kamu Ekonomisi**, Ekin Yayınevi, Baskı:1, Bursa.
- KURŞUN, Arzu ve Cemil, RAKICI, (2014),“Türkiye ve Sosyal Refah Devletlerindeki Sağlık Harcamalarının Analizi”, **İnsan Hakları Yıllığı**, Sayı:32, ss. 77-105
- LAFCI, Ayhan, (2004), “Neo-Liberal Düzenin Emeğe Yansımaları”, Yüksek Lisans Tezi, **Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Bursa.
- MUCUK, Mehmet, (2008), “Bütçe ve Cari İşlemler Dengesi Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği (1989-2004)”, Doktora Tezi, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Konya.
- MURAT, Sedat ve Burçin, YILMAZ ESER, (2013), “Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve İstihdam İlişkisi: İstihdam Yaratmayan Büyüme Olgusunun Geçerliliği”, **HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, Sayı:3, ss. 93-123.
- NİŞANCI, Murat; Metin; UÇAR, İlyas, KARABIYIK, (2011), “İktisadi Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasındaki Nedensellik İlişkisi”, **Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi**, Sayı:111.
- N’GUESSAN, Coffie Francis, (2017), “Threshold Effect of Government Consumption on Employment: Evidence from African Countries”, **Journal of Economics and Development Studies**, No:2, pp. 13-22.

- ÖZCAN, Burcu ve Ayşe, ARI, (2014), “Araştırma-Geliştirme Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi”, **Maliye Dergisi**, Sayı:166, ss. 39-55.
- ÖZUĞURLU, Yasemin (2005), “Kamu Harcamalarının Bölüşüm İlişkileri Üzerine Etkisi: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, **Ekonomik Yaklaşım**, ss. 70-88
- ÖZYAKIŞIR, Deniz, (2011), “Beşeri Sermayenin Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü: Teorik Bir Değerlendirme”, **Maliye Dergisi**, Sayı:6-1, ss. 48-67.
- SANCAR, Cenap; Canan, SANCAR, Melike, ATAY POLAT, (2016), “Kamu Yatırım Harcamaları İstihdam Düzeyini Etkiler mi? (TR8 ve TR9 Düzey1 Bölgeleri İçin Bir Uygulama)”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı:43, ss. 2123-2133.
- SARISOY, İdris ve Selçuk, KOÇ, (2010), “Türkiye’deki Kamu Sosyal Transfer Yoksulluğu Azaltmadaki Etkilerinin Ekonometrik Analizi”, **Maliye Dergisi** Sayı:158, ss. 326-348.
- SEVÜKTEKİN, Mustafa ve Mehmet, NARGELEÇEKENLER, (2007), **Ekonometrik Zaman Serileri Analizi**, 2. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- SİVEREKLİ DEMİRCAN, Esra, (2003), “Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:21, ss. 97-116
- ŞENER, Ülker, (2010),“Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları”, **Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Politika Notu**.
- ŞENSES, Fikret ve Önder HARUN, (2006), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi”, İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar, **Prof.Dr.Kemal Saybaşı'ya Armağan**, (Haz:B.Ülman,İ.Akça), Bağlam Yay. ss. 199-221.
- ŞENTÜRK, Mehmet ve Yusuf Ekrem, AKBAŞ, (2014), “İşsizlik-Enflasyon ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Karşılıklı İlişkinin Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği”, **Yaşar Üniversitesi Dergisi**, Sayı:34, ss. 5820-5832.

- ŞİMŞEK, Muammer (2003), “Kamu harcamalarının Özel Yatırımlara Etkileri, 1970-2001” **Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı:2, ss. 1-20.
- TABAN, Sami ve Akif, KARA, (2006), “Türkiye’de Kamu Kesimi İç Borçlanmasının Özel Yatırım Harcamaları Üzerindeki Etkisi”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı:1(2), ss. 11-26.
- TAKIM, Abdullah, (2010), “Türkiye’de GSYİH ile İhracat Arasındaki İlişki: Granger Nedensellik Testi”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:14(2), ss. 1-16.
- TAŞ, Umut ve Füsün, YENİLMEZ, (2008), “Türkiye’de Eğitimin Kalkınma Üzerindeki Rolü ve Eğitim Yatırımlarının Geri Dönüş Oranı”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:9(1), ss. 155-186.
- UÇKAÇ, Aynur, (2010), “Türkiye’de Neoliberal Ekonomi Politikaları ve Sosyo-Ekonomik Yansımaları”, **Maliye Dergisi**, Sayı:158, ss. 422-540.
- UZAY, Nısfet, (2002), “Kamu Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği (1970-1999)”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi**, Sayı:19, ss. 151-172.
- UZUN, Ayşe Meral (2003), “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası”, **C.Ü.İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Sayı2, ss. 155-173.
- YAMAN, Yakup, (1989), “Transfer Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, **Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Bursa.
- YARAŞIR TÜMLÜCE, Sevinç ve Selçuk, BUYRUKOĞLU, (2013), “Türkiye’de Kamu ve Özel Yatırımlar Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi: Dışlama Etkisi (1980-2010)”, **Mali Çözüm Dergisi**, Sayı:119, ss. 59-78.
- YILDIZ, Fazlı ve Sinan, SARISOY, (2012), “OECD Ülkelerinde Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Çalışma”, **Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı:2, ss. 517-540.
- YILDIZ, Fazlı, (2017), “Türkiye’de Merkezi Yönetim Bütçesinden Yapılan Tarımsal Destekleme Ödemelerinin Tarımsal Üretim Üzerindeki Etkisi: 2006–2016 Dönemi”, **Sayıştay Dergisi**, 104, ss. 45-63.

- YILDIZ, Fazlı, (2018), **Kamu Harcama Hukuku Ders Notları**, Kütahya.
- YILMAZ ESER, Burçin ve Harun, TERZİ, (2008), “Türkiye’de İşsizlik Sorunu ve Avrupa İstihdam Stratejisi” **Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı:30, ss. 229-250.
- YILMAZ, Ömer ve Vedat, KAYA, (2008), “Bölgesel Kamu Harcamaları ve Bölgesel Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye İçin Panel Veri Analizi”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:12 (2), ss. 413-426.
- YÜCEOL, Hüseyin Mualla, (2006), “Türkiye Ekonomisinde Büyüme ve İşsizlik İlişkisinin Dinamikleri”, **İktisat, İşletme ve Finans**, Sayı:21, ss. 81-95.
- YÜKSEL, Cihan ve Mehmet, SONGUR, (2011), “Kamu Harcamalarının Bileşenleri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Ampirik Bir Analiz (1980-2010)”, **Maliye Dergisi**, Sayı:161, ss. 365-380.
- TEMİZ, Dilek, (2008), “Türkiye’de Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi 1960-2006 Dönemi”, **2.Ulusal İktisat Kongresi**, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, İzmir, ss.1-18.

Elektronik Kaynaklar:

- BÜMKO, www.bumko.gov.tr/TR,908/kadro-istatistikleri.html, (10.10.2017).
- DPB Devlet Personel Başkanlığı (2017), “**Kamu Personeli İstatistikleri**”, www.dpb.gov.tr, (06.11.2017).
- ELÇİN, A. Boro (2012), ”**Kamu Harcamalarının Yansıma Analizi**”, www.meritymm.com/wp-content/uploads/2013/5/kamuharcamalarianalizi.pdf, (15.11.2017).
- GUJURATI, Damodar N. (2004), “Basic Econometrics, Fourth Edition, The McGraw– Hill Compaines”, New York, [www.hse.ru/data...../Gujarati..., %201995.pdf](http://www.hse.ru/data...../Gujarati...,%201995.pdf), (13.12.2017).
- İŞKUR, www.iskur.gov.tr/tr-tr/kurumsal/bilgi/istatistikler.aspx, (08.11.2017).

KALEM, Ali, (2015) “Türkiye’deki Kamu Yatırımlarının Özel Sektör Yatırımlarına Etkisinin İncelenmesi”, **T.C. Kalkınma Bakanlığı Uzmanlık Tezi**, Yayın no: 2922, <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/UzmanlikTezleri.aspx>, (10.10.2017).

OKTAYER, Nagihan ve Nazan Susam, (2010), “Kamu Harcamaları-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1970-2005 Yılları Türkiye Örneği”, https://www.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON/_5_3_103_115.pds, (01.11.2017).

Onuncu Kalkınma Planı, www.kalkinma.gov.tr, (14.10.2017).

TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=25&ust_id=8, (20.10.2017).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası , “**TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)**”, <https://evds2.tcmb.gov.tr/>, (07.01.2018).

DİZİN

A

Analiz, viii, ix, 2, 74, 77, 79, 81, 82, 87,
89, 92, 105, 106, 108, 110, 113
Arz Yönlü İktisat, vii, 17, 103

B

Birim Kök Testi, ix, 87
Büyüme, 8, 31, 103, 104, 105, 106, 107,
108, 109, 110, 113

C

Cari, 44, 78, 80, 105, 110

D

Devlet, vii, xii, 1, 4, 7, 9, 17, 20, 21, 22,
23, 24, 26, 28, 31, 33, 36, 41, 42, 69,
107, 111, 113

E

Ekonomik, 3, 4, v, vii, viii, xii, 1, 8, 12,
14, 39, 42, 47, 52, 55, 59, 61, 69, 73,
103, 104, 105, 106, 107, 108, 109,
110, 111, 112, 113, 114
Ekonomik Büyüme, 3, 4, v, vii, viii, 39,
73, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110,
111, 112, 113, 114
Eşbütünleşme Analizi, viii, 88

F

Faiz, 3, 4, 28, 44, 83, 106

G

Gayri Safi Yurt İçi Hasıla, xii
Gelir, 17, 19, 103, 104, 106, 112
Granger, v, vi, viii, ix, 2, 76, 77, 79, 81,
82, 83, 90, 91, 94, 99, 112
GSYH, v, xi, xii, 70, 71, 83, 84, 85, 92,
94, 97, 99, 100

H

Harcama, 23, 113

İ

İstihdam, vii, viii, 14, 27, 35, 39, 47, 49,
50, 51, 52, 53, 57, 60, 61, 103, 104,
107, 109, 110, 111, 113
İşgücü, 47, 53, 63, 64
İşsizlik, 3, 4, v, viii, ix, xi, 37, 50, 51,
61, 64, 66, 67, 68, 80, 83, 84, 85, 104,
105, 107, 109, 111, 113

K

Kalkınma, vii, xii, 23, 36, 57, 59, 62,
66, 111, 112, 114
Kamu, v, vii, viii, ix, xi, 1, 5, 6, 7, 8, 9,
13, 14, 16, 17, 20, 22, 24, 25, 26, 27,
28, 29, 30, 31, 32, 36, 39, 41, 43, 44,
45, 52, 53, 69, 70, 73, 74, 75, 76, 78,
80, 81, 83, 85, 93, 99, 103, 104, 105,
106, 107, 108, 109, 110, 111, 112,
113, 114
Kamu Harcaması, v
Keynes, v, vi, 6, 14, 15, 16, 17, 18, 47,
73, 74, 76, 78, 79, 100

N

Nedensellik, v, viii, ix, 2, 74, 83, 90, 91,
92, 93, 94, 99, 103, 107, 110, 112
Nedensellik Analizi, v, viii, 90

P

Peacock-Wiseman, vii, 22, 23
Piyasa, 10, 22, 28, 61
Politika, 110, 111

S

Sektör, vii, 26, 104, 114

T

TCMB, xii, 51, 52, 68, 70, 71, 83, 102, 114

Transfer, vii, 29, 74, 103, 111, 112

Türkiye, v, viii, ix, xii, 1, 2, 5, 8, 12, 13, 19, 24, 25, 30, 31, 35, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 67, 68, 70, 73, 74, 75, 77, 78, 79, 81, 83, 98, 100, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114

V

VAR Analizi, 2, 83

Varyans Ayrıştırması, v, 83, 105

Vergi, 7, 17, 18, 19, 24, 103, 104, 106, 113

W

Wagner, v, vi, vii, 6, 15, 20, 21, 22, 23, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 100

Y

Yatırım, 26, 37, 73, 79, 81, 106, 111, 112

Yoksulluk, vii, 29, 30, 111, 112